books2ebooks.eu

BIELIK, ANDREJ

Svetlo v temnotách [:Lux in tenebris:] román Andrej Bielik

Praha Melantrich
1937

books2ebooks.eu
University Library of Bratislava
univerzitná knižnica v bratislave

EOD - Millions of books just a mouseclick away! In more than 12 European countries!

Thank you for choosing EOD!
European libraries are hosting millions of books from the 15th to the 20th century. All these books have now become available as eBooks – just a mouse click away. Search the online catalogue of a library from the eBooks on Demand (EOD) network and order the book as an eBook from all over the world – 24 hours a day, 7 days a week. The book will be digitised and made accessible to you as an eBook.

Enjoy your EOD eBook!

■ Get the look and feel of the original book!
■ Use your standard software to read the eBook on-screen, zoom in to the image or just simply navigate through the book
■ *Search & Find:** Use the full-text search of individual terms
■ *Copy & Paste Text and Images:** Copy images and parts of the text to other applications (e.g. word processor)
*Not available in every eBook.

Terms and Conditions

With the usage of the EOD service, you accept the Terms and Conditions provided by the library owning the book.
■ Terms and Conditions: https://books2ebooks.eu/csp/en/ukb/en/agb.html

More eBooks

Already 40 libraries in over 12 European countries offer this service.
Search books available for this service: https://search.books2ebooks.eu
More information is available at https://books2ebooks.eu

Knihovna univerzity Komenského
S.F.2913.

R 1955

ANDREJ BIELIK

SVETLO V TEMNOTÁCH

MELANTRICH

Andrej Bielik:

SVETLO V TEMNOTÁCH

(Lux in tenebris)

Tento slovenský román líči zápas slovenského ľudu o jeho slobodu a ľudské práva v dobe začiatku tohoto storočia. Pred nami rozvíja sa boj mladej generácie so starými, plný rušného života a dramatických scén. Z bohatej galerie osôb románu vynikajú postavy lekára a kňaza, ktorí spočiatku pracujú spoločne na prebudení slovenského ľudu, neskoršie však názorové rozpory ich znepriatelia. — Tragický koniec kňaza a vyhliadka na nehostinný žalár lekárov ukončujú román. Prebúdzajúci sa ľud dáva tušiť, že zvíťazí právo nad násilím, sloboda nad otroctvom pokoreného ľudu, demokracia nad reakciou.

Broš. 25 Kč, viaz. 35 Kč.

U KNÍHKUPCOV

MELANTRICH

ANDREJ BIELIK

SVETLO V TEMNOTÁCH

(LUX IN TENEBRIS)

NAKLADATELSTVÍ MELANTRICH

SVETLO V TEMNOTÁCH

(LUX IN TENEBRIS)

ANDREJ BIELIK (pseud.)
[= Vavro Šrobár]

SVETLO V TEMNOTÁCH

(LUX IN TENEBRIS)

ROMÁN

MELANTRICH ÚČ. SPOL. PRAHA

UNIVERZITY KOMEN

SF 2913

Univerzitná knižnica
v Bratislave

1800616171

D 256/38 Melanovich

I

CESTOU DO DÚBRAVY

Pred bytom lekára dr. Jána Malinského zastala zaprášená, zánovná bryčka. Kočiš, mladý šuhaj v dúbravskom kroji, priťahoval dva krásne vraníky, ktoré sa znepokojovali sviatočným ruchom ulice mesta Krasna. Priviazal opraty o sedadlo a šiel do bytu lekára v prvom poschodí.

V čakárni bolo hodne nemocných. Zaklepal. Odovzdal lekárovi lístok a čakal na odpoveď.

Za chvíľu vyšiel lekár.

„Počkajte, asi o pol hodiny sa pohneme. — S tým zubom vstúpte. A vám je len zle, starký. No, poradíme sa a bude i lepšie. Hneď, len trpezlivosť."

Za pol hodiny sedel už v bryčke. Bujné vraníky vyrazili do publika sviatočne ustrojeného, ktoré plnilo ulice vonkovanmi a mestskou mládežou, promenujúcou sa po dláždenej kamennej ulici.

Za mostom dostali sa na hradskú, tu už bola cesta voľnejšia, ale oblaky prachu prekážaly rychlej jazde.

„Ako dlho pôjdeme dnes do Dúbravy?"

„Hradskou sa nám dobre pôjde, len keby toho prachu toľko nebolo, ale za Orešanmi musíme odbočiť na poľnú cestu a tam je samá jama a skaly. Dušu by vám vytriaslo. Pôjdeme asi dobrú hodinu."

„Tak okolo jednej budeme na fare?"

„Áno. Čakajú vás s obedom."

„Je vraj niekto chorý."

„Pre takú chorobu už nevolajú lekára. Dali mu šest pijavíc a navarili sladkého vína so škoricou."

UNIVERZITY KOMENSKÉHO

Rozprávajúc, šuhaj obracal sa celým telom k lekárovi a nevidel cestu pred sebou. Vtom z oblaka prachu vynoril sa voz, ťažký lojtrovec, a len-len čo nezavadil o bryčku. Lekár by sa bol rád ešte na jedno-druhé spýlal, ale po príhode uznal, že bude lepšie mlčať. Na mierne klenutom, vysokom čele lekára a v jeho modrých očiach javila sa únava. Vo sviatočný deň dedinský ľud hromadne navštevuje mesto, nakupuje, i chorých vozí k lekárom. Dnes, na Petra Pavla, ordinoval náš lekár už od 7. hodiny. U ľudu mal dobrú povesť ako lekár i ako človek. Zo siedmych lekárov mesta mal najväčšiu lekársku praks. Bol z nich najmladší, snaživý a ochotný a preto skoro samojediný obstarával nočnú lekársku službu v meste a okolí. Mal rád svoje povolanie, nereptal na trampoty lekárskej práce a bol mužom nezdolnej energie. Razom si pripomenul, že ho gazdiná žiadala, aby sa dlho nebavil vonku, lebo že má navštíviť ťažko nemocného pacienta v meste. Malinský po dvojročnom manželstve ovdovel. Jeho žena po pôrode chlapčeka chradla, až jej pľúcny neduh vyhasil život. Zpočiatku sa trápil so slúžkami. Potom šťastnou náhodou natrafila sa mu gazdiná, staršia žena, ktorá dlhé roky slúžila u staruského farára a po jeho smrti hľadala zamestnanie. Slúžila lekárovi oddane a verne. Vychovávala synka ako matka a spravovala domácnosť nehlučne a v mieru. Rada čítala, i chlapcovi rozprávky rozprávala. Bola rozvažitá, statná a uvedomelá slovenská žena. S doktorom nemala žiadnych konfliktov a on sa úplne spoľahnul na jej vedenie domácnosti.

Bryčka objavila sa na pokraji utešenej roviny, uprostred ktorej zazrel rodnú obec Orešany s vysokou vežou chrámu obklopeného staviskami príbytkov a stodôl.

Bol krásny letný deň. Vôkol známy kraj, kde sa narodil; cesta, ktorou tisíckrát kráčal ako chlapec do krasňanského nižšieho gymnázia. Znal tu každý vršok, každý kus poľa, lúky, žitné lány a každý záhyb bystrej, čistej rieky, tekúcej podľa cesty. Chodieval touto cestou v treskúcom mraze,

včas ráno o tme, v zime, keď ešte nebola povozmi ušliapaná, brodiac sa sňahom po kolená; na jar v blate a dážďoch, bosý i obutý s piatimi grajciarmi vo vačku na suchý obed a večierkom s vlčím hladom utekal touto cestou do rodičovského domu s knižkami pod pazuchou medzi svojich, kde bolo tak teplo a veselo. A doma vítala ho matka, brala mu knižky a ukladala do almary. Dávala mu niečo zjesť a napomínala, aby sa šiel učiť do prednej izby, kde sa cez deň nebývalo. Spomínal si, ako nenávidel tie knižky, z ktorých ani slova nerozumel a musel sa učiť zpamäti neznáme slová, ktorých smysel nechápal. A potom si jasne pripomenul prvé študentské vianoce: doniesol vysvedčenie. Zavolali mladšieho učiteľa, aby prečítal maďarské vysvedčenie. Prepadnul zo všetkých predmetov, vyjmúc náboženstva, ktoré sa vtedy ešte vyučovalo slovensky, a krom telocviku a spevu.

„Mal by ísť na remeslo, keď tak zle pochodil," hovoril otec.

„Ale proti zime ho nevezmú. Skúsime ešte veľkonočné vysvedčenie."

A tak zostalo všetko pri starom. Ale vysvedčenie bolo už lepšie a na konci prvej triedy obstojné.

A spomínal si ešte na rôzne huncútstvá a nezbednosti z tých mladých liet študentských. Na triedneho, náramne tlstého piaristu, ktorý keď raz sadnul v hodine na stoličku, viac už z nej sa nezdvihol, a ktorému on v horúcom lete na tú stoličku nalepil živice. Po hodine chcel profesor vstať, ale nemohol sutanu odlepiť od stoličky, iba pomocou žiakov. Profesor stál a hrozive skúmal všetkých žiakov radradom. Janko sedel v poslednej lavici posledný a snášal muky, čo sa stane, ak ho profesor pozná.

„Malinský, poď so mnou do kláštora."

Triedy boly oddelené od bytov piaristov profesorov.

Viedol ho k sborovni, kam sa už schádzali profesori. Dal mu kľačať predo dvermi. Vošiel do sborovne. A tu študent počul strašný smiech. Za chvíľu vyšiel i „prilepený" profesor, skrývajúc ohromný smolný flak na sutane.

„Tu budeš kľačať dve hodiny. Potom pôjdeš domov, ty orešanský zbojník!“

To bolo všetko. Nijaká bitka, nijaké hrešenie, len nedostatočná známka na konci roka z náboženstva a nezákonité mravy.

V kvarte pochodil horšie. Triedny profesor, piarista, vysoký a suchý, silne šňupal tabaček. Držal si ho vo vreckách sutany a štipkami naberal do veľkého nosu.

Raz po hodine vyšiel z triedy ešte pred zvonením.

Mal prísť civilný profesor, ktorý sa opíjal a vše vynechával hodiny. Po odchode triedneho, direktora gymnázia, Janko sa sohnul pod stôl a do škarnicle sbieral šňupavý tabaček zo zeme. Direktor sa nečakane vrátil a sadnul si na stoličku u stolu, pod ktorým zostal študent trčať. Sedel tam pokrčený ako myš v pasci a s hrúzou očakával, čo sa stane. Direktor natiahnul nohy, oprel ich do previnilca a skríkne: „Čo je to tu?“ A už ťahal za vlasy trasúceho sa viníka a otĺkal mu hlavu o stenu.

„Čo si tam chcel?“ Chlapec mlčí. „Vrav, čo si tam chcel?“ kričí rozčúlene.

„Tabaček som sbieral.“ Hrozný smiech direktora.

„Nuž, chceš byť aj ty sviňou, ako som ja?“ Pohladil ho po belavej hlave a smial sa cez celú hodinu. Ale na konci roka to zase „mravy“ odniesly.

Blížili sa k Orešanom, k rodišti lekárovmu. Úhľadná veža vysoko strmí nad dedinou. Hodiny na veži stoja. Za rychtárovania jeho otca nikdy nestály. Zľava cesty vlnily sa lány žita, napravo zeleňala sa vnať zemiakov.

„Zastavíte sa u vašich?“

„Dnes nie. Budú pri obede, nechcem ich vyrušovať. Pôjdeme len ďalej.“

V dedine pozdravovali lekára starí i mladí. Oslovova ich krstným menom a tí vesele odpovedali na krátke otázky o zdraví, deťoch, úrode a práci poľnej.

Bryčka zahla napravo z hradskej na poľnú cestu, ktorá

ďaleko obchádzala široké lúky orešanské. Lekár sišiel z bryčky a šiel pešy krížom chodníkom cez lúky. Kone šli krokom. Pred Dúbravou sa sídu.

Slnko hrialo až sa lekárovi zarosilo čelo. Na diaľku asi troch kilometrov rozprestierala sa pred ním rovina lúk, ktoré sa pestrily tisícimi kvietkami a z ktorých viala vôňa ľahkým vetríkom nesená celým krásnym údolím. Na vlhkých miestach rástla vysoká šťava poľná. Koľkoraz chodili sem trhať túto „lahôdku" dedinských lačných chlapcov!

Vľavo, na brehu rieky pásli chlapci kone. Koľkokrát nocoval v tamtej sihoti s koňmi pri ohni, pri rozprávkach, pasovaní aj v chladných jasenných nociach pri pečení zemiakov. Ale rozpomienky maly vždy náladu veselosti, žartov a chlapeckých nezbedností. Aké časy to boly! Došiel na kraj dediny, v ktorej sa rozkladala pozdĺž potoka Dúbrava. Bryčka bola ešte ďaleko. Sadnul si na medzu a začal znovu čítať dopis farára-priateľa.

„Drahý priateľu! Veľmi by si ma potešil, keby si ma láskave poctil svojou návštevou a prijal moje pozvanie ku skromnému obedu a k priateľskej besede. Sľúbil si ma navštíviť, nuž dúfam, že použiješ záprahu, ktorý Ti posielam. Mám Ti sdeliť dôležité *udalosti a je tu i nemocný, ktorý v ťažkej nemoci očakáva Tvoju pomoc. Nezabudni vziať lieky, lebo veľmi kašle, pľuval hrdzavé sputum a má veľké pichanie v boku, a ťažko dýcha.*

Srdečne ťa pozdravujúc a bratsky objímajúc, som tvoj oddaný priateľ Mikuláš.

P. S. Pripravujem sa na kázeň a preto čmáram. Prosím, prepáč! M."

Lekár složil list, schoval a zamyslel sa nad ním a nad priateľom Mikulášom. Šla o ňom povesť, že je dobrý kazateľ, že uchvacuje ľud, že ho farníci radi majú. (Vlani mu vraj svezli úrodu a vykopali zemiaky za malé pohostenie, a nechceli vziať peniaze.) Úrady vedia, že kdesi na púti pred veľkým zástupom ľudu posmešne rečnil o zemanoch

a úradníkoch. A že rád hrá karty a že na svoju faru sozve notárov a farárov a s breviárom v ruke hrá ferbla alebo ešte radšie „jedenadvacať". A že vyhráva. Žije vraj veľmi skromne, má i nasporené peniaze, je dobrý hospodár a že nemá žiadnych pleták so ženami.

Nemal ešte ani tricať rokov, keď sa stal farárom na Dúbrave. Pri voľbách do snemu bol horlivým kortešom maďarskej ľudovej strany, ktorá vtedy vystupovala s opozičným programom.

Lekár nemohol sa upamätovať, či priateľ Mikuláš bol uvedomelým národovcom, a či len patril do triedy „heckaplánov", ako vtedy politikovia pomenovali bojujúcich kňazov rímsko-katolíckych.

Boli krajania, gazdovskí synkovia. Chodili spoločne v Krasnom do gymnázia a aký-taký styk udržovali i počas ďalších štúdií. Po šiestej triede šiel Mikuláš do seminára. Lekár študoval v Uhorsku po maturitu. Tu ho vylúčili zo všetkých škôl Uhorska pre „panslavismus" a vzali mu vysvedčenia. Tak sa dostal do Čiech na strednú školu, kde musel opakovať ôsmu triedu a po maturite šiel na univerzitu do Prahy, kde až v triciatom roku života dostal lekársky diplom. Intímnych stykov medzi nimi nebolo, len sa vše stretávali o prázdninách, ale bez vrúcnejších priateľských vzťahov. Názorove delily ich dva svety, jeden bol horlivý veriaci kňaz, druhý pokrokový muž, demokrat. Tak spájala ich len rodná reč, rodisko a nové politické hnutie, ktoré sa dalo tušiť na Slovensku, ako reakcia po strašnom národnom útisku so strany maďarskej vlády a hlavne šovinistickej verejnej mienky a úradov.

Vrátil sa k dopisu. „Hrdzavé spútum — je odborný lekársky výraz. Bol už lekár u nemocného? Zápal pľúc? Pijavice? A varené víno so škoricou? To už iba umierajúcim dávajú v Dúbrave. Veď to i kočiš tak nejako naznačil." K takým už nevolajú lekára... „Pozrem najprv nemocného."

Bryčka sa priblížila.

„Zavezte ma k tomu chorému."

„Pán farár ho už za svitania zaopatrili. Kázali prísť rovno na faru."

„Dobre. Ale nevypriahajte. Kde býva nemocný?"

„Tam v tom novom dome. Dobrý gazda. Troje detí majú. A zručnú ženu. Nachodil sa za ňou, kým mu ju dali. Je hodne mladšia. Za vdovca sa jej nechcelo. Najstaršie je po nebohej. Škoda gazdu!"

Prišli pred dom nemocného.

„Zastavte, pozrem ho, keď sme na ceste do fary. Pánu farárovi povedzte, že ho prosím, aby chvíľu počkal; prídem hneď na faru. Nemusíte čakať s vozíkom, trafím k vám."

Lekár vstúpil do tmavej izby. Vzduch dusný, vydýchaný. Plač žien i detí. Roje múch. U postele nemocného stál asi dvanásť ročný chlapec a lipovou vetievkou odháňal muchy z tváre nemocného otca. Lekár pozdravil a rovno šiel k posteli.

„Som Malinský, lekár z Krasna. Pán farár mi písal, že tu je ťažko chorý, aby som ho navštívil a lieky doniesol."

Predstúpila manželka: „Boli sme pred týždňom v mestečku u lekára, u toho nového, okolného. Predpísal prachy a povedal, že to prejde. Chodím tam každý druhý deň s odpoveďou. Lekár nás teší, že z toho vyjde — a takto je s ním."

A pre vzlykot už ďalej nemohla.

Medzi tým, čo žena rozprávala, vyšetroval nemocného. Vybral malou striekačkou niečo tekutiny čirej, žltkavej z ľavého boku.

„Pľuval krvou?"

„Nevideli sme."

„Má zapálenie pľúcnej blany a vodu v boku. Tu ju vidíte. Tá ho zadúša. Treba hneď isť do mestečka k lekárovi, aby mu ju vypustil, ináč ho zadusí. Ale hneď. Má už života na mále. Nejakú hodinu síce ešte vydrží. Dajte hned zapriahnúť. Snáď by pán farár požičal bryčku i kone."

Vtom vstúpil pán farár. Spešne sa pozdravili.

„Treba okamžitej pomoci. Periculum in mora. Musíme ho poslať k lekárovi k punkcii hrudníka. Ak vydrží cestu, bude zachránený. Za hodinu-dve sa vráti, bude pri sebe a hladný. Takto vidíte je v dušnom stave. Tekutina stláča plúce. Srdce už-už vypovedá službu."

„Tak dám bryčku a kone. A ty ráč ma navštíviť. Malé občerstvenie."

„Ďakujem, prídem, až sa vrátime s nemocným. Rozhodol som sa doprevadiť nemocného k operácii. Nemám dôvery, že sa tam niečo stane, čo by ho zachránilo. Prípadne prevediem operáciu sám. Len aby boly nejaké inštrumenty. Treba ho ratovať, pokiaľ ešte možno."

„Pôjdem i ja s tebou, keď je tak zle."

„Ďakujem ti za ochotu. Ale predne niet v bryčke miesta a potom postavili by sme lekára do nepríjemnej situácie. I takto . . . neviem, ako ma prijme. Ale ide o život mladého gazdu . . . a deti . . . a mladá žena."

Odložili zadné sedadlo a polosedačky naložili nemocného na farárovu bryčku. Temer už nereagoval na pohyb. Občas chytal dych. Belasá barva tváre, priklopené víčka a somnolencia svedčily, že sa katastrofa blíži každým okamžikom.

Cesta do mestečka, ktoré ležalo za kopcem v súsednej doline, trvala ani nie celých dvacať minút. Zastali pred domom okolného lekára. Na miesto toto konkuroval i Malinský, ale zvíťazil vlastenecký lekár, adept peštianskej univerzity. Mal veľkú protekciu po žene, kresťanke, dcére bohatého zemana a tiež medičke. Doktor Malinský mal dvojročnú klinickú prax a jeho protivník Dr. Aranyossy, izraelita, nastúpil lekársku prax temer ešte s vlhkým diplomom.

Nemocného zaniesli rovno do lekárovej ordinácie. Po predstavení vzájomnom vysvetlil manželke lekárovej, ktorý bol už v kasine, o čo ide, a prosil o prepáčenie a žiadal, aby manžela dala zavolať. Malinský stručne vysvetlil prípad.

„Ide o pacienta vášho manžela. Je tu pleuritis exsudativa serosa. Punkciou na skúšku som to zistil. Kým príde pán doktor, pripravíme nástroje. Tu hľa je instrumentarium a jak krásné, nové a úplné. Je tu všetko, čo potrebujem. Prosím svariť asi dva litre vody. Prichystajte sublimát, káfor a koňak. To je všetko. Potrebujeme dvoch asistentov."

„Môj hovoril, že pacient mal zápal pľúc. A zdalo sa, že to nie je vážny prípad. Som trochu od fachu: mala som päť semestrov v medicíne."

„To je znamenité, ráčte nám snáď asistovať?"

„Áno, rada, zaujíma ma teraz ešte viac medicína, ako keď som ‚študovala'. Môj už ide. Ale zdá sa, že je mrzutý. Idem tú vodu pripraviť."

Okolný lekár vstúpil. Pozdravil chladne, odmerane, skoro hrube. Doktor Malinský opakoval stručne to, čo povedal pred tým jeho žene.

„Pochybujem o správnosti vašej diagnosy: bola to typická pneumonia."

„Ale próbna punkcia ukázala, o čo ide."

Doktor Aranyossy pristúpil k nemocnému, siahnul na puls a naslúchal srdce.

„Chcete v agónii prevádzať operáciu? Umre tu v mojej ordinácii. To nepripustím. Odvezte si nemocného. Bola to nesvedomitosť viesť sem povozom ťažko nemocného človeka. Je to môj pacient, nemáte práva miešať sa do mojej liečby . . . bez mojho vedomia . . . to je hrubé porušenie lekárskej kolegiality . . ."

Zdalo sa, že žena nemocného, ktorá stála pri operačnom stole a hladila čelo nemocného, pridávala sa na stranu okolného lekára. I v dedine boli tej mienky, že nemocnému niet pomoci a bol už aj zaopatrený sviatosťami umierajúcich. A skoro sa ani neprebral od úsvitu. Doktor Malinský nepatrne zrudnul v tvári.

„Pane kolego, neide o porušenie kolegiality, ale o život,

alebo o smrť človeka, manžela mladej ženy, otca troch detí, dobrého gazdu. Berem zodpovednosť za operáciu a rozhodnul som sa ju previesť. Ak myslíte, že nevydrží, môžete rozhlásiť v kraji, že som usmrtil človeka proti vášmu protestu. Ak zomre, vy budete mať slávu a zisk, ja potupu a škodu. Súhlasíte? Budete mi asistovať?"

„Nie. Nechcem mať nič spoločného s vašou vražednou operáciou. Robte si tu čo chcete — všetko na vašu zodpovednosť, Sbohom."

„Nezabúdajte, že vás žiadam o pomoc. Potrebujem dvoch asistentov. Koho mi odporúčate?"

„Pošlem vám toho starého felčiara Goldmana . . . hodíte sa k sebe."

Vstúpila žena okolného lekára s veľkým hrncom vody práve pri poslednej urážke.

„Vzpamätaj sa, Marcel. Neodchádzaj! Nad nemocným nesvedčí sa dohadovať. Keď už ideš, však áno, pošli aspoň Goldmana. Ja budem druhým asistentom."

Doktor Aranyossy odchádzal nadúrený ako páv, spokojne sa usmievajúc tomu, ako pokoril svojho bývalého konkurenta . . . A čo ho tá voľba za okolného lekára stála peňazí! Teraz to má. Dostal a zbabele mlčal na urážku. Panslávske plemä! Podal si žiadosť slovensky! Chacha-cha. V Uhorsku pansláv nedostane chleba!"

Kým prišiel Goldman, bolo k operácii všetko pripravené. Goldman si pripravil striekačku s kafrovou injekciou a pozoroval puls. Pani stála u hlavy nemocného a pridržala ľavé rameno nad hlavou. Zo zabodnutého troakáru vytiekala čirá, žltá tekutina s prestávkami 10 minutovými. Nádoba sa pomaly plnila tekutinou z hrudníku a prevarená voda barvila sa na žlto.

Nemocný z hlboka vydýchnul a otvoril oči.

„Ach, Bože . . . ako . . . sa . . . mi . . . ľahko dýcha."

„Jano môj, otec náš dobrý! Vraciaš sa k nám," vzdychla rozčúlená, prekvapená manželka.

„Gratulujem vám, pán kolega. Muža ste zahanbili. Je namyslený na svoju ‚vedu'. Bude si snáď lepšie vážiť skutočnú lekársku vedu!"

„Na starých títo holobrádkovia už nedajú," odvrkol zlostne Goldman.

Operácia po dobrej hodine sa skončila. Pani dala chorému vypiť kalíšek koňaku; oživnul a chcel vstať s operačného stola.

„Počkajte, súsed," žartoval Goldman, „tak to neide hurtom. Ja som liečil i vášho nebohého otca. Boli ste chlapec, tiež mal niečo na pľúcach, viezli ste ma na pekných koňoch do Dúbravy. Ako sa podobáte otcovi! I tou chorobou. Dal som mu na potenie a prešlo to. Teraz len morfium, injekcie, až nemocný v krásnom spánku umre. Ale injekcia vynáša, to je ako operácia. A pacient platí nie dve koruny, ale dvacať, tricať i viac."

Medzitým poslala lekárova manželka slúžku s lístkom pre manžela do kasina.

Pacient sedel na operačnom stole a neustále opakoval vďaku lekárom i manželke lekárovej.

V kasine pri kartách doktor Aranyossy štval mešťanov proti Malinskému, že prišiel násilím do jeho ordinácie, že tam iste zabije človeka, ktorému niet pomoci, že by mal pán rychtár zakročiť a vôbec, že by toho pansláva mali z mesta vyhnať. Rychtár bol starým známym Malinského a rozpačite poslúchal poburujúce a urážlivé reči nie veľmi obľúbeného mladého lekára.

„Poďme tedy pozreť, čo sa tam u vás prihodilo."

Za chvíľu vbehla služka so zprávou, že pán doktor už idú aj s rychtárom.

Vstúpili. Rychtár hľadí po ordinácii, akoby hľadal toho „zabitého" niekde v kúte.

„Pán doktor Aranyossy, veď tu niet ani mrtvého, ani zabitého. Akože ste to hovorili? Ale vidím Jozefa Holého z Dúbravy a jeho ženu a hľa, on sedí a usmieva sa. Ako je

UNIVERZITY KOMENSKÉHO

to tedy?“ Nastala trapná situácia. Po krátkom vysvetlení ukončil ju Malinský výzvou k plateniu a k odchodu.

„Pánu doktorovi Goldmanovi dáte dvacať korún, pani doktorke tiež toľko za inštrumenty a za koňak a mne zaplatíte v Dúbrave.“

„Nemáme so sebou, len pár korún. Nepočkali by ste nám? Zajtra prinesieme.“

„Požičiam vám ja a vyplatím,“ skočil do reči rychtár. „Takému gazdovi každý rád požičia.“

Lúčili sa. Doktor Malinský poďakoval Goldmanovi a lekárovej žene. Obrátil sa k domácemu lekárovi, ktorý prešlapoval z nohy na nohu, ako malý školák, keď nevie úlohu. „Za urážku vám nepodám ruku. Ste ešte nevychovaný mladý človek. Nemusíte už búriť mestečko, že som vám zabil pacienta. Vy byste ho boli nechali kľudne umreť. Majte se tu všetci dobre.“

2

PRIATEĽIA A SVÄTÝ AMBROZIUS

Keď bryčka vtiahla do farského dvora, pán farár vyšiel naproti a ľutoval hladného lekára. Potom sa vypytoval na výsledok operácie, ale len tak akoby zo zdvorilosti, lebo ani on neveril v priaznivý výsledok. Bol úprimne prekvapený zprávou o zlepšení stavu nemocného a nazval tento prípad divom božím. Lekárovi gratuloval a veštil mu veľkú popularitu v celom tomto kraji, lebo i on sám sa pričiní, aby náš ľud vyhľadával takého lekára, ktorý niečomu rozumie a temer mrtvých kriesi k životu . . .

Ľekár musel počas obeda znova a znova dopodrobna vypravovať všetky podrobnosti s doktorom Aranyossym, s jeho ženou a s rychtárom.

Zvonili na litánie. Stali od stola.

„Poďme na chvíľku do kostola. Ukážem ťa ľudu a rozpoviem, čo sa prihodilo."

„Som trochu unavený. Budem ťa čakať vo včelíne. Tam je najlepšie zotavenie po únavnej práci. Ponáhľaj sa, prosím ťa. V lístku si písal o nejakej dôležitej udalosti, nuž rád by som ju vypočul."

Farár odišiel do kostola.

Lekár vošiel do záhrady a sadnul si vo včelíne. Uvažoval o dnešnej náhode a tešil sa z viditeľného lekárskeho úspechu. Málokedy sa prihodí, aby sa nemocný na vidomoči prebral z agónie k životu. Bol rád, že sa natrafil k tomuto prípadu. Ale, snoval ďalej, farár má niečo za lubom. Zpozoroval na ňom, že o pacientovi rozprával len preto, aby niečo rozprával. Zdalo sa mu, že vlastne ani farár neveril

v priaznivý zákrok v tomto prípade. I tá chvála zdala sá mu nemiestne prehnaná. Lebo znal jeho úslovie o „svätej vede", čo vždy vyslovoval s ironickým posmeškom. Priateľ Krasňan mal chatrné vedomosti, temer nič nečítal. V knižnici farskej bolo niekoľko starých bachantov, ktoré plesnively na chodbe a kde nebolo ani jednej jedinej novej, alebo novšej knihy. V izbe bol nezbytný klerikálny maďarský časopis „Alkotmány", nejaký ľudový časopis, serie lacných obrázkov svätých s pozlátkovou obrubou a svätečok nejakých modlitieb pre spolok svätého ruženca. Ale zdá sa, že on tu s tým vystačí. Je, ako fáma hovorí, hľadaným rečníkom na pútnických slávnostiach a vášnivým spevákom. Lekár si vzpomenul na jeho jednu kázeň o takej púti, keď bol ešte medikom. Celá reč bola ostrý výpad proti nevercom, židom a svetským neznabohom. Stále líčil hrozné muky na kríž pribitého Spasiteľa a tak i dnes neverci bičujú vás, veriacich, tisícimi mukami vás sužujú, ponižujú a popľúvajú práve tak, ako nášho Spasiteľa Ježíša Krista. Neveru hlásajú, vysmievajú sa Kríži, len aby i vás od vášho Spasiteľa odvábili a večnú zkazu i po tomto živote vám pripravili. „Ó, ľudu môj, nedaj sa znovu križovať, nedaj mučiť svoje ubolené telo, zachraň svoju dušu i svoje večné spasenie v lone svätej církve, ktorej náš Spasiteľ, Ježiš Kristus dal moc nad diablom svetským, nad nevercami a dal prostriedky vo svätých Sviatostiach, aby nikto z vás, ľudu môj, neupadol do večného zatratenia. Ameň." A prednášal to s ohromným pathosom, plynnou a melodickou rečou, s posunkami úchvatnými a hlasom kypiacim vnútorným presvedčením. Ľud chodil na jeho kázne veľmi rád, chválil si zretedeľnosť reči i predmetu, lebo veď kázne jeho pohybovaly sa len na úrovni najnegramotnejšej dedinskej ženičky. Tento úzky horizont bol majstrovským umením, pôsobil neodolateľne a nenechával v pochybnostiach posluchačov. Bol pravý ľudový rečník, ktorý mohol sa stať vodcom ľudu. Na ľudových shromaž-

deniach rečnieval podobne: splietal náboženstvo s politikou, príklady zo života svätých s bežnými udalosťmi dňa. Bez výčitiek svedomia vymýšľal udalosti, ktoré sa nikdy neprihodily, len aby protivníci boli sosmiešnení, potupení a často aby ľud bol k hnevu proti nim nabádaný. — Spomínal si ešte na jednu charakteristickú udalosť: išla sa u neho na fare spoločnosť a pri večeri hlásili, že v súsednej dedine horí zemanský majer. Krasňan vyskočil s radosťou, vyzval prítomných, aby si pripili na zaslúžený trest protivného súseda. Škodoľubosť ho tak zachvátila, že od radosti počínal si tak, ako smyslov zbavený človek. Ktosi poznamenal, že škoda je škoda i pre nepriateľa.

„Neľutuj nepriateľa. ‚Bij ho, veď je nie otec', hovorí maďarské príslovie."

Farár sa vrátil. Usadili sa v útulnej kňažskej svetlici.

„Tak, ‚zázračný' lekáru, ešte raz ťa srdečne vítam v mojom skromnom príbytku a prosím ťa, aby si sa u mňa cítil ako doma. Rozkážeš skleničku tokajského? Tak sa pri ňom milo sedí a nálada je taká ružová . . ."

„Prosím ťa, s tým ‚zázrakom' prestaň. Bol to len lekársky zákrok, v pravý čas vykonaný a šťastie, že bol po ruke lekár, ktorý mohol urobiť správnu diagnózu. — Ale nie o tomto si chcel so mnou hovoriť. Máš niečo iného na mysli?"

„Áno. Ale pre každú príhodu preca len nalejme toho tokajského."

„Nepijem pravidelne. Výjimkou len keď mám hosťov, alebo keď je mi špatne od žalúdka. Tak niečo horkého mi pripraví lekárnik."

Krasňan vyňal z kredenca malú baňatú butelku a do malých pohárikov opatrne nalieval zlato-žltú tokajčinu.

„Tak, na zdravie!" Štrngli si a lekár znalecky privoňal a ochutnal vzácne víno.

„Tokajčina je liek. Starí ľudia by ju mali občas užívať, aby posilnili ochabujúcu činnosť srdečného svalu."

„Povedal si, že si unavený, tak posilni sa."

„Už to prešlo. Ale pravda je, že to židovsko-dženterícke pľuhavstvo s monoklom, čo mu hovoria doktor, ma rozčúlilo. Teda na zdravie a na —“

„— a na naše priateľstvo a spoluprácu.“

„Na oboje, ale hlavne na prácu, ktorej je u nás toľko treba. Ovšem priateľská spolupráca je vzácnejšia a vydatnejšia. Ale poďme k veci. Čo dôležitého mi chceš oznámiť? Hneď bude večer a ja musím byť načas doma . . . Ešte návšteva u chorého.“

„Lekári musia byť stále v službách iného človeka. Je to vzácna, nesebecká a vpravde kresťanská služba. — Ráč si zapáliť, viem, že rád fajčíš; ja bohužial musím sa zriecť toho pôžitku.“

A tak ešte chvíľu besedovali o ničom. Lekár badal na hostiteľovi akúsi nezvyklú ostýchavosť, či rozpaky. Zdalo sa mu, že už chce sa sveriť, ale zase sa zháčil, úsmevom lebo žartom prekĺznul sa na bežné, zdvorilostné théma. To zbystrilo Malinského pozornosť a pochybovačnosť.

„Tak tedy k veci.“

Tvár priateľova sa akoby vymenila. Nabehly mu na čele hlboké vrásky, tvár sa pretiahla, ako keď sa udeľujú požehnania, ústa sošpulily. No, výraz slavnostný, vážny, tajomne posvätný.

Lekár si zapálil ponúknutú regáliu (boly kus za dve koruny) a upiate obrátil pozornosť na priateľa.

„Časy sú vážne,“ začal farár. „Maďarizácia a renegátstvo zachvátily už celý náš národ. Mestá sme už temer ztratili, do dedín preniká školou, verejnou mienkou. Staré, úprimné, dôverné priateľstvá a rozhovory zanikajú. Denunciantstvo kvitne. Janičiari, horší od Turkov vedú prvé slovo vo verejnosti. Naši ľudia sa krčia, uťahujú do súkromia a iba pri zavretých dverách hromžia na útisk a krivdu. Ale nielen svetská moc pracuje na obnove ‚régi dicsöségünk‘,*)

*) „Naša stará sláva.” - Prvý riadok z eposu „Zalán futása” od Vörösmartyho.

už i na význačných miestach církevných sedia vládni mameluci; na biskupských zrovna tak, ako na lepších farách v mestách a po dedinách. Váš prepošt Korény, rodom Slovák ako repa, pomaďarčil v Krasnom rímsko-katolícké školy a drží kaplánov, ktorí temer ani slovensky nevedia. Na vianočné sviatky jeden kaplán kázal miesto o narodení Krista Pána, o ‚prirodzení' Krista Pána. Jaké pohoršenie medzi veriacim ľudom! Ovšem, bezbožná inteligencia sa rehoce, že tak na posmech vychodí náš krásny slovenský jazyk! Ale s jazykom i viera, mravy a náboženstvo hynú. Ľud slovenský sa stráni chrámov a odrodilá inteligencia tam chodí, ako do cirkusu. Váš prepošt vie o škandáloch, ale nič nepodniká, aby zabránil pohoršenie veriaceho ľudu. ‚Pre Slovákov je to dobré,' poznamenal pri obede s kaplánmi. Myslí, že tak skôr vytlačí slovenčinu z kostola v čisto slovenskom meste. Keď som bol na obede v deň sviatku patróna, pýtal sa ma, či som i ja priateľom toho nového lekára pansláva, ktorý prišiel z Prahy a šíri tu neznabožstvo a pracuje proti štátu? A vyzýval prítomných kňazov, aby ťa nepodporovali u ľudu. Články o neznabožskom lekárovi-panslávovi písali jeho kapláni do miestneho ‚Hiradóva'. Niečo sa tu musí podniknúť. Brániť a útočiť treba. Lebo nás zničia, zdeptajú, od ľudu odtrhnú."

„Ako myslíš? Máš pravdu vo všetkom. Znám to všetko dobre. Čítavam tie články, nabubrelé a falošné. Účinok štvaníc už odniesla moja slovenská tabuľka na bráne: rozbili ju na kúsky. Bol to jediný slovenský nápis na ulici v ‚slovenskom' meste. Strašné dedictvo preberáme po otcoch. Zo všetkých kútov Slovenska kričí úpadok: v politike, vo verejnom živote, v kultúre, v mravoch, v církvi, všade, kam len oko padne. Žil som medzi iným národom, viem, ako si pomáhal a pomohol. A jako ty myslíš, stala sa ti už nejaká krivda?"

„Ešte nie, len ma podozrievajú, že držím s ľudom a so Slovákmi. — Môj plán je komplikovaný, ťažký, ale s

vašou pomocou by sa dal previesť. A vlastne ani nevyšiel z mojej hlavy."

„Som naň skutočne veľmi zvedavý."

„Vec sa má takto: Ale počkaj, musím začať trochu obšírnejšie. Na moje meniny zavolal som okolitú honoráciu. Prišiel aj assesor zo stoličného úradu. Uhostil som ich, ako sa len dalo na dedinskej fare. Páni sa pustili po večeri do karát. Assesor, chudák bez groša, vyzval ma, aby sme si o niečom porozprávali. A začal o tom, že je škoda takému farárovi sedeť na dedine, trápiť sa so sedliactvom, brodiť sa špinavou dedinou a bývať na hodiny cesty od kultúrneho života. Mohol by som si vraj vybrať nejakú mestskú faru. Tak ku príkladu krasňanskú, kde sú tiež Slováci a úrady, profesoria, živý ruch spoločenský, divadlá i vzdelávacie spolky, slovom kultúra a život hodný vzdelaného, mladého kňaza. Prepošt vraj sa chystá do kapituly, má byť menovaný kanovníkom a komu by slušala lepšie táto fara, ako mne? O tom všetkom sa už pri župe vie a hovorí. Len ešte kandidáta nemajú. ‚Ja,' totiž assesor, ‚som pánu vicišpánovi nadštrknil vaše meno a on sa len priaznive usmial.' Nuž, že by to vraj šlo, len by bolo treba vraj prekonať niektoré ťažkosti."

„No, aké by to boly ťažkosti?"

„I tie naznačil. Majú byť o rok, o dva voľby do snemu. Za opozíciu vystúpi u ľudu veľmi obľúbený kandidát, bývalý vysoký župný úradník na penzii. Robil opozíciu, nuž ho vraj poslali do penzie, ako nepohodlného úradníka. Je rodák z našej župy, ovláda dobre slovenský jazyk — nuž, boja sa ho. A tu by vraj dobrý slovenský rečník a politicky spoľahlivý človek mohol dobre čeliť opozícii. Urobil by si zásluhy u župy, i hore v Pešti. Tak mi naznačil, že keby som túto službu vykonal vláde ja, že by sa *nám* odmenila krasňanskou farou. A . . ."

„Slovom ty máš byť kortešom vlády a za tú službu sľúbia ti faru v Krasnom. A prosím ťa, nezdalo sa ti, že to

bolo len nejaké preludium — povedzme mierne — k pumpnutiu pár sto korún?"

„I to prišlo. Pýtal len päťdesiať korún na šťastie do karát. Prirodzene, nemohol som mu odopreť; bol mojím hosťom a jeho služieb som už častejšie použil s prospechom."

„Inu, lacný pánsky sluha! A čo ty k celému tomu plánu? Veď je tu ťažkostí viacej, ako myslíš. Predne, čo povie na tvoje kortešstvo verejná mienka slovenská. Potom, ako získaš mestských katolíckych voličov pre svoju voľbu za farára. Vieš, že mestský výbor sám volí. Ďalej, čo biskup, ktorý sostavuje terno? No, a pokyn župana voličom výboru, ktorí bez jeho vedomia nebudú voliť iného kandidáta. Budú žiadať od teba reverz, sľub, vôbec nejaké záväzné osvedčenie, že sa zriekaš Slovákov, slovenskej politiky, verejného prejavu, proste slovenského ľudu. Čo tu urobíš? Budeš museť niekoho oklamať: nás, lebo tých! . . . Počkaj, viem, čo chceš namietnuť. Politickým nepriateľom sa slovo nedodržuje. To je ich morálka. Ale nie naša. A keď porušíš sľub, slovo, záväzok, bude z toho boj na jednej i na druhej strane. Perzekúcie z ich strany, opovrženie ľudu na našej strane, keď vyjde na javo klamstvo. Povedz, ako si to so svedomím srovnáš? Lebo prvý krok musí byť služba našim nepriateľom, tedy zrada na ľude, na Slovákoch. Kandidát opozície pôjde asi s maďarskou ľudovou stranou, ktorá má akýsi národnostný program, výhody pre slovenský ľud a podobné medové motúzky. Kandidát bude bojovať za náboženstvo, za vieru, za slovenské práva proti liberálom, židom, burziánom a vláde. To sú obľúbené heslá u nášho ľudu. Vyhlásia ťa za zradcu, za odpadlíka a za priateľa židov a liberálov. Čo na to povieš? Pravda, všetci, temer všetci kňazi nášho okresu pôjdu na rozkaz biskupa s vládou. Týmto možno pohroziť, rozkázať, církevne trestať. Ale ľud, čo ľud a slovenská verejná mienka? Opozičný kandidát — už sa o tom v meste hovorilo — je luterán; všetci luteráni, Slováci i Neslováci

budú ho podporovať. V „Národných Novinách“ ti nič nedarujú. Tak mi povedz, človeče, čo myslíš? Ako medzi týmto úskalím vyplávaš s celou kožou?“

Kňaz hneď neodpovedal na slová lekárove, ktoré miesty rezaly do živého. Vzal pohárik, akoby chcel piť, no nenapil sa, len ostre sa díval do očú lekára.

„Snáď som skoro prezradil svoj úmysel. Zdá sa, že nesúhlasíš, že ma odsudzuješ. Snáď ani dobre nechápeš, čo by krasňanská fara znamenala pre Slovákov?“

„Viem si to predstaviť, čo by znamenalo dobyť takejto bašty! Koľko zla ide z nej, toľko dobra by sa šírilo z nej do mládeže, do škôl, do mešťanstva, do okolia. Snáď by sa prebudili zhavranelí kňazi i na okolí a vrátili by sa k ľudu. A politicky by sa odtiaľto ovládal celý náš kraj a zabránilo by sa, aby maďarizácia nehubila náš národ tu v najslovenskejšom kraji. Ale o toto ide: keď raz zavedieš nepriateľa, nezavedieš iný raz i nás, svojich? A vlastne, povedz mi: je dľa tvojej mienky slobodno zavádzať ľudí?“

Kňaz sa usmial, akoby z trapnej situácie videl už snadné východisko, akoby bol našiel formulu, ako odpovedať na naliehavú otázku o svedomí a zavádzaní.

„Je slobodno. — Divíš sa, ale rozpoviem ti prípad, ktorý je zaznamenaný v morálnej teologii. V Miláne prenásledovali kresťanov. Chytali ich, zavierali a mučili. Cez ulicu hnal sa húf prenasledovaných kresťanov. Pred budovou stál muž a díval sa, ako kresťania utekajú do jednej ulice. Za chvíľu hnali sa tadiaľ ozbrojení vojaci. Vodca vojakov zastane pred mužom: ‚Biskupe, nevidel si tu utekať kresťanov?‘ Muž zastrčil pravú ruku do ľavého a ľavú do pravého rukáva kresťanského rúcha a odpovedal: ‚Tadiaľto neišli.‘ Vojaci sa obrátili a kresťania boli zachránení, lebo sa mohli ukryť. Biskup bol svätý Ambrosius a on, svätý človek, pomýlil, zaviedol nepriateľov kresťanov. Ale hovoril vo skutočnosti pravdu, lebo cez jeho rukáv nemohli preisť ľudia. Nepriateľ bol len zdánlive oklamaný. Keby si

bol vodca vojakov všimnul, čo ukazoval sv. Ambrosius, nebol by sa dal zmýliť alebo, povedzme, zaviesť na falošnú stopu."

„Tedy finis sanctificat media. — Možno, že sú mimoriadne okolnosti, keď motív nerozhoduje o mravnosti činu. Všetky štáty užívajú na príklad špionov na území cudzieho štátu, aby pozorovali, či sa niečo proti nim nechystá. Vo válke sa bez špionáže neobíde žiaden vojvodca. Je špionáž v priemyslu, v politike, u policie. Špioni, vyzvedači sú platení, ale i takí sú, ktorí z nadšenia, z oddanosti k svojej vlasti, k národu, pre bezpečnosť národa dajú sa do výzvedných služieb. Sú títo ľudia odsúdenia hodní? Taký vyzvedač musí zakrývať svoje úmysly, pretvarovať sa, nevinného hrať, skryte pracovať, lebo vie, že ak ho prichytia, je s ním koniec: ťažký žalár, alebo potupná smrť. V istom smysle i ty budeš museť hrať dvojakú úlohu. Pracovať pre tých, ktorí ti dopomôžu k fare a pracovať pre nás, ktorí stojíme v nepriateľskom pomeru s nimi. Ovšem práca tvoja nebude skrytá, ale musíš verejne účinkovať, učiť, kázať, za ľud pracovať . . . Jak to všetko srovnáš, aby si neutrpel úhonu na dobrom mene, kňažskej i proste ľudskej cti. A čo ti hovorí svedomie, keď sa odhodláš k tejto dvojakej službe?"

„Ideš mi do svedomia. Vidím, že máš úprimnú starosť o moju budúcnosť. Chceš, aby som bol duševne vyrovnaný a pevný. Vidím, že si mi lepším priateľom, ako všetci, ktorých som za „priateľov" držal. Za to ti moja vďaka a verná oddanosť. Ale na druhej strane uváž toto: ako oni s nami zaobchádzajú? Hrozbami, terorom, trestami, podkupovaním odvádzajú slovenské duše od národa. Lichotia zradcom a odmieňajú renegátov úradmi, hmotnými i spoločenskými výhodami. Máme sa brániť proti tomu hroznému, neľudskému, nemravnému tlaku, ktorý vyvinujú všade, vo sneme, v novinách, v úradoch, v škole, v církvi i v súkromnom živote! Maďarizácia je nemravnosť, ktorú vo veľkých rozmeroch páchajú verejne, drze, chlubive.

Túto zrejmú mravnú zvrhlosť vyhlasujú za najväčšiu občiansku ctnosť, hlásajú v chrámoch i v školách našim deťom! Máme sa na to dívať so složenými rukami? A ja sa chcem verejne postaviť proti tejto falši a podvodu a biľagovať ich náuku pravým menom. — Ale z Dúbravy to nejde. Musím mať aspoň minimálnu autoritu pred ľudom i voči nim. Preto chcem získať krasňanskú faru. Nie pre zisk, o ten mi nejde, ale pre väčší priestor, pre široké pole účinkovania . . . Preto ťa prosím, aby si mi pomáhal u vašich v Krasnom. Presveč ich o mojich šľachetných úmysloch; povedz im, že som váš, ich a aby sa nikdy nedali sklátiť v tejto viere. Ani teraz, ani nikdy potom. Sľúbiš mi to?"

„Pri práci za ľud budem ti vždy spoločníkom. V útoku i v obrane. I keď sa nám bude dobre dariť, i keď nás budú prenasledovať. Lebo nezabúdaj, že od tej chvíle, ako sa medzi nami panslávmi zjavíš, postavia ťa tí, ktorí ťa na faru pripustili, postavia ťa mimo zákon a budú ťa hľadeť všetkými prostriedkami odstrániť, znemožniť, zlomiť. I vtedy budem stať pri tebe a dúfam, že i celý slovenský ľud. Ideme do ťažkého boja."

„Tak nech žije boj! Nech žije náš svätý boj!"

„Nech žije boj za práva nášho ľudu! A už dosť o tom. Teraz o tvojej dedine. Je špinavá zvonku i v príbytkoch. Mohol by si na skúšku ukázať, čo z nej urobíš. Pokiaľ nebudeš sedeť na krasňanskej fare, minie rok, dva, snáď i viacej rokov, máš tedy času dosť, aby sa z Dúbravy stala vzorná obec slovenská. Spravte si cesty, vyčistite potok a dvory. Založ potravný a úverný spolok — proti úžere. Zorganizuj mládež v spevokole. Dievčatá by si maly viac hľadeť záhradok pred domom. Učiteľa získať k spolupráci, veď si mu predstaveným. V pokračovacej škole čítajte naše dejiny a nech mládež pozná našich spisovateľov a básnikov. Tak vyzkúšaš svoje sily, pripravíš sa pre Krasno a chýr vzornej Dúbravy poletí celým krajom. Naši kňazia krom povinných církevných úkolov nerobia celkom nič. Buď

im vzorom a príkladom. S úradmi si nerob zbytočných ťažkostí. Pracovať pre blahobyt dediny — to snáď nebudú považovať za vlastizradu. — Ale s pánmi od úradu máš väčšiu prax ako ja, tu netreba ti dávať pokyny. Takí páni assesori, notári, slúžnovci — no, ty s nimi vieš zaobchodiť... Ja mám rád činných, bojovných ľudí. Si v najlepšom mužnom veku, využij energie a síl k veľkým veciam, nemrhaj ich na pletky a daromnosti. Prácu začneme hneď. Ty tuná, ja budem pokračovať rezkejším tempom, s tebou o závod. Nech Boh žehná našej práci!"

Mikuláš Krasňan odprevadil lekára až na kraj lúk pri Orešanoch. Rozlúčili sa ako najlepší priatelia.

3

BRATIA MALINSKÝCH

Na zpiatočnej ceste do Krasna dr. Malinský mienil sa zastaviť u svojej rodiny v Orešanoch. Krasňanovho kočiša vráti s bryčkou do Dúbravy. Môže cestovať späť buď osobným vlakom, alebo s bratovým záprahom.

Myslel na mladšieho brata Tomáša, ktorý sa vrátil z Prahy domov z ukončených štúdií a po niekoľko mesačnej účtovníckej praksi. Bolo mu treba zaopatriť miesto, lebo na gazdovstve stačil starší brat Štefan.

Keď zastavila bryčka pred domom a keď sišiel s nej, obklopila ho celá rodina s radostnými výkrikmi. Pred domom stála lavička a tu na nej a okolo nej sa odbavovalo sviatočné odpoľudnie rodiny Malinských: oboch bratov doktorových, švagrinej Katreny, štvoro detí staršieho brata a ešte niekoľko osôb od súsedov shora i zdola.

Dr. Malinský nestačil odpovedať na otázky. Deti ho chytily za ruky a kričaly: „Strýčko, máš cukríky?" Švagriná Katra vítala ho radostným úsmevom a doberala si ho, že iba vtedy navštívi svojich, keď musí ísť cez dedinu k nemocnému.

„Ináčej by si sa u nás ani neukázal! Tomáš ťa zazrel, keď si sa viezol popred nás. A nezastal si. Či by sme ti aj u nás neprichystali niečo dobrého k obedu?"

Katka mala veľmi rada Janka. Po smrti matky, svojej testinej, ona ho vypravovala na štúdie, starala sa o neho s neobyčajnou pečlivosťou a dobrotou. Rodina Malinských bola hrdá na svojho lekára a švagriná Katka ho zrovna zbožňovala.

Vstúpili do dvora, kde blízko potoka stála veľká, nádherná hruška. Pod ňou a na okolo ležaly biele lístky kvetu a drobného plodu. Tu sa schádzavala rodina, dedovia, otcovia i synovia k poradám, alebo vážnym rozhodnutiam. Pod ňou umieral starý otec Juro, malý Janko sedel pri ňom, obsluhoval ho vodou a odháňal muchy s vetvičkou šalvije.

Traja bratia, Štefan, Ján a Tomáš zamierili k nej. Katka vbehla do kuchyne niečo nachystať hosťovi.

„Tak čo bude s Tomášom?" obrátil sa lekár k Štefanovi. „Už je týždeň doma a nevieme, čo by mal počať! Prácu okolo gazdovstva stačíme obstarať sami. Keď skončil školy a má i skúsenosti — snáď by sa mal poohliadnuť po nejakom úrade, alebo do banky sa hlásiť. Poraď a pomoc mu."

Tomáš, vysoký, štíhly, asi 23ročný, plavovlasý a modrooký šuhaj, v tvári pobledlý a veľmi inteligentného pozoru stál a pozorne počúval rozhovor svojich bratov.

Brat lekár, ktorý ho už vyše poldruha roka nevidel, pozoroval skúmave Tomáša: „Máš nejaký plán? Čo by si najradšej chcel? Do banky, do úradu, do obchodu či za účtovníka v nemocenskej pokladnici, alebo chceš niečo samostatne podnikať?"

„Nemám rád ústavy, kde sa využíva nedostatku, nevedomosti, alebo biedy ľudí," odvetil Tomáš so sklonenou hlavou, akoby sa hanbil, alebo bál vysloviť svoju mienku o bankovníctve a obchode, na ktoré zrejme narážal.

Štefan nepochopil odmietavé slová Tomášove. Preto trocha popudlive vyčítal: „Mladý a chudobný študent nemá si vyberať v postavení, ale siahnuť po tom, čo sa mu natrafí. Či ti už niečo niekto ponúkal?" doložil za to miernejšie.

„Nikto mi nič neponúkal. Ani som ešte ničoho nehľadal. Ja to len tak vovšeobecnosti. To je môj názor o ľudskej práci."

„Rozumiem ti, bratku. Ja chcem len vedeť, čo ťa teší a chcem, aby si si vybral povolanie, kde by si mohol spokojne pracovať. Do Krasna pôjdeme pěší — mohol by si

ma odprevadiť? Cestou si o tebe a o tvojej budúcnosti môžeme obšírnejšie porozprávať. Súhlasíš?" A obrátiac sa k Štefanovi, dodal: „Viem, že tu na gazdovstve nemá čo robiť, preto ani neštudoval. Skúsim mu niečo nájsť. Dobre pripravený mladík a svedomitý pracovník ľahko nájde miesto."

„Tak som i ja spokojný. U nás môže byť dokiaľ sa mu niečo netrafí. Tak som to myslel."

„A ja ťa prosím o pomoc. Ja som tu neznámy a nevyznám sa v tomto cudzom, neslovenskom svete. I s maďarčinou budem mať ťažkosti — za štyri roky som z nej hodne pozabudnul a jazyk sa nechce ohýbať pri tých ťažkých hláskach. Viem, že tu nemôžem byť na trvalo; chcem si prácou zaistiť živobytie, ale najradšej by som pracoval tam, kde sa chudobným skutočne pomáha. Vieš, Ján, že som ja? . . .

Pri posledných slovách Tomášových vložila sa do reči nevesta Katka:

„Tak už poďte dnuká a Tomáša netrápte. Hľa, tvár má, chudák, ako pivonia."

„Poďme tedy," ukončil lekár rozhovor.

Katka vzala lekára pod pazuchy a viedla ho do prednej izby. Za nimi šli bratia a deti, ktoré sa akoby na povel hrnuly s hradskej do dvora.

Na stole, prikrytom bielym obrusom, stály misky, taniere, krčiašky, sklenice a veľký peceň chleba.

„Poslúžte si všetci, čím chcete: tu máte prevarené sladké, tu kyslé mlieko, tu káva, med, maslo. V meste by vám dali čokoládu, čaj, likéry, víno a čo ja viem, čo všetko. My toho moc nemáme, ale dávame to zo srdca. Sem si sadne otec, sem Janko, sem Tomáš a deti tuto."

Rodina sedela v poriadku, dľa veku a hodnosti pekne okolo stola, v nálade skoro sviatočnej: deti obsadily vykázané miesta v tichosti a Katra stála u nich ako chrámová veža nad domami dediny.

Po svačine rozpriadol sa hovor o práci, o starostiach, o udalostiach a o osobách v rodine, v dedine a v okolí. O ničom zvláštnom nešla reč, ale tým, že sa o tom a onom spraví poznámka, že sa pripomenie nejaká udalosť, stane sa to už akoby historickým faktom, nad ktorým sa vynesie úsudok drobnej dedinskej kroniky a potom zapadne do dejov minulosti.

Nastalo lúčenie, hlučné a veselé. Lekár musel sľúbiť, že skoro navštívi rodinu a že sa polepší. S ním odchádzal i Tomáš, ktorý zdal sa akoby cudzí a nemluvný v rodine staršieho brata. Bol rád, že jeho osvedčenie, čím a čo je, prekazila švagriná a chystal sa, že sa otvorene vyzná bratovi lekárovi. Preto ponáhľal sa vstať od stola a prvý vystúpil na preddomie, hotový začať rozhovor cestou s bratom do Krasna.

Na konci dediny zahli na polniu cestu vedľa cintorína, odkiaľ vetrík zanášal vôňu svrčín a kvetúcich líp. Lekár podvihnúc sa na špičky nôh, hľadel na miesto, kde bol hrob matkin. Koľkorazy šiel, alebo sa viezol okolo cintorína, vždy upieral zrak na hrob, v ktorom odpočívala jeho dobrá matka.

Kráčali úzkou poľnou cestou tesne vedľa seba. Zprava i zľava vinilo sa zelené žitné pole. Planý mak a žltá ohnica zpestrovaly obraz. Slnko chýlilo sa ku končiarom vrchov a ožiarovalo ich tváre. Lastovičky v bleskovom, plavnom letu chytaly mušky nad lánmi a škovránci kdesi vysoko — vysoko vyspevovali známé a večne krásné melodie. Orešanská mládež v sviatočnom pestrobarevnom kroji, ihrala sa na širokých, zelených lúkach u rieky. K bratom zaliehal jej výskot a spev.

Ani jednomu z bratov nežiadalo sa rušiť mier a krásu sviatočnej nálady, ktorá naplnila ich srdcia. Z dialky blížil sa vlak od Krasna: ako hlučný návštevník v idyle sviatočného dňa.

Ján chytil Tomášovu ruku: „Tak mi tedy povedz, čo si chcel oznámiť pred svačinou pod hruškou, keď nás Katra

vyrušila?“ Zastavil ho a zadíval sa mu priamo do očú.

„Ja som vegetarián, abstinent — Tolstojovec. V Prahe bol slovenský krúžok z Detvana. Bolo nás asi šesť. Aj ty si vraj počas štúdií bol členom takého krúžku,“ oznamoval Tomáš akosi ostýchave a nesmele.

„To je pravda. Náuky Tolstého nám boly k prospechu. Odvrátily nás od ľahkomyseľností k vážnej práci, k štúdiu a nútily nás mnoho mysleť na seba samých a dívať sa na sociálny život vôkol nás. Tolstoj ľudí sošľachťuje, budí ľudské city k ľuďom, ktorí okolo nás žijú a zaväzuje k zodpovednému konaniu. Ale vo všetkých dôsledkoch jeho náuky nejdem za ním a v mnohom už s ním nesúhlasím.“

„Ja myslím, že niet príčiny nesúhlasiť s jeho náukou. Prečo si ho ty opustil?“

„Povedal som, že nesúhlasím. Tu máš hneď jeho výklad o ‚neprotiveniu sa zlu‘. Tolstoj učí, že sa nemá človek protiviť zlu *násilím*. V reči na hore niet slova: násilím. Vezníme príklad: Našu Katrenu, ktorá ťa má rada a ktorú i my máme radi, napadne nejaký zlý človek, násilník. Budeš pri tom a nebudeš ju brániť, nebudeš jej pomáhať, aby sa zbavila násilného prepadnutia? Mohol by si sa netečne dívať, ako sa jej krivda činí, ako podlieha, ako ju pripravuje o česť, alebo o nejaký predmet, ktorý jej chce násilím odobrať? Myslím, že by ju bránil každý človek, vyjmúc zlostníka. A keby si mal po ruke nejaký predmet, ktorým by si násilenstvo prekazil, že by si ho k obrane použil: palicu, kameň, zbraň, alebo čo i len silu tvojich svalov. Ide tedy o pomoc slabému, napadnutému a o obranu. Písaný i nepísaný mravný zákon nám káže, aby sme sa proti násiliu bránili i za cenu smrti násilníka. Tolstoj neuznáva tohoto mravného zákona a zakazuje užiť sily, násilia i v obrane a prikazuje nebrániť sa, neprotiviť sa zlu násilím. S touto náukou Tolstého ja nesúhlasím a považoval by som seba i každého človeka za zbabelca, keby proti násiliu odoprel brániť seba a pomáhať v obrane napadnutému.

Bránil by si, pomáhal by si mne, švagrinej, kamarátovi, a komukoľvek, keby ho napadli, bili, okrádali, lúpežili, alebo by si sa díval nečinne, ako sa zlo pácha?"

„Myslím, že by som bránil," odpovedal Tomáš, ale nie rozhodne.

„Vmysli sa do strašnej situácie, že by šlo o našu matku, alebo o sestru — rozmýšľal by si sa útočníka odzbrojiť, neškodným učiniť čímkoľvek a akokoľvek? Nerozmýšľal by ich obrániť ani cudzí človek, tým menej syn, brat, otec. Tu má Tolstojova nauka veľkú trhlinu, niečo neprirodzeného, nesúhlasiaceho s mravným príkazom, ba i s prirodzeným citom povinnosti, ktorý je od prírody zapísaný do srdca každého zdravého, normálneho človeka."

„Pripúšťam, že v tom pasívnom postoji voči útoku a násiliu je mnoho fatalizmu. Pripomína mi to niečo z vedantskej nirvany: v mieru, v pokoji je spása, ba akoby cieľom žitia bola smrť. Ježiš v evangeliách v celku nie je pasívny. Pripadá mi, že keby láska k bližnému stala sa pasívnou, nebola by žiadnou láskou! Budem o tom ešte hodne premýšľať! Ďakujem ti za upozornenie. V Prahe, v našom krúžku, verili sme Tolstému, ako evangeliu. A čo povieš o jeho názore o národe, a o štáte? Tolstoj v mnohých spisoch zavrhuje uctievanie a lásku k národu a zavrhuje i štát. Čo o tom súdiš?"

„Tolstoj horlil za kráľovstvo Božie na zemi. Aby na zemi medzi ľuďmi nebolo hnevu, sĺz, krivdy a biedy. Aby na zem sostúpilo nebe: večný mier, večné blaho a večná láska. V tomto ‚kráľovstve' nepotreboval Tolstoj ani národa, ani štátu, všetci ľudia sú synovia boží, pracujú spoločne na diele božom: milovať bližného a Boha nado všetko, to jest *z lásky slúžiť* bližnému a Bohu. Slúžiť nezištne, zapreť, potlačiť v sebe všetky sebecké túžby a žiadosti. ‚Byť dokonalým, ako je dokonalý náš nebeský Otec.' Tak, ako si to čítal v ‚Reči na hore'. Tolstoj dľa učenia Ježišovho stanovil tento *ideál* terajšiemu ľudstvu. A ter z

pozri sa dobre na ľudí, na štáty a národy, na celý viditeľný svet.“ Dr. Malinský zastavil brata a ukázal na zelené žitné polia a pokračoval: „Pozri na neveľký žitný priestor. Mohol by nám byť obrazom toho, čo sa deje na celej zemi, kde sú rozmanití tvorovia, ľudia, národy, kde sa odohráva veľký boj o život jedných a o smrť druhých. Rozsievač vyšiel na jar na pole a po namáhavej práci zasial semä do zeme, aby on a jeho rodina mali pokrm, aby zachovali život. A na jeho prácu a nádeje vrhne sa sto nepriateľov od chvíle, ako prikryl zrno zkyprenou prsťou: vtáci, hlodavci, pliesne ničia jeho prácu. A príde sucho a veľký dážď a víchor a zase obracajú vnivoč úrodu. Môže človek zabrániť, je v moci rozsievača, aby sa tak nestalo? A pozri, jako sa lastovičky kŕmia hmyzom, poletujúcim nad lánom žitného poľa. A vysoko krúžia krahulci a iní dravci, ktorí slieďa za menším tvorstvom, vrhajú sa naň, odnášajú do svojich neprístupných skrýší, aby nakŕmili seba a hladné holíčatá. V tomto svete nebude asi nikdy mieru a pokoja, ale večitý boj o život a o smrť. A medzi národmi a ľuďmi? Od prvých bratov, čo ich Biblia spomína, až po dnes: vojna, vojna, vojna. Na našej planete niet mieru a pokoja. Kto sa nebráni, zahynie. Nemyslím len na obranu železom a prachom, ale i na obranu duchovnými, kultúrnymi zbraniami. A čo vidíš tu v našej domovine? Maďari tiesňa Slovákov. Berú nám reč a inteligenciu odcudzujú od slovenského ľudu, aby nemal vodcov, aby ho nemal kto brániť. Ak sa spoľahneme na osud, na náhodu, nezostane za sto rokov po nás ani pamiatky. Historikovia po stoletiach napíšu: Pod Tatrami žil národ, ktorý vyhynul bez boja a bez obrany. A tu máš problém národa. Kam patríš, komu máš pomáhať, koho bránit? Je tvoj národ horší, ako ten, ktorý chce nad ním panovať a ktorý ho chce vyhubiť? Pridáš sa k cudziemu, či ku svojmu? A keď vidíš tisíceré krivdy páchané násilníkom, môžeš sa na ne dívať bez odporu?“

Lekárova pobledlá tvár zružovela. Dlhá reč ho unavovala. Často siahal ľavou rukou na hlavu a odhrňoval s čela husté, gaštanové vlasy do tyla. Prišli na hradskú. Vetrík zdvihol prach z cesty. Zle sa hovorilo. V neveľkej dialke ukázala sa veža krasňanského kostola. Lekár si ešte sadnul na kraj zelenej priekopy a vedľa neho stál Tomáš.

„Tak, čo povieš na to všetko?"

„Tak líči svet aj Tolstoj. — Pokrevné bratstvo však nemusí byť najsilnejšou páskou medzi ľuďmi. I bratia sa stanú nepriateľmi. A z toho strašného boja musí sa dostať ľudstvo von. Niekto musí obrátiť. Niekto musí začať, musí ukázať novú cestu, začať nový život. Kto tedy?"

„To je vlastne hamletovská otázka: byť či nebyť? Vieš, čo národy a štátne moci urobily s Mesiašmi, s prorokmi, s reformátormi? Temer dvatisíc rokov kráča menšia časť ľudstva cestou ukázanou Ježišom a nakoľko sme sa priblížili k jeho ideálu? Verím, že sa približujeme k nemu, lebo bez tejto viery by bol život nemožný. Ale ľudstvo nežli dospeje ku konečnej mete na tejto temer nekonečnej ceste, bude ešte mnoho krvácať, mnoho násilia páchať, mnoho nenávideť a v zúfalstve žiť . . . Prajem ti, aby si veril v príchod kráľovstva božieho na zemi a aby si stál v živote vždy tam a pri tých, ktorí dľa svojich slabých síl pracujú na jeho príchode."

Potom, keď sa slnko skláňalo hodne k západu, sľúbil Tomášovi, že mu bude hľadať miesto a jemu primerané zamestnanie. Že vie už o takom mieste a že mu to dá skoro znať.

Stiskli si ruky a rozišli sa: Tomáš k staršiemu bratovi do Orešian, lekár náhlil sa k nemocnému.

4

BOJ ZAČÍNA

Doktor Ján Malinský v popoľudňajších hodinách kreslil barevnými ceruzkami na tvrdý papier veľkého formátu obrázky ľudských vnútorností. Chystal sa na prednášky po dedinách o tuberkulóze, o alkoholizmu, o výžive detí, o zdravom bývaní a o príčinách všetkých nakazlivých nemocí — o bakteriach a baciloch. Chcel ľuďom názorne ukázať, ako vyzerajú tí strašní, neviditeľní nepriateľia ľudského zdravia.

Miestnemu slúžnodvorskému úradu oznámil seriu 10 prednášok v okolitých dedinách. Udal i to, že prednášky budú nepolitické, že bude na nich prítomný doktor X., spoľahlivý vlastenec, mladý kolega lekár. Prosí, aby úrad vzal oznámenie na vedomie a podporil túto potrebnú vzdelávaciu činnosť lekára.

Hlavný slúžny oznámil ústne dru Malinskému v panskom kasine, že na próbu povolí prednášky, ale že tam pošle úradné medzítka, buď miestneho notára, alebo úradníka zo slúžnodvorského úradu.

Prvé dve prednášky maly veľký úspech. V nedeľných odpoľudniach ľud sa poneviera po uliciach, chlapi vysedávajú v krčme, alebo pred krčmou, kde sa politizuje a kde krčmár vedie hlavné slovo. Učiteľ a farár si hovejú po práci, alebo hrajú karty s notárom a inými honoráciami obce. Preto prišlo mnoho žien, mládeže i vážnejších mužských na prednášku, ktorá nič nestála. Ľudia počúvali zbožne a vytrešťali oči na malované obrazy. Malinský sa prísne pridržal nepolitického predmetu, ale preca len pa-

daly slová: „Náš ľud, náš slovenský ľud, my Slováci a pod.“ A uvádzal príklady, ako žijú iné národy, ako má byť národ hrdý na svoj kroj, mravy a vzdelanie. A pri prednáške o alkoholizme vstupoval do svedomia ľudu, vystríhal, sosmiešňoval opilé ženy, karhal mužov, ktorí si zapredajú svobodu a svedomie za fľašku smrdutej otravy. Pripomínal, že opilý národ musí slúžiť triezvemu národu ako otrok, opíjajúci sa človek snižuje sa na úroveň zvieraťa, je hoden neúcty, ba opovrženia . . . Líčil rodinné scény, keď muž prepije zárobok, alebo keď vyvolá v rodine zvadu, bitku a všelijaké škandále.

Chlapi sa netrpezlive hniezdili, ženy bojovne posmelene prisvedčovaly.

„Príďte ešte raz medzi nás, dovedieme sem chlapov, aby počuli, akí sú,“ volaly ženy pri srdečnej rozlúčke.

„Ako sa ti páčilo, kolego?“ opýtal sa doktor Malinský lekára X.

„Som krčmárov syn z dediny, znám to, a pravda je to. Vídaval som ľudí pod obraz boží spitých a počul plač a videl slzy matiek a detí . . . Ale čo si počnú krčmári, keď chlapi prestanú piť? Zavrú obchody? A ich rodiny čo?“

„Ide o opíjanie a nie o pitie. Ľud neprestane tak hneď piť, ale nebude to pálenka, slivovica, terkelica, rum, koncentrované otravy, snáď si kúpi piva, alebo vína. A konečne, pre jednu rodinu musí vyhynúť celá obec?“

Po štvrtej prednáške dostal doktor Malinský zákaz ďalej prednášať. Krčmári z okolia prišli žalovať na slúžnovský úrad, že búri ľud proti židom, proti pánom a že zakazuje pijatyku pri voľbách. Ako oni potom môžu priviesť ľudí hlasovať na vládnu stranu, keď nepôjdu za pijatykou? A že je to žiadne poučovanie, ale samý pánslavizmus a búrenie ľudu proti inteligencii.

Doktor Malinský zaapeloval zákaz na župný úrad. Ale odtiaľ nikdy nedostal výroku o povolení, alebo zákazu prednášok. V jednej obci vypuknul tyfus. Nabídnul sa, že

pôjde s úradným lekárom do dediny a že upozorní občanov na spôsoby šírenia sa nákazy. Odmietli. Chcel prednášať o trachóme v obciach zamorených. Ani to nedovolili. Inšpektorátu ľudových škôl ponúknul zadarmo brožúrky o trachóme, ani tie nepripustili do škôl, lebo že sú príliš slovenské, nevlastenecké.

Na jasennom zasedaní župného výboru chcel doktor Malinský interpelovať župana pre zákaz prednášok a pre brožúrky o trachóme. Po zpráve podžupanovej prihlásil sa k slovu.

Po slovách „osvietený pán župan! Slavný župný výbor!" nastal strašlivý hluk a krik. Výborníci stávali z miest, dvíhali stoličky. „Nedať mu hovoriť! Odňať mu slovo! Von s ním! Vyveďte ho zo siene!" Takto hrmelo priestornou dvoranou. Doktor Malinský stál a díval sa s úsmevom na rozzurené tváre. Chcel hovoriť, ale nedali mu. Župan prerušil zasedanie a utiahol sa s predsedníctvom na poradu. Po chvíli otvoril znovu zasedanie. Doktor Malinský stal k reči znovu. Župan povýšenym hlasom vyhlásil, že v tejto sieni nebolo prípadu, aby inteligent, znajúci maďarsky, opovážil sa hovoriť neúradným jazykom. Preto členovi výboru doktorovi Malinskému, ktorý porušil tento zvyk majúci moc práva, odníma slovo. A ak by sa ešte raz pokusil rušiť zasedanie, bude ho pokutovať poriadkovým trestom sto korunami. Tu zase naši statní výborníci spravili hluk a krik a zasedanie po mnohých prestávkach bolo odročené na neurčito. Slováci žiadali písomný výrok a v smysle národnostného zákona protestovali proti zákazu hovoriť slovensky na zasedaniach župného výboru.

Začal tedy boj hore i dolu. Zdalo sa, že prvý náraz ztroskotal na vôli tých, čo mali všetku moc a zákon po ruke.

Zdalo by sa, že doktor Malinský prehral „boj" hneď na začiatku. Ale on nehľadal úspechov pred verejnosťou. V okrese chcel skutočne poučiť ľud o tom, čo mu škodí, čo ohrožuje jeho majetok, zdravie a ľudskú česť. To bola jeho

primárna snaha. To podniknul vedome, v smysle programu nového časopisu, do ktorého písaval články o slovenskom úpadku a o tom, ako ľudu pomáhať. Jemu nešlo v prvej rade o verejnú politiku, ale o pomoc, o dobrú radu pre slovenský ľud. Dosiaľ sa len písalo v slovenských novinách nevalne rozšírených o krivdách, o útisku, o zkaze ľudu, o maďarizácii, o väzeniach — ale to všetko málo prenikalo do vedomia ľudu, v jehož prospech, to uznať treba, viedla sa táto papierová vojna; slovenská inteligencia prinášela značné, ale márne obete v tomto beznádejnom boji. Chyba bola v tom, že slovenské mešťanstvo a jeho inteligencia viedly zápas s maďarskou inteligenciou, s maďarskou úradníckou kastou, s maďarskou i pomaďarčenou, viedly boj jaksi medzi sebou mimo ľud a ten nepatrný hlúčok nadšencov, obetivých jednotlivcov musel podľahnúť pri každom nápore; musel si odnášať z bojišťa len rany a prinášať nesmierne obete. Čo začal doktor Malinský a malý počet nových pracovníkov, bolo čosi v základe nového, nebývalého a neslýchaného v poslednom štvrťstoletí na Slovensku. Oni priniesli z Čiech heslo drobnej práce medzi ľudom, spolupráce s ľudom a za ľud, heslo sociálne, demokratické. Títo noví, mladí pracovníci, vytýkali slovenskej inteligencii, že má pánske, nedemokratické mravy, že sa k ľudu obracia len vtedy, keď ho potrebuje pri voľbách; a po ukončení volebného aktu — zabúda na ľud, nevidí ho a nechápe, že jediná sila slovenskej inteligencie je v stálom, nikdy neprerušenom styku so širokými masami slovenského ľudu. Slovenská inteligencia po porážkach pri voľbách ustávala v práci a utiahla sa do svojich fár, advokátskych kancelárii, k svojej dennej práci a k starostiam o existenciu. A stýkala sa a kamarádila sa v kasinách a v spoločenskom živote s maďarskou inteligenciou a úradníckym aparátom tak, akoby sa nič nebolo stalo. V mnohom sa vlastne ani neodlišovala od nej. Akoby nastal všeobecný mier zbraní a ten, o ktorého sa boj viedol, akoby

zmiznul s tváre slovenskej zeme. Úradníci medzi tým krotili trestami, odbojných, sebapovedomých sedliakov, ohýbali ich a odvádzali tisícimi rafinovanými spôsobami do tábora vládnej moci.

Ovšem boli aj výnimky od tejto zavedenej politiky. Našli sa nadšení pracovníci, ktorí veľkými obeťami, nadľudskou námahou snažili sa pohýbať masami slovenského ľudu, ale pre izolovanosť pohybu, pre nechápanie a ľahostajnosť ostatných, ztroskotali. Upadli do zúfalého fatalizmu a oddávali sa snom o veľkom slavianskom národe, stávali sa skutočnými panslávmi, rusofilmi, očakávajúcimi vykúpenie a spásu od Východu, od veľkého cara, ktorý ako bieli orol raz rozprestre ochranné krídla nad Tatrami a vyslobodí slovenskú zem a slovenský národ zpod jarma mongolskej rasy. Tak si v úkrytu teplej izby bájili a tak o tom i medzi riadkami svojho národného časopisu čítavali . . .

Prípad doktora Malinského bol v podstate iný, nový, neobyčajný. Hlavný župan vedel o čo ide, lebo doktor Malinský pred zasadnutím prihlásil interpeláciu k vicežupanovej zpráve o zákazu ľudových prednášok po dedinách a o trachómovej brožurke proti školskému hlavnému inšpektorovi, ktorý bol na zasadaniu prítomný. Tu išlo nie o záujem inteligencie, ale o záujem ľudu, o jeho poučenie a o ľudovú školu. Tu mal byť vládny režim usvedčený z nepriazne, z nepriateľského úmyslu nechať ľud v nevedomosti a v záhube. O takých veciach sa na panských zasedaniach nikdy nehovorilo, ale len parádne a slávnostne sa odhlasovala neochvejná dôvera vláde a jej reprezentantovi, hlavnému županovi. A tu má zaškrípeť hlas nedôvery, kritiky a žiadosť o disciplinárny trest úradníkom! Župné predsedníctvo politickým inštinktom vytušilo, že takýto opovážlivý, neslýchaný odboj proti vrchnosti musí byť za každú cenu potlačený a umlčaný.

Ale tento zámer stoličných všemohúcich potentátov sa

nezdaril. Doktor Malinský to sice formálne hore v župe a dolu v okrese prehral, ale vec ľudu dostala sa do širokej verejnosti. Zmocnila sa jej slovenská tlač a hlavne cestou maďarského časopisu, vychádzajúceho v sídle županovom, i do krajinskej verejnosti. V tomto časopise vyšiel článok so senzačným nadpisom: „Český agent-provokatér na zasadnutí stoličného výboru." A v článku zlostne a urážlive písanom, odhalil židovský redaktor temer spriahanie proti štátu. Doktora Malinského vyhlásil za buriča, ktorý na rozkaz Prahy prišiel štvať pokojný, dobrý, ponížený a poslušný ľud Slovenska. Zákaz slúžného treba považovať ako múdry čin, ktorý s neobyčajnou providenciou zachránil ľud od buričských prednášok, od českej nákazy, ktorá je nebezpečná, dravá a výbojná, stokrát nebezpečnejšia ako ospalý panslávizmus našich ináč krotkých a roztomilých starých Slovákov-vlastencov. (To malo poštvať starých proti mladým.) A končil: „— za každú cenu, všetkými mocenskými a spoločenskými prostriedkami treba sraziť hlavu tejto československej hydre prv, ako jej narastú nové hlavy a prv, než nákaza buričská zachváti zdravé orgány slovenského ľudu. Doktorovi Malinskému treba zakázať lekársku prax a posadiť ho za mreže."

Doktor Malinský nenechal bez odvety odpočívať župný incident, ani hrozby maďarského článku. Rozhodnul sa, že boj bude viesť ďalej, organizovať všade po župách, vytrvale a sústavne. Neozve-li sa celé Slovensko, inteligencia i ľud, potom jeho samého utlčú, umlčia, znemožnia. Ale, myslel ďalej, sme my schopní takéhoto boja, my zostrašení, neorganizovaní, roztrieštení? Bez hmotných prostriedkov, bez ľudového časopisu, bez otužilých vodcov? Nebol jeho počin púhym úderom kamienka na hladinu jazera? Alebo nezanikne za týždeň, za dva búrka z výboru župného, ako hlas volajúci o pomoc v lese? Ozvú sa starí, mladí a ozve sa kňaz, priateľ Krasňan z Dúbravy? Sľúbili si spoločný boj — bude držať slovo, a ako?

Tak a podobne mučily ťažkosti v začiatku nášho doktora, premýšľajúceho v svojej ordinačke vo chvíľach samoty.

Doktor Malinský bol vychovaný životom plným trampot a starostí o existenciu k samotárstvu. Bol málomluvný, uzavretý, neprístupný. V dobách strasti uťahoval sa do svojej izby, alebo do polí, lesov, a tam sa vyporiadával s ťažkosťami zamotaných situácií. Uvažoval vytrvale, analyzoval dôvody a protidôvody, nebál sa ani trpkej pravdy, ani si neuľahčoval fantastickými možnosťami. Nerozohnil sa snadno za nejakú vec, ale keď zvážil dôvody, v prospech jej, stál pri veci i ľudoch ako balvan, pevne, nepohnuteľne. Vrstevníci mu verili, ale ho nemali radi. Nemal ani mnoho priateľov pre kritický postoj a pre to, že z jeho úst málokedy vyšla pochvala, lichotenie, alebo čo i len zdvorilostné slovo. Netisnul sa nikdy do popredia, ale bolo mu vždy ponúkané prvé miesto. „Tvrdý chlap a triezva hlava" — hovorievavali o ňom. Preto mal úspechy. Vedelo sa, že čoho sa chytí, toho sa nepustí prv, kým to k prajnému výsledku neprivedie. V rečiach nepoužíval nadšených frázi o národe, o slavianstve, o krásach duše slovenského ľudu. Dobre znal ten slovenský ľud, miloval ho vášnive, ale skryte, nehlučne, bez zbytočného rečnenia a chvalospevov.

I teraz rozmýšľal, rozberal a uvažoval o všetkých možnostiach, ako rozkývať slovenské dediny; zo všetkých úvah vychodila len jedna možnosť víťazstva v boji proti nepriateľom ľudu: Ak slovenský ľud začne boj za svoje práva, ak sa k nám pripojí, víťazstvo bude naše, všetkých bášt maďarizácie, škôl, úradov, okresov i župy dobyjeme. Boj bude tvrdý, obetí mnoho, ale otroctvo slovenské padne! Robil si pilne značky, čo počať, aby sa dielo vydarilo.

Bolo zaklopané na dvere lekárovej ordinačky, kde snoval tento nový plán a kde sa rozhodoval k boji na život a na smrť — uložil papiere do zásuvky.

„Vítaj, Milan, čo mi nesieš?"

„Otecko vás volajú na poradu do záhrady; sú tam aj páni, čo prišli na obed vlakom. A že by ste hneď prišli."

„Povedz, že prídem hneď, skoro."

Lekár šiel sa ohlásiť gazdinej.

„Idem do záhrady Klasných. Je tam nejaká porada."

„Počkajte, doktorko môj, chviločku. Noviny píšu, že ste mali nejaké výstupy v župnom zasedaní. Urobili vám niečo? Máte mrzutosti?"

„Ale nič to nebolo, teta Anna! Hádali sme sa a kričali na seba! Ale to je ešte len začiatok. Prijdu aj horšie veci. Ale už idem. Až sa vrátim, rozpoviem vám o všetkom. Sbohom!"

V záhrade u Klasných sedeli dámy a páni. Lekár sa pozdravil rad-radom s domácimi i s hosťmi. Znali sa všetci dobre. Klasný, bankár a továrnik, hlava váženej a veľmi zámožnej rodiny, s úsmevom vítal lekára.

„Zavolali sme ťa, aby si nám rozprával o tom stoličnom prípade. Sú toho plné noviny a Hiradó ide zle — nedobre proti tebe."

„To sú ešte len prestrielky, ako vo vojne, keď sa nevie, kde sa vlastne skrýva nepriateľ."

Opodiaľ stál vynikajúci člen Slovenskej Národnej strany. Lekár podávajúc mu ruku spýtal sa, či snáď nevážil cestu až hen z Lubína k vôli tej trachómovej afére?

„Servus! Ba vážil som. Mali by sme sa poradiť, ako urovnať, utíšiť rozbúrenú verejný mienku, ktorá sa obracia šmahom proti slovenskej inteligencii, a menovite proti vám, mladým radikálcom. I v sídle župy naši dobrí Slováci, ktorí sa zúčastnili zasadnutia, sťažujú si, že si ich zatiahol do nepríjemnej situácie. Vieš, štátne dodávky fabrikantov, licencie, advokátske pojednávanie u súdov — všade im hrozia terorom a kto sa ich dnes môže zastať? Koľké škody môžu utrpeť pre . . . pre prenáhlenie, pre jeden prenáhlený krok!"

„Keď poradiť, prosím, som vám k službám i strane. Lebo myslím, že hovoríš ako zodpovedný činiteľ strany?"

„Áno i nie. Dobrú radu starých možno vždy vypočuť."

Klasný, človek nesmierne jemný, vycítil vytýkavý tón debaty a rýchle nabídnul doktorovi šálok kávy a odviedol debatujúcich k vedľajšiemu stolíku. Potom pousadzoval dámy zvlášť a pánov tiež.

„Dámy snáď môžeme ušetriť politiky! Ráč sa obslúžiť cukrom, doktore. A len kľudne, prosím vás."

Brat Klasného, veľmi inteligentný a tichý pracovník — národovec, sadnul si k lekárovi a vyzval ho, aby rozpovedal, čo sa všetko stalo. I o výsledku prenášok na dedinách, i o priebehu búrlivého zasadania.

Lekár pomaly upíjal kávu a zdráhal sa rozprávať o veciach, ktoré sa mu zdaly už dávno minulé; veď uplynul už mesiac od zákazu slúžného a noviny už napísaly všetko, čo sa podstatného stalo. Krom toho cítil, že delegát strany tu vystupuje ako sudca a on necítil sa toľme vinným, že by sa musel hájiť, alebo zodpovedať za svoj skutok. Ale pani Bílá, sestra Klasného, roztomilá, krásna a inteligentná Slovenka, tak naliehave prosila, aby doktor rozprával, menovite kto robil najväčší krik, kto nadával na shromáždení Slovákom a ako, takže Malinský neodolal jej prosbe a napolo humoristicky, napolo vážne vylíčil celý prípad.

„Všetko je to pekné, zaujímavé i chvályhodné, ale doktore, preca ste sa len prenáhlil. Tu ste to prehral a obávam sa, že to prehráme na celej čiare. V našej župe, ovšem výnimočne, hovorilo sa striedavo slovensky alebo maďarsky, nikto sa nad tým nepozastavil, ale teraz mám obavu, že nám i tú trochu slovenčiny zakážu."

„Ide o právo, nie o milosť županov."

„Právo, právo, milý doktore, kdeže tu v Uhorsku platí právo? Úradník zrejme, úmyselne poruší právo, znásilní ho, vyššia vrchnosť ho na oko pokarhá, ale krivda zostane. Videť, doktore, že ste dlho žil za hranicami našej krajiny. V Rakúsku — tam platí zákon a nie ľubovôľa úradnícka. V Uhorsku, kde národnosti nemajú u nikoho ochrany,

musí sa pokračovať ináč, prosbou, priateľsky, kompromisom. Rebelantstvo tu nepomáha. Nezvážil ste sily svoje, našu bezbrannosť a preto ste sa prenáhlil. Ale ak, prosím vás, poslúchnete mojej, našej rady, dá sa vec urovnať, umlčať.

„Ako, prosím vás?"

„Jeden z pánov továrnikov, ktorý sa vraj tiež dal strhnúť výkrikom proti županovi, písal predsedovi strany, že bol citovaný ad audiendum verbum k županovi a tento mu najprv hrozil odňatím štátnych dodávok a potom priateľsky navrhnul, aby ste sa vy vraj hlásil u župana a odprosil; že to je jediný spôsob, ako trapný incident vyrovnať."

Do reči sa vložil i bankár Klasný: „Radili sme sa o veci. — Snáď by bolo najlepšie, keby sa to vyrovnalo po dobrom. Vrhnú sa na teba, na nás a my sa neubránime. Počúvni, doktore, dobrej rady."

Doktor Malinský mlčal. Dámy u vedľajšieho stolu zamĺkly a upialy pozornosť k blízkemu stolu, pri ktorom sedeli páni. Ozval sa ešte i druhý hosť, ktorý bol vyslaný zo župného sídla k porade, či vlastne k prehováraniu lekára. I ten sa pridal k žiadosti delegáta strany.

Nastalo trápne napnutie. Všetky zraky upieraly sa na doktora Malinského, ktorý pokojne dopíjal čiernu kávu. Delegát sa znovu ujal slova: „Župan vraj je ochotný vydať príkaz, aby úradní lekári usporiadali prednášky z hygieny po dedinách, i trachómovú brožúrku že si dá predložiť a že si vyžiada mienku župného fyzika. Tak videť, že chuť k smierlivosti je i na ich strane. Ale podmienka je, aby si si vyžiadal výsluch u župana a odprosil . . ."

„— a podpísal reverz a oľutoval ten nepremyslený čin —" doplnil doktor Malinský, ktorý sa na chvíľu v tvári začerveňal a v očiach sa mu zaiskrilo. Potom pokračoval. „Nie, neodprosím, nebudem prosiť nepriateľa o milosť." Hovoril zdržanlivo, pomalu s premaháním. Ale potom preca len vyrazil ostro. „Ja, my sme nikoho neurazili.

Urážky padaly z ich strany: vyhoďte ho, von s ním, český agent! A inspirovaný článok v Hiradóve je ešte drzejší a sprostejší. Žalovať ho nemôžem, lebo by som žalobu prehral. Nemám ani zbytočných peňazí, aby som platil útraty žaloby. Ale dovoľte mi, pánovia a dámy, aby som vám vyložil svoju mienku o našej slovenskej strane. Začnem hneď s dnešným prípadom. Župan — X-skej župy zavolal si prestrašeného továrnika, dal mu úpravu a pokyny, čo má písať predsedníctvu strany a predsedníctvo poslúcha rady a pokyny a k vôli županovi, k vôli úradníkom, ktorí nezákonite pokračovali, má byť člen strany poslaný do Canosy, aby si odtiaľ odniesol verejné poníženie a potupu! Snáď by mi predsedníctvo neradilo, aby som vydal reverz, že sa zriekam svojho národa, že sa mu odcudzím, že ho zradím? Ako to pre Boha vyzeráme u nepriateľa, my veční opozičníci! Župani nás majú dirigovať, župani — dôverníci vlády, ktorá nás gniavi, trestá, utláča! Kam sme sa to až dostali my, potomci revolucionárov, Štúra, Hurbana, Hodžu, ktorí so zbraňou v ruke povstali proti tyranstvu maďarskému! A ja mám ísť prosiť cynického úradníka, aby sa mi vysmial a mnou opovrhnul a jeho žídik redaktor aby mi napľuval do poníženej tváre? Nie, priatelia, prosiť nebudem. Môžu ma prenasledovať, súdiť, zavrieť — ale prosiť nebudem."

„Priateľu, príslovie hovorí: kocka platí, guráž hra. Čo si kto nadrobí, to si aj zjie. Vedzte, že vás strana v tomto už predom prehratom sporu podporovať nebude."

Dámy sa shlukly okolo lekára, akoby sa chcely pridať na jeho stranu.

„Počkajte, priateľu, ešte som neskončil," hovoril lekár. „Strana pôjde so mnou. Bude museť ísť s nami, s národom, so slovenským ľudom. ‚Národ' možno nepôjde s nami, ale ľud, všetok slovenský ľud pôjde s nami. A ten ľud prinúti nás i vašich županov a úradníkov, aby s ním vyjednávali a prosili . . ."

„Chceli by sme ten zázrak videť, sme naň skutočne veľmi zvedaví."

„Zázrak? Nepošle ruský car ani Skobeleva, ani Gurka na Maďarov. To by bol ten vami očakávaný zázrak. Ale je tu trojmilionová armáda, vami síce prezieraná, opustená, vyhladovelá a nevedomosťou uspatá. Chodíte okolo nej a nevidíte ju. Lebo vaše oči sliedia po úspechoch panskej moci a odvraciate sa od strašnej urážky a poníženia ľudu. Vo vašich novinách, pre miernu a triezlivú kritiku nazvali ste ma posmešne prorokom. Nie som prorokom, ale vám len odhaľujem skutočnosť, odhaľujem to, čo sa robí okolo vás, volám k vám hlasom ľudu, ktorý je nespokojný, ktorý šomre, ktorý čaká na spravodlivé ľudské slovo z vašich úst. Robíte s veľkými pánmi politiku — ale či je to politika seriózna, ľudová, keď po nejakom nedlhotrvajúcom šermovaní ukončíte boj, podáte nepriateľovi ruku, idete si vypiť na smierenie a v zákulisí sa potľapkáte po pleciach ako nejakí cirkusoví artisti?"

„Viete, priateľu, že idete príliš ďaleko? Z nepatrnej kauzy robíte strašnú aféru a obviňujete a snáď i vedome urážate našich čestných mužov z nepekných skutkov."

„Áno, obviňujem, ale Boh je mi svedkom, že neurážam a urážať nechcem. Muži si musia povedať pravdu, zoči-voči, otvorene. Dávno som si prial takto medzi sebou do tváre vám povedať, čo si myslím o našej-vašej ‚národnostnej' politike. Kliatbou nášho ľudu je, že nemá vodcu, človeka, ktorý by s ním šiel, s ním cítil, viedol ho. Naša inteligencia, my všetci sme sa ľudu odcudzili, naša láska je len papierová, novinárska, pre ľud máme len slová, slová, slová."

„Dovoľte, doktore, že vám musím pripomenúť, čo snáď ani neviete; že i my donášame obete za národ, že pred pár rokmi šiel náš veľký básnik a spisovateľ do väzenia . . ."

„Viem, do Segedína; sedel tam rok. A čo na to náš národ? Koľko obcí, miest sa ozvalo, protestovalo proti zrejmej krivde? Veď ho slúžny so žandármi odstránil z cinto-

rína pri odhalení pomníka otcovho. Viete, čo vám tento veľký básnik napísal v sbierke svojich básni?

‚Do hluchoty posielam pieseň novú,
všade mŕtvo, ticho ako na cintore . . .‘

Má pravdu. Cintorínom je Slovensko, kde leží ubitý národ tyranmi a kde na hroboch otcov hody stroja zbabelí zrádni synovia s nepriateľmi mŕtvych.“

„Po takýchto rečiach sme s vami, doktor Malinský, dohovorili. A keby tu nebolo dám povedal by som vám, čo si myslím o vašom počínaní, o vašich výčitkách a o vašich urážkach.“

„Ale, doktore, prosím ťa pekne, nerozčuluj sa. Ako sa to len v tebe nahromadilo toľko horkostí. Chcem ti dobre, si preca náš, upokoj sa.“ Bankár Klasný chcel odviesť dámy, lebo dľa starého slovenského zvyku dámy nemaly brať účasť v politických debatách, ale on sa ešte viacej obával, že padnú ostrejšie slová, snáď i urážky a to on nikdy dobre nesnášal. Bol dokonalý gavalier, elegán, plný úcty ku každému a krajne zdvorilý k dámam.

„Neskončili sme. Prepáčte ostrejších slov, ktorých som užil. Už sa budem mierniť, lebo pôjde reč nie o vodcoch, ale o ľude. Tomu niet čo vytýkať. Prosím ešte o malú trpezlivosť. Rozpoviem vám pozoruhodné veci o tom, čo vykonal ľud v dedinách, kde boly a kde maly byť prednášky. Poteší vás to nesmierne. Dúfam, že ľud sám ukazuje novú cestu a poskytuje nové prostriedky k úspešnej slovenskej politike.“

Do záhrady priniesli zákusky a víno. Vidiac, že napnutie po slovách doktorových povolilo, spoločnosť sa tesnejšie usadila okolo Malinského. Klasný nalieval víno a jeho pani ponúkala zákusky.

„Vám dám tento najsladší koláčik, aby ste si náladu osladili,“ núkala lekára. Delegát strany s pohárikom v ruke

pristúpil k lekárovi: „Tedy žiadne invektivy a žiadne urážky?“

„Nie, niet tu žiadneho úmysľu urážať,“ odvetil Malinský a povzniesol pohárik k pohárику delegáta strany.

„Bude nám treba spolupráce a nie rozbroja. Tak pripijme si na zdravie nášho ľudu. Ale prípitok by bol úprimnejší až keď skončím zprávy o našom dedinskom ľude. Tak po prvé: v dvoch obciach, kde som prednášal o alkoholizme, ženy sobraly mužov na faru, aby složili sľub striezvosti. V krčmách sotva sa teraz gazda ukáže; žid sa vraj žaloval, že ani desiatu časť neutrží denne ako pred tým. Za druhé: z obce tyfusom zamorenej bola deputácia s rychtárom v čele u slúžného a žiadala si prednášku, ako sa chrániť proti šíriacej sa nemoci. Slúžny im ponúknul úradného lekára — felčiara, ale oni si žiadali mňa. Za tretie: z obcí, kde boly oznámené a niekde i s kazateľne oznámené prednášky, prichodia ľudia ku mne, aby som prišiel prednášať, že sa složia na zaplatenie pokuty, ak by ma úrady skutočne chcely trestať. Nie je to veľkolepý ľud? A chce on kompromisy a priateľstva s utláčateľmi? Čaká na dobré slovo a pôjde za ním. A keď ľud bude s nami, páni stoliční budú tí, čo nás budú prosiť a za nami behať a nás si nadchodiť. Ľud si v meste na trhoch o veci rozpráva, chodí do mojej ordinačky pre noviny, pre čítanie a čo mu mám dať? Veď ani poriadnych novín pre ľud nemáme. Maďarská ľudová strana brožúrkami a svojím ľudovým časopisom rozkývala široké masy, ale ľud cíti, že to všetko nie je to pravé, jeho, slovenské. Cíti, že sa tu hrá nejaká ošemetná hra, hra o jeho kožu v prospech Maďarska. Tomuto hnutiu treba prispeť pomocou. Ujať se ho, ukojiť hlad zdravým pokrmom a duševný smäd po čistom slovenskom slove, po slovenskej pravde, uhášať našskými novinami, písanými srozumiteľne ľudovým jazykom. Mám hotový plán, ako riešiť všetky tieto otázky. Prosím, aby ste pomohli, ruku k veľkému dielu priložili. Netreba veľkých obetí, ale

nejaké musíme priniesť všetci. Vy, bankári, advokáti, farári, obchodníci a továrnici a každý, kto je Slovák a kto má nielen slová lásky, ale kto chce skutkom, obeťou pomáhať. Cestujem budúceho týždňa do Pešti, tam založíme lacný, dvojgrajciarový denník. Kauciu složia banky. Idem vyhľadať mladého hlavného redaktora a pomocných redaktorov. Časopis musí ísť na dračku, lebo bude živý, rezký, slovenský a opozičný, nekompromisný a neospalý. Časopis, ktorý sa nebude krčiť, fňukať, nariekať, ale nabádať k boji v obci, v okrese. Časopis, ktorý bude šľahať krivdu a brániť záujmy dediny. Taký časopis bude vychodiť v tisícich a tisícich exemplárov a bude čítaný v každej dedine a v každom meste. Dáme mu ducha a odvahu k boju za právo, za slobodu, a za tú našu slovenčinu!"

Premlúvači utíchli ako omráčení. Dámy shrkly sa okolo lekára a keď ukončil, chytaly mu ruky, gratulovaly a volaly: výborne, zlatý náš doktore. Dobre ste to povedali. Sláva vám a podobne.

Bankár Klasný, ktorý sa najskôr spamätal, poťahoval a púšťal „mušku" pod dolným rtom a potom zamyšlene dodal: „Obeti treba. Noviny stoja peniaze, ale uznať treba, že niečo sa musí začať. Plán je dobrý. Treba ho ešte podrobnejšie premysleť. Na kauciu sa složíme. Len ide o redaktorov. Ak máš takých, ako hovoríš, je vec vyhraná. Tak, ruku na spoluprácu. A nech ti Hospodin pomáha. Chceš-li, do Pešte ťa odprevadím."

Doktor Malinský obrátil sa k delegátovi z Lubotína.

„Tak, odkazujem strane, že odprosovať nepôjdem, a že sa začne boj na celom Slovensku a že jeho heslom bude: za tú našu slovenčinu. Pozdravte našich starých pánov a že pre toto všetko môžu pokojne odpočívať."

Mladší Klasný, obchodník, ale skôr viac filozof ako obchodník, chodil sem-tam a zastanúc pred lekárom, položil mu ruku na pleco.

„Tak nejak som o tom i ja premýšľal. Pripadá mi, akoby

to bol len sen a nie skutočnosť. Nechce sa mi veriť, že by bolo možno náš ľud prebudiť k národnému presvědčeniu. Chodím do obchodu, stýkam sa s ním, snáď môžem povedať, že ho znám: aký je tu úpadok, koľko má nectností a mrzkostí . . ."

„Počkaj, aby si nepochyboval, pristúpime k činom. Páni a dámy! Potrebujem 8.000 pre zariadenie redakcie, pre redaktorov, pre tlač a porto. Prosím, začneme hneď sbierku. Čo dajú naše banky? Koľko ich máme?"

„Okolo 40 s filiálkami."

„Tak odaníš ích — ty náš slavný finančník, po päti sto korunách. Do mesiaca budú peniaze v tvojej banke. Platí?"

„No, sjednáme sa na dvesto korún. To pôjde."

„Tak tedy peniaze už nie sú snom a za tri týždne budeme mať v Krasnom prvé číslo našich novín. Jaké meno im dáte? ‚Slovenský Zvon', prijímate?"

„Áno, áno. To bude vhodné meno!"

Doktor vzal klobúk a šiel vyberať od muža k mužu dary pre nový časopis. Keď skončil, vyhlásil výsledok prvej sbierky: tristopäťdesiať korún. „Ďakujem za krásne dary. Z tohoto už časopis môže skoro týždeň vychodiť. Sláva krasňanským dámam a pánom. Boj za slovenčinu začal sa týmto dňom v záhrade pana Michala Klasného. Tento deň stáva sa historickou udalosťou a niekedy bude zaznačený do dejín slobodného národa slovenského."

Doktor Malinský sa rozlúčil s hosťmi. Šiel ešte ponavštevovať nemocných.

Po jeho odchode páni z Lubotína začali prejavovať v narážkach nedôveru k plánom doktora. Ale bankár Klasný, ktorého si doktor získal neobyčajnou odvahou a neobyčajne prekypujúcou energiou a premysleným plánom — pridal sa na stranu jeho. Pani Bílá nevedela sa dosť nachváliť a obdivovať mladého, ináče skromného a mlčanlivého muža.

„Smierovačky sme teda pochovali," ironicky sa vložil do hovoru doktor Kričko, mladý advokát z Lubotína, člen

národného výboru strany. „Komu pôjdeme za týmto na politický pohrab, nie je ťažko uhádnuť. Myslím, že váš doktor má viac odvahy ako rozvahy . . . Ináč musí o tom všetkom rozhodnúť predsedníctvo strany a snáď svoláme i národný výbor do valného zasedania. A čo vaša miestna organizácia, Mikuláš?"

„Naša miestna ‚organizácia', doktore, pravidelne spí. Prebúdza ju iba doktor Malinský, občas, keď v meste niečo horí. On je síce len zapisovateľom, ale možno povedať, že on je predseda, pokladník, tajomník i celý výbor i celá strana. Ja po malých korekciach, menovite čo sa týka finančnej stránky nového časopisu, dám pozor, aby sa náš doktor finančne neruinoval."

„Vy tedy s ním nič nesvediete? Ba čo hovorím: vy mu idete po ruke i keby snáď strana rozhodla inačej?"

„Už je to tak, doktore. Ale strana mala by sa tešiť, že pribudne nový bojovník; no, akože to nové heslo znie — za tú našu slovenčinu! A potom, doktore, mal by si upozorniť stranu, že proti hnutiu mladých neslobodno sa odmietave stavať. Za naším doktorom ide všetka slovenská mládež z bánk, z obchodov, z fabrík a i niektorí mešťanskí synkovia. Chodí i medzi robotníkov. Schádzajú sa večierkami v obchode bratovom. Tu im náš doktor prednáša, poučuje, ako agitovať u ľudu, ako brožúrky rozšíriť a ako zaobchádzať s ľudom, poradiť mu, upozorniť ho na všeličo, keď mu hrozí škoda. Spievajú i nejakú novú pesničku s refrénom: ‚Nech žije boj, náš svätý boj', má krásnu melódiu a ide dobre do kroku. Kde to len všetko sobral ten náš doktor? Mali by ste ho tedy podporovať a nie mu prekážať. — Ba počúvam, že sa vraj chystá s prednáškou k vám, do Lubotína. Vaše dámy ho vraj pozvaly na jeden večer. Tak vám doma, v sídle strany, vypáli rybník."

„No, uvidíme, uvidíme."

Rozišli sa jedni smutní, druhí veselí. Tak, ako to už v živote chodí.

5

V PEŠTI

Doktor Malinský chystal sa na cestu do Pešti. V týždni po schôdzi v záhrade Klasných novinárske polemie neustávaly. „Hiradó“ útočil ďalej, „Národný Hlasateľ“ hájil doktora Malinského neslane-nemastne. Medzi riadkami daly sa tušiť výčitky, ktoré sme už počuli z úst doktora Kričku na porade u Klasných. Z blízkych i ďalších dedín prichádzali ľudia a žiadali prednášky, alebo aspoň návštevu, poučenie. Chceli počuť noviny zo župy, z úradov a žiadali si časopisy na čítanie. To boly všade dobré známky pre budúci časopis. Od návštevníkov žiadal, aby sbierali predplatiteľov a adresy. Že ide do Pešti, kde začnú vychodiť ľudové noviny „Slovenský Zvon“.

S priateľmi — niektorí z nich boli spolupracovníci nového mesačníka „Nové Časy“, do ktorého hodne písal i doktor Malinský — mal už vykorešpondovaný deň a hodinu príjazdu do Pešti. Na nádraží mal ho čakať Kazimír Dežerický, člen redakcie vládnych slovenských novín. Jeho a ešte jednoho, mladého právnika, talentovaného novinára Rastislava Turánskeho, chcel získať pre nový časopis. Do Pešti cestoval vlastne k vôli nim. Rychlík dorazil presne na minútu. Bola už tma. Doktor vystupujúc z vozňa, počul volať svoje meno.

„Nazdar, Kazimíre. Ďakujem vám za láskavosť, že ste prišli. Som tu prvý raz, v tomto maďarskom Babylone, veľmi mi pomôžete, keď poradíte dostať dobrý hotel a zísť sa s našimi.“

„Sluha, pán doktor. Už sa tešíme na vás.“ A už sa sypal

príval informácií o storých veciach, osobách, o politike a hlavne o novom časopise. Čo bude stáť, kde by mohol vychodiť. Len jedno ho trápi — nevie, kde je Rastislav. Kdesi sa stratil, nevidel ho už mesiace a ani iste nevie, či je ešte v Pešti. „No, o tom pri večeri. Zavolajte nosiča, vezmite drožku a poďme do hotelu."

Sadli do drožky. Na nádraží i na širokých uliciach bolo hlučno. Srovnával s ňou Viedeň a Prahu. Viedenčan nekričí, ale zdvorile sa baví. Pražania sa usmejú, pozdravia pokynom ruky a tíško debatujú. A tu všetko kričí, huláka, akoby mu celý svet patril, alebo pri najmenšom, akoby bola polovica obyvateľov hluchá. Alebo je to vedomie moci, prekypovanie rozpínavosti, panskej povýšenosti.

„A kde máte, Kazimíre, paličku? Veď tu nevideť človeka bez palice. A mnohí majú hotové budzogáne."

„My, služobní redaktori, sa neperieme ani na uliciach, ani v kaviarňach. Tu sa čo chvíľa dajú do seba, pre nič, za nič. Len tak z pánskej bujnosti."

Zastali na námestí neďaleko veľkého masívneho pomníku pred hotelom.

„Složím sa a hneď pôjdeme na večeru. Dnes budeme sami večerať. K večeri si pripravíme veci pre zajtrajšok."

Po večeri, v skvelom reštaurante hotelu dali sa do obšírneho rozhovoru.

„Vy nepijete?" pýtal sa Dežerický.

„Pijem — nepijem. Nechutí mi ani víno, ani pivo. Ale vy si rozkážte čo chcete a čo vám chutí. Ja pijem rád kávu a minerálku."

Redaktor, vlastne lokálkár vládneho deníku podával referát. Obšírne, novinársky. Koľko exemplárov tlačia, koľko čísel im prichodí späť, ako čitateľia podpísaní i anonýmni píšu urážlivé i rozhorčené dopisy na redakciu, v ktorých im nadávajú do vládnych mamelukov, do odrodilcov a zapredancov. Navrhoval, kde by sa mal nový časopis tlačiť — deník, či týždeník? Koľko treba redaktorov, kto

ho bude administrovať, aké by malo byť predplatné pre jeden lebo pre druhý. A že treba platiť prispievateľom, menovite besedničiarom a koľko za riadok, za článok, za besednicu. On že mal 50 korún mesačne, ale už mu desať pridali, lebo i šéf musel uznať, že z toho žobráckeho platu vyžiť sa nedá a že je zadlžený, že ani úveru nemá. To písanie proti presvedčeniu že sa mu z duše protiví, a chvála Bohu, že nemusí písať politické články, tie že dostávajú z tlačového oddelenie ktoréhosi ministerstva a u nich že sa to len do slovenčiny prekladá.

„Aj článok proti vám bol odkialsi doposlaný. Snáď od vás z vidieku. Ale v redakcii ho učesali, obrúsili, umiernili, grobiánstva vynechali. Bola by z toho bývala pravota a nesmieme provokovať žaloby. A v Pešti je hodne slovenskej vysokoškolskej mládeže. Ale zdá sa, že sa viac zabávajú, ako študujú. Sú ovšem i chudáci medzi nimi, títo prednášajú vo slovenskom spolku. Ale i ten vlastne spí. Kedy-vtedy je živšie, keď príde návšteva z Českej Besedy. Vtedy to má svoju fazónu a hlavne úroveň.

„A koľko ich je asi? Nedali by sa pritiahnuť k novému časopisu?"

„Sto až stodvacať ich bude. Ale z nich — nie — veru neviem — snáď jedon, dvaja. Oni sa už veľmi popeštili —" a smial sa svojmu vtipu.

„A vy nie?"

„Ja mám proti tejto móde pevný pancier — štít čestnej chudoby!"

„To je dobre; ten pancier totižto. Chudoba je ovšem zlá vec. Dúfam, že si u nás polepšíte. A teraz vám poviem, prečo som prišiel a čo od vás žiadam."

„K službám, pán doktor. Vám ani svedomie nedovolí, aby sme my redaktori boli vykorisťovaní. Naredaktorčil ste sa dosť a viete, aká je to drina. Práca nedocenená."

„Počkajte, o tom až na konci. Ide tedy o toto: založíme nový slovenský populárny časopis pre ľud. Deník, lebo

týždeník. Snáď pôjde to i s deníkom. Taký, ako je maďarský dvojgrajciarový „Fris Ujság". Vydáva ho nejaký Székely, a je to firma, ktorá vydáva deníky temer vo všetkých jazykoch. Čítal som „Male Novine", ktoré vychodia v niekoľkých tisícich exemplárov pre uhorských Srbov. Znáte ich? Poznáte ich redaktora Dušana Petroviča?"

„Poznám ho. Chodí popoľudní do kaviarne ‚Miénk'."

„Soznámite ma s ním zajtra?"

„O treťej."

„Tam sa tedy sídeme."

„Áno."

„So Székelyom bude vyjednávať zodpovedný redaktor pán Rastislav Turánsky. Vy tedy naozaj o ňom neviete? Hľadali ste ho všade?"

„Hľadal a nenašiel."

„Tak si vezmite dovolenú z redakcie a najdete ho živého lebo mŕtveho do tretej hodiny. Tu máte 50 korún na tramwaye. Musím s ním hovoriť."

„Ale prosím, ja neviem, či je vôbec v Pešti. Hľadal som ho na troch bytoch a všade som dostal rovnakú odpoveď: býval tu, odišiel. Ako takí mladí páni. Medzi nás nechodí, tak neviem, prosím, kde by som ho ešte mal hľadať."

„To že ste riportér? Riportér deníku musí všetko a o každom vedeť, kto je, čo je, kde býva i čo si myslí! Tak je?"

„Áno, ale len o ľuďoch so stálou existenciou. Ale náš Rastislav medzi nich nepatrí. A ešte musím podotknúť, že už nie som riportérom. Po vašom dopise som sa odpútal od „Slonovín" a som voľný občan. Hviezdnaté nebo je strechou mojho kráľovského paláca a zem javiskom mojej budúcej redaktorskej slávy. Ja už som vlastne vašim redaktorom, pane doktore Malinský."

„Takáto vtipná hlava — a máte ju dosť veľkú — sa nestratí. Dobre, do dneška ste redaktorom ‚Slovenského Zvonu'. Ale toho Rastislava budete ešte hľadať. Snáď

takto: zajdite na policajné riaditeľstvo v okrese, kde sa vám stopa stratila. Potom obráťte sa do Budína. Boli ste tam?"

„Prosím, nie."

„A ako sa to stalo, že ste dali výpoveď vládnym novinám?"

„Veľmi na krátko. Prišiel váš dopis, že hľadáte redaktora. Hovorím si: prijmeš hneď, ba už si v tom novom časopise, redaktor a nie riportér, lokálkár od riadka. Predstúpil som pred šéfa a hovorím mu: ďakujem za službu. Smer vašich novín sa mi protiví, neslúžim ďalej. A hlavne nesúhlasím s útokmi na doktora Malinského. Dávam výpoveď. Poklonil som sa mu len tak-tak na pol tela a šiel som hneď von. ‚Viszontlátásra szerkesztő úr,' volal drze za mnou."

„Za to, že ste mu vypovedal službu, musí vám postaviť slovenský národ pomník. — O smeru nášho časopisu porozprávame si v prítomnosti druhého, hlavného redaktora. A kde bývate vlastne?"

„Aj byt som vypovedal, zrovna dnes. Však som vám to obrazne naznačil."

„Vezmite si na dnešok izbu, tu v hoteli. Zajtra, ak sa dojednáme, no — uvidíme čo a jak. Pôjdete si už ľahnúť?"

„Musím ešte preskúmať pár kaviarní. Snáď najdem Petroviča i Rastislava. Viete, ja verím na svoju šťastnú hviezdu. A dnes som zase človek s istou existenciou — to sa musí uctiť, šťastie pohladkať, pomazliť sa s ním."

„Tak dobrú noc. Len aby ste miesto bohyne Šťasteny nenatrafil na nejakú ošklivú Marenu alebo Morenu . . . Majte sa dobre. Ráno vás čaká ťažká práca, redaktore. Vstúpil ste do tvrdej služby, to nezabúdajte."

„Viem, kto ste, a čo očakávate od svojho redaktora . . . Sluha váš, do videnia a dobrú noc."

„Nezabúdajte, že sa stávate redaktorom veľmi slušného časopisu, že budete v ňom hlásať abstinenciu a že ja som za vykorisťovanie nie vrecák, ale ducha, rozumu. Viete, čo týmto rozumiem? Vráťte sa skoro, aby ste pri porade nedriemal."

„Prosím vás, doprajte mi trochu tej veľkej a zriedkavej radosti, že sa môžem cítiť neobmedzeným pánom takého obnosu, aký zriedka kedy je obyvateľom mojej neexistujúcej tobolky!“

A odplával ako gróf, ktorý má veľkostatky v Zadunajsku, aby potešil svoju dušičku a postavil sa medzi kamarátmi do rady privilegovaných občanov.

Doktor Malinský zašiel predobedom do redakcie maďarského deníku sociálne demokratickej strany. Žiadal hovoriť so šefredaktorom. Predstavil sa mu suchý, nervózny človiečik, s vrieskavým hlasom a s cvikrom na orientálskom nose, ktorý mu stále padal a ktorý nervozne, zlobne napravoval.

„Mali by ste si, pane redaktore,“ rozhovor šiel maďarsky, „viacej všímať robotníctva v našom kraji. Bolo by dobre, keby ste vyslali z centra rečníka, ktorý dobre ovláda slovenský jazyk. Je tam asi 5.000 robotníkov v továrňach a obchodoch.“

„Pardon, pane doktore, poviem vám presne, koľko tam máme členov.“

Odbehol kamsi do vedľajšej izby a čítal z nejakej kartoteky: V jednej fabrike toľko a v druhej toľko, máme tam spolu 5.674 členov.

„Nemáte ani 100. Nie sú to organizovaní ani uvedomelí robotníci sociálne demokratickí . . .“

„Ovšem zabúdate, že Slovák i keď je robotník, je vlastne klerikál.“

„To je do istej miery pravda, ale je to vašou vinou. Nevydávate pre nich časopis v slovenskej reči. Nevychovávate rečníkov, nepodporujete organizácie.“

„Pardon, máme rečníkov i agitátorov. Ale Slováci temer vo všetkých mestách rozumejú maďarsky a ako ja viem, nestoja o slovenských rečníkov. Ináčej viem, že organizácie na Hornom Vidieku sú chabé, ospalé. To naše maďarské robotníctvo je nabité revolučným zápaľom . . .“

„Zabúdate, pane šefredaktore, že polovica obyvateľstva

je nemaďarská; že ten Felvidék je najpriemyselnejšia časť krajiny a že by ste veľmi získali na moci a významu, keby ste sa so slovenským robotníctvom viacej zaoberali. Ale neprišiel som sa hádať s vami, prišiel som k vám, k vašej strane, aby ste vydávali časopis i v jazyku slovenskom ako vydávate pre Nemcov. Pracujem medzi slovenským robotníctvom už roky, ale bez novín to nemá významu."

„Vy ste tedy ten doktor Malinský. Ste tu zaznačený — a počkajte, ak sa nemýlim, vy ste mali nejakú národnostnú aféru v Hornovidieckej župe? Áno, už viem určite. Pracujete i medzi naším robotníctvom v tomto smere? Pre nejaký jazyk? Smiešna vec! Sme preca internacionálny proletariát!"

„Tú internacionálu máte v programe a z toho dôvodu by ste mali vydávať i slovenský časopis. Ale vo skutočnosti ste takí šovinisti, ako pán barón Bánffy, alebo ktokoľvek z maďarských žentríkov. Zdá sa mi, že si nerozumieme. Porúčam sa vám a prosím, aby ste o mojom návrhu aspoň uvažovali. Máme preca voľby pred nosom. Chcete povaliť vládu, zrútiť vykorisťovateľský systém a prosím vás, s kým to prevediete? Myslíte, že na to stačia revolučné heslá vo vašich novinách?"

Lekár tieto poznámky robil už pri dverách.

„Porúčam sa a prajem vám šťastlivú cestu k vašim Slovákom," dodal šefredaktor zlostne, ironicky.

Doktor Malinský sa zastavil v kaviarni, aby prečítal ranné deníky. Potom sa vrátil do hotelu, ak by tam prišla nejaká zpráva od Kazimíra Dežerického o výsledku stopovania budúceho šefredaktora. Bezmála že neľutoval cesty a návštevy v redakcii robotníckeho deníka. Nebol si celkom istý, či celé vedenie strany je tak šovinistické a či len redaktor? Veľmi chytrý nie je, ale možno, že bude o námetu referovať vodcovstvu. A doktorovi Malinskému vedomie vykonanej povinnosti voči slovenskému robotníctvu stačilo. Ujal sa ho, čo viac mohol robiť?

Popoludní prišiel do hotelu Kazimír, uchvátaný, upo-

tený. Jednak že slnce pražilo a jednak že sa skutočne ponáhľal sdeliť radostnú zprávu, že hľadaného redaktora konečne našiel v Budíne.

„A za noc i za dnešný deň ma, pán doktor, pochválite. Choval som sa excelentne."

„Ako?"

„Vypil som len tri kávy; o jednej som bol už v posteli, o pôl osmej vstával, kúpil som si košeľu, límce, manžety a túto skvelú kravatu. Nemáte radosť zo mňa?"

„Mám radosť, ale mužov nechválim. Máte vedomie, že ste vykonali dobré skutky — to vám môže stačiť, nech je to vaša vlastná pochvala. A čo je s Rastislavom?"

„Nemá ani haliera. O jedenástej vyspával kaviareň, totiž v posteli čítal nejaký plátok. Príboru od raňajok som v jeho izbe nevidel. Stolička, stôl, posteľ a nejaký umyvák, kúpený pred pol stoletím u nejakého starožitníka, alebo na licitácii — to sú ozdoby jeho mládeneckého „kabinetu". Suchý je ako trieska a Bože môj, ošarpaný ako lipa. Keď počul o šefredaktorstve, vyskočil z postele s neočakávanou bystrosťou; sostavovali sme pečlive úbor k predstaveniu takej dôležitej osoby, akou má byť a ukázať sa. Ale išlo to ťažko, lebo mnohým sťahovaním patrne sa mu na okružnej ceste a cez Dunaj do Budína mnoho vecí stratilo, snáď v Dunaji utopilo, alebo ho proste obkradli. Išli sme ešte pred dvanástou na dobrý obed, ten prosím, platil som ja pánu šefredaktorovi, nie že by naň nemal, ale z velikej úcty k budúcemu predstavenému. Hovorím budúcemu, lebo ja som sa mu predstavil ako skutočný, faktický redaktor ‚Slovenského Zvonu', najväčšieho slovenského časopisu v královstve Uhorskom a na Slovensku. Naturálne som mu povedal, že ste tu a že si túžobne (pardón, že som si dovolil vaše city k nemu odhaliť), nuž že ho „živého či mrtvého" musíte dnes videť a s ním, totiž s tou živou čiastkou jeho osoby, že chcete o ‚Slovenskom Zvone' debatovať. Slovom, že o tretej bude v kaviarni ‚Mienke'. Bol by prišiel so mnou

sem do hotelu, ale za môj dobre uložený kapitál, šiel sa trochu omladiť, oholiť, ostrihať a učesať. Vy by ste snáď takého proletára od pera ani dobre nesnášali . . .?"

„Ba áno. Vidíte, bol som v redakcii robotníckeho deníka a tam sú samí vlastenecko-maďarskí proletári. Ja Rastislava mám rád, imponuje mi jeho hrdosť a mužské snášanie biedy. Z neho niečo bude. Vyfintení magnáti mi vôbec neimponujú. Viete, Kazimíre, tou cestou biedy a nedostatku prešiel som i ja na štúdiach. A nielen ako vysokoškolský poslucháč, ale už ako študent na gymnáziu. Kto vydrží, koho nemoc neskosí v mladom veku, z toho vyrastie muž, ktorý obstojí vo víchrici života ako dub v našich slovenských horách. Z takých bývajú muži, rozumejte muži — chlapi a nie ufňukané baby."

„To rád čujem, lebo veď sme všetci proletári, všetci v srovnaní s touto pýchou a nadutosťou pešťanskou, všetci i celý náš národ. Veď sme tu vlastne všetci len sluhovia . . ."

„Prepáčte, slúžiť, to nie je hanba. Ale záleží na tom, komu a čomu slúžite. Slúžiť dobrej, čestnej veci je krásný, dôstojný úkol muža. A slúžiť ľudu, je najkrajšia, najdôstojnejšia služba. V takejto službe nie je hanba vziať odmenu za prácu a dokladám, za každú ducha zošľachťujúcu prácu. — A teraz filozofovania už dosť. Pôjdeme do „Mienky" za redaktorom my a je tak lepšie, ako keby on mal za nami chodiť. Rozumiete?"

V kaviarni už čakal Rastislav Turánsky. S lekárom sa znali z čias, keď v Krasne redigoval nejaké vonkovské noviny. Vtedy bol mladík sotva dvacať-dvaadvacať ročný. Teraz ťahal temer k triciatke. Veľmi srdečne sa pozdravili. Vyzeral síce ošúchane, ale umenie holičské, čistá košeľa a límec, slušná kravata, servírovaly ho dosť slušne. (Možno, že Kazimír má sklonnosť všetko karikovať, sosmiešňovať, i seba samého — milý šuhaj —)

Pri jednom stolíku sedel mládenec, čierny ako Afrikánec, s orličím nosom a hustou kučeravou hrivou.

„Pán Dušan Petrovič, redaktor," predstavoval ho Rastislav. Patrne už mali rozhovor o „Malych Novinách" i o Székelyovom nakladateľstve.

„Doktor Malinský, lekár. Rád som, že ste tu a že mám česť vás poznať. Idem za vami."

Usadli ku stolíku štyria a začal sa podrobný rozhovor o novom podniku. Petrovič sa už dopoľudnia shováral s nakladateľom, ktorý je ochotný vydávať nepolitický, informačný, bulvárny časopis v jazyku slovenskom. Zdôrazňuje, že nechce mať opletačky s úradmi. Dosiaľ ich nemal. Má veľké výhody od dopravnej, poštovnej a železničnej spoločnosti a nerád by o to prišiel z príčin politických. Informoval sa o redaktoroch — dvaja stačia — a že sú mu prijateľní. — Sympatické mu je redaktorstvo pána Dežerického u vládnych novín a pána Turánskeho u nemeckých novín. Budú vedeť, ako to chodí u takéhoto podniku. Hovoril o platoch, a že to nie je fixné, že sa dohodne osobne s redaktormi slovenského časopisu. Na mene novín mu nezáleží, len nech to tiahne. Pre tri miliony Slovákov by mohly noviny vychodiť v 6—15.000 výtiskoch. Na zajtra pred poľudním, na jedenástu hodinu prosí redaktorov. Podpíšu smluvu, ovšem ak nebudú prehnané finančné nároky redaktorov, a časopis môže ísť do sveta. Ulejú sa slovenské písmeny, ktoré nie su v maďarčine a zostane už len opatriť dôkladný adresár, asi pre 5.000 adries. Pre začiatok že by to stačilo. Vydavateľom a majiteľom bude sám nakladateľ.

Doktor srdečne poďakoval pánu Petrovičovi za obšírny, temer do všetkých podrobností idúci referát. Redaktor sa odporúčal, že ide redigovať zajtrajšie číslo, ktoré vychodí z tlačiarne ešte pred pol nocou, aby číslo stihlo všetky popolnočné a raňajšie rýchliky. Na otázku, akú politiku sledujú „Male Novine", odpovedal, že temer žiadnu určitú politiku. Dosiaľ nemal ani so štátnym zástupcom, ani so žiadnym iným úradom konflikty. Je to bezbarvý, čisto

informačný, len referujúci malý časopis na štyroch stránkach. Má i niečo inzerátov. Vychodí v 7.000 exemplároch.

„Tak, čo vy na to páni redaktori?"

„Takých celouhorsko-krajinských mamelukov my ovšem robiť nebudeme, čo myslíš, Rastislave? Mne je z takej práce už nanič."

Apostrofovaný Rastislav obrátil sa na lekára.

„Chcem počuť najprv váš program, vaše úmysle, váš smer — nakoľko by som ho už nebol poznal z mesačníka, do ktorého píšete a ktorý propaguje demokraciu a drobnú prácu za ľud. Budete tak láskavý o tomto nám niečo povedať?"

„Práve preto som prišiel do Pešti. Preberieme vec radradom.

V Uhorsku je asi 6—7.000 obcí slovenských. Národný orgán vychodí asi v 6—700 exemplároch, tedy asi do každej desiatej obce jeden výtisk. Ľudový orgán strany vychodí v tisíc až tisícdvesto exemplároch, tedy do každej 5.—6. obce jedno číslo. S takýmito novinami, takto rozšírenými nedá sa nič poriadneho podniknúť. Oba časopisy sú krajne konzervatívne, v dobe, keď i v Uhorsku naliehave sa volá po všeobecnom tajnom volebnom práve. Orgán pre inteligenciu hlása otvorene fatalism, radí čakať a čakať, kým božská pravda slovenská nezvíťazí. Ako a čím, o tom sa nepíše zjavne, ale medzi riadky a dľa toho o čom sa píše, môžete sa dočítať, že spasiteľom Slovákov má byť car a jeho armáda pri najbližšej svetovej konflagrácii. To je tenor listu. Sem-tam je článok o útisku, o teroru, o pokutách pre slovenské pesničky na výletoch — ovšem na výletoch inteligencie bez sedliackeho ľudu, bez robotníctva. Druhý, ľudový orgán je tlačený švabachom, a písaný vo štýle „rozprávočiek pri kozúbku". Taká limonáda, a to ešte úsporne osladená a rozriedená. O cirkevných časopisoch nehovorím. Sú konfesionálne nepolitické. Mesačník mladých znáte — mali ste tam nedávno článok „o demokracii" v Uhorsku. Ale ten nie je pre ľud

a málo sa na Slovensku číta — viac na Morave a v Čechách. Bez týchto predplatiteľov by vari ani vychodiť nemohol. Len ak by sa našiel nejaký štedrý mecenáš. Ale takého ešte niet. Ale konal dobrú službu: rozvíril povrch stojatej bariny a mládeži ukazuje nové cesty. Na počiatok je toho dosť. A teraz přichodíme k novému časopisu, k vašej úlohe. Zkrátka by som toto označil takto: o všetkom, o čom píše a písal orgán mládeže abstraktne, teoreticky, o tom vy budete písať konkrétne, budete nabádať ľud, aby sa združoval, organizoval svojpomocne, hospodársky, družstevnícky, politicky i na poli zdravotnom (studne, vodovody, hnojovky, cesty, byty a pod.). Keď sa mestská inteligencia nestará o dediny, nech si sostavia na dedine výbor, alebo dobrého učiteľa, kňaza, gazdu, obchodníka, alebo remeselníka, ktorý číta noviny, ktorý svet skúsil a vie poradiť. Iná otázka je politická: všeobecné volebné právo, tajné a po obciach prevádzané. Vzorom vám môžu byť socialisti a uhorská liga pre volebné právo. Nejaké spojenie by ste mali s nimi nadviazať. Potom hodne ostro treba písať o národnostnom zákone. O bašovstve úradníkov. O odrodilcoch a zradcoch národa.

Píšte vždy vecne, pravdive, nepreháňajte udalosti a nezveličujte krivdy. Už tá okolnosť, že nemáme žiadneho jazykového práva ani vo školách, ani v úradoch, ani na železniciach a poštách, že pri súdoch sa píšu maďarské protokoly, takže ich odsúdený nemôže v materinskej reči čítať a odsúdenie musí podpísať, je taká krivda, akej niet snáď nikde na svete.

A nedarujte maďarizáciu ani biskupom v seminároch na Slovensku, ktorí k tomu všetkému ešte preháňajú slovenských kňazov, a z trestu ich posielajú na najhoršie brdárky. Ujmite sa kaplánov, týchto posvätených proletárov, ktorí z milosti ľudu žijú a ktorým bohatí šéfovia krom bytu a stravy ani toľko neplatia, aby si mohli knihu kúpiť, časopis predplatiť a ďalej sa vzdelávať.

Budete-li svedomite stopovať život na Slovensku, čítať i vidiecke maďarské plátky, najdete tisíce námetov a popudov k ostrej kritike.

Budeme opozičným časopisom. Vydavateľ síce chce vydávať nepolitickú limonádu, ale to sa ukáže, čo verejnosť, čo úrady a ako bude reagovať slovenská dedina. Predbežne prijmeme vydavateľovu nabídku, ale myslím, že tam dlho nevydržíte. Potom začneme znova, snáď niečo iného, ale tu v Pešti musíme mať orgán moderný, hybký, čerstvý a smelý. Chcete ešte viacej vedeť, páni redaktori? Snáď by ste mohli povedať, ako bude vypadať číslo, čo do rozdelenia látky?"

„A čo so židovskou otázkou?" podotknul Turánsky.

„Nebudete šíriť rituálnu poveru o kresťanskej krvi vo veľkonočných macesoch. Židia sú u nás poväčšine nesvedomití krčmári, opíjajú a svádzajú k opilstvu náš ľud a sú úžerníci a vládni korteši. Toto všetko zaslúži odsúdenia."

„S vaším programom pro domo nostra úplne súhlasím. Dovoľte mi ešte vysloviť i moju mienku, že by naša politická činnosť nebola úplná, keby sme nenaväzovali politické styky i s ostatnými národnosťmi. Chodím medzi Rumunov a Srbov. Informujem ich o našom demokratickom hnutí. Sú to síce študenti väčšinou so Sedmihradska a Banátu, synovia zámožných rodičov, no páči sa im náš smer. Agitácia maďarských pokrokových strán za demokratické volebné právo stáva sa i tu politickou módou. I tu môžem pôsobiť iniciatívne. Maďarom sa to nebude páčiť. Ale k vôli ich krásnym očiam nezriekneme sa výhod, ktoré by nám skýtala táto národnostná aliancia. Samozrejme nepustíme zo zreteľu ani našich polovládnych vodcov socializmu maďarského. Pár zvedavých otázok by ich priviedlo do chúlostivého postavenia u robotníckych más. Ale myslím, že i v štáto-právnom boji Maďarov s dynastiou a Viedňou nebudeme držať palec Maďarom, ale Viedni. Prečo? Lebo požadujú od Viedne osamostatnenie Uhorska menom celých 20 milionov maďarského národa a my pripomenieme

Viedni, že tých 20 milionov je len 7—8 milionov vo skutočnosti.

Číslo si predstavujem takto: Na stĺpec krátky politický úvodník, čerpaný z nejakej dennej udalosti z mesta lebo v dedine sa udavšej. Potom zprávy z kraja. Krátke dopisy. Zo sveta len to, čo nás môže zaujímať. Hospodársku politiku, ceny na trhu. Besednicu, a mnoho krátkych zpráv zo Slovenska v troch, štyroch riadkoch o tom, čo sa kde stalo, rodinné udalosti a nejaké senzačné chýry zo sveta a Slovenska."

Turánsky prednášal svoje politické názory voľne, slovo za slovom, pri niektorých slovách pošinoval bradu dopredu, pri čom vypadal ako rečnická socha na pomníku. Konečné súhlásky slov vyslovoval ako Angličania, alebo ako v javiskovom prednese.

„Ešte niečo," hovoril Malinský. „Musíte mať rubriku, trebárs len malú, o tom, ako sa zakladá spolok úverný, hospodársky, roľnícke družstvo a podobné. Musíme byť hodne praktickí, málo kázania a mnoho príkladov, poučenia, návodov k iniciatíve."

„Stačíme my dvaja na to?" nadhodil Kazimír.

„Stačíme," uisťoval šéf. „To je malinký formát. A niečo iste bude prichodiť z vonkova."

„Zajtra vám povie Székely, čo vám bude platiť. Ak by vás chcel ukrátiť, budeme vám doplňovať plat. Zajtra dopoľudnia prejednám i túto stránku s doktorom Wernerom, ktorý bude naším pokladníkom. Tedy, zrekapitulujeme ujednanie: šefredaktorom bude pán Rastislav Turánsky, zodpovedným redaktorom pán Kazimír Dežerický (snáď zeman z Dežeríc?), vydavateľom a nakladateľom V. Székely."

„Ujednané. Prijímame všetky podmienky, i vieme, čo máme robiť." Podali si ruky.

„A kam večer? Nešli by ste do maďarského kabaretu?"

„Dobre. Pôjdeme."

Po večeri šli tedy do kabaretu „Szabó Endreovho". Ne-

veliká miestnosť bola plná vybraným obecenstvom. Redaktori znali mnohých z prítomných maďarských vysokopostavených úradníkov z ministerstiev, poslancov, bankárov, priemyselníkov i literátov.

Szabó z proscenia čítal i proste prednášal svoje humoristicko-satyrické poznámky, vtipy, karikatury na vládu, na parlament, na hlučnú opozíciu, na panamy bankárov, priemyselníkov, na židov, na ich strašný maďarský žargón. Obecenstvo sa popadalo za boky smejúc sa zo svojich slabostí společenských i politických. Szabó nenašiel nič pekného na pešťanskej spoločnosti. Prednes bol skvelý. Maďarčina je bohatá na guľaté frázy, na svojsmyslné rčenia, je ohebná, kvetnatá a „salónna". Dobre vyslovovaná je zvučná, ľúbivá, bohatá na slohové finesy; maďarčina je reč literárna a je plodom nie staletého vývoja, ale len dieťaťom devätnásteho stoletia. Básnik a spisovateľ Kazinczy vymyslel asi 20.000 nových kmeňov, dotiaľ v maďarčine neznámych a z tohoto nového slovného podkladu vznikala nová maďarčina, iná ako stará, nemotorná, plná slovanských, latinských a germánskych slov. A Szabó bol majstrom maďarského jazyka.

Po kabaretnom predstavení, akého vtedy nebolo ani vo Viedni, ani v Prahe, vo veľmi dobrej nálade šli naši traja rebelanti ešte do kaviarne. Našli tam slovenských univerzitánov, s ktorými obsadili veľký stôl. Kazimír už uspel včera večer rozchýriť veľkú udalosť o novom časopise. Zvedavosť bola veliká a všeobecná. A prirodzene i veľké nadšenie. Tak sa skončil druhý deň pobytu doktora Malinského v Pešti s dobrým úspechom a s veľkými nádejami.

Tretieho dňa, keď mal dr. Malinský za sebou vyjednávania o nutných podmienkach, spojených s vydávaním časopisu, odobral sa popoludní na návštevu do kláštora Sv. Vincenta, aby odviezol domov Zuzku Krasňanovú, sestru farárovu, ktorá tu bola rok na výchove a vzdelaní. Krasňan ju sem poslal s úmyslom, aby mal na krasňanskej

fare niekoho, kto by mu v mestskom prostredí viedol domácnosť a spravoval faru. Jeho staršia sestra dobre sa hodila na gazdovskú faru v Dúbrave, ale nestačila na panskú faru v meste, kam sa Krasňan chystal.

Malinský zastal pred bránou starého kláštora. Zatiahol za starosvetský drôt zvonca, ktorý sa akosi koktave ozýval ďaleko na chodbe. Za hodnú chvílu zjavila sa rehoľnica v dlhom čiernom rúchu, s veľkou bielou prikrývkou na hlave, s dlhým ružencom okolo pása, s krížom a s rukami složenými na prsiach.

Dr. Malinský sa predstavil a žiadal, aby bol zavedený k predstavenej kláštora, že prišiel sem preto, aby na žiadosť velebného pána farára odviezol jeho sestru Zuzanu Krasňanovú domov k bratovi. Sestra sa pokorne uklonila, vpustila návštevníka do chodby a mlčky odišla do starej budovy.

Po chvíli bol Malinský zavedený do chladnej, vlhkosťou páchnucej čakárne, kam prišla predstavená so Zuzkou. Malinský sa predstavil a opakoval cieľ návštevy. Predstavená, vysoká, bledá a suchá osoba, s prísnym a pánovitým pozorom, s hustým čiernym obočím, v rúchu podobnom sestre kľúčnice zkúmave obzerala si doktora a ponúkla ho drevenou stoličkou. Malinský skoro nepoznával Zuzku: v prostom dlhom, čiernom šate zdala sa väčšia a dospelejšia. Jej bledá tvár a navyklé pokorné chovanie robily dojem, že sa úplne sžila s kláštorským životom.

Na slovenský pozdrav lekárov odpovedala predstavená maďarským „Dicsértetsék"-om (Pochválenom). Lekár prešiel tedy do maďarčiny.

„Na žiadosť brata slečny Zuzany prišiel som pre ňu, aby som ju odviezol domov."

„A kedy pôjdeme?" vyhrkla Zuzana. Snáď proti predpisom kláštorským.

„Zajtra ráno o 6. hodine. Prosím, schystajte sa. Tu máte nejaké peniaze od brata, aby ste si vyplatili dlh v kláštore."

„Slečna Zuzana bola usilovná chovanka, vyšívala mnoho

a krásne veci, hodvábom a zlatom. Ak máte čas, môžeme vám ukázať jej práce."

„Veľmi rád."

„Tak zájdite, Zuzana, pre to antipendium, čo ste bratrovi na oltár vyšili. Je to krásna a vzácna práca." Po odchode chovanky pokračovala: „Dôstojný pán farár nám už písal, že prídete pre jeho sestru. Ináč by som sa rozpakovala pustiť ju samotnú na toľkú cestu. Vy ste priatelia s dôstojným pánom? Voľačo som čítala v novinách i o vás. Ale už si nespomínam, o čom. Vy, páni, máte starosti len o politiku. Nás to moc nezaujíma. Ale výchova u nás je prirodzene vlastenecká. Od nás vychodia verné dcéry našej maďarskej vlasti."

„Súhlasím: pre Maďarov vychovávajte dobré Maďarky a pre nás Slovákov bolo by treba vychovať dobré Slovenky. Ale pre náš národ nemá kto dievčatá vychovávať, keďže nemáme ani slovenských ústavov, ani škôl."

„Ale; pán doktor, prepáčte, ja vám nerozumiem: načo by boly Slovákom školy? Škola je pre inteligenciu, pre pánov, pre dámy — a odpusťte, ja som ešte nevidela pána-Slováka, a ani si neviem predstaviť, žeby inteligentná dáma mohla byť Slovenkou! To je čosi proti prírode, proti rozumu. A konečne proti vlasti: tu sú páni len Maďari a nikto iný."

„Sme, ctihodná predstavená, v takej politike, v ktorej sa nikdy neshodneme. Len toľko pripomínam, že tak Slováci, ako i Maďari modlia sa k jednomu Bohu a dľa Otčenáša sú rovní synovia nášho Otca na nebesiach. Politiku si ráčte, ctihodná pani, k tomu domysleť."

Zuzka priniesla v náručí veľký kus výšivky na bielom atlase. Roztiahla pred doktorom so dva metre dlhý pás. Predstavená chválila prácu a umenie vyšívačky Zuzky. Vyšívanie sa pestrilo rozmanitými tvarmi vtáčkov, kvetín, plodov i symbolom lásky: ožiareným srdcom Ježišovým. Malinský tiež chválil usilovnosť Zuzky i ladné formy výšivky.

Zuzka odmietala chválu. Malinský sa poďakoval menom Zuzkinho brata za starosť a výchovu o Zuzku a odporúčal sa. Predstavená žartovným tónom sa lúčila:

„Pevne verím, že pre váš kraj vychovaly sme v našom ústave dobrú vlastenku, vernú dcéru maďarského národa."

„A čo vy na to, slečna Zuzana?"

„Ja, ja . . ."

„No, to sa, ctihodná predstavená, ukáže u nás pod Tatrami."

Na perone západného nádražia čakala už slečna Zuzana Malinského, keď sa zjavil v sprievode redaktora Dežerického, s ktorým býval v jednom hoteli. Malinský ich predstavil. Na tvári Zuzany bolo vidieť stopy prebdelej noci. Dežerický by bol rád niečo viac, ako meno vyzvedel, ale sprievodčí vyzýval už k nástupu.

„Šťastlivú cestu do nového života," lúčil sa Dežerický so slečnou i s Malinským.

Nosič i Dežerický ukladali nezbytné škatule a kufríky nad sedadlá druhej triedy a v poslednej minúte opustil kupé. Vlak sa hnul. Ešte posledné pozdravy s okna a s nástupišťa. Vtom nejaký upachtený cestujúci hnal sa na schody vozňa. Sprievodčí ho posotil do vlaku, zabuchnul dvere a akoby urazený dôkladne zateremtetoval.

Zuzana ešte v čiernych, jednoduchých a hladkých šatoch složila klobúčik s hlavy, ovenčenej zlatými vrkočami nad temenom, sadla si k obloku proti Malinskému.

Malinský spal zle a málo. Dlho konferoval s redaktormi a mal cestovnú horúčku. Bol unavený. Nechcelo sa mu hovoriť, i zabral sa do čítania novín. Zuzana skúmala ho po očku a zase obracala zrak do kraja. Cítila sa voľná po ročnom jednotvárnom kláštorskom živote.

„Pozrite, pán doktor, aké je smutné to široké rovné pole: samé strnisko a kus kukuričného lánu a zase strnisko a kukurica. U nás je krajšie!"

Malinský odložil noviny a priblížil sa k obloku.

„U nás je ešte úroda na poliach. Tu je už príroda žltá,

u nás ešte hodne zelená. A naše jedlové a svrčinové hory sú vždy mladé, zelené. Tu majú miesto slovenskej jedle maďarskú kukuricu," zažartoval . . . „Oku ľahodí jedla, žalúdku kukurica. Tak si vyberte, čo chcete."

Zuzana sa rozosmiala zdravým, veselým smiechom. „Ja zostanem radšej pri tej našej jedle. Za mesiac chcem zabudnúť, že som bola ‚na výchove' u vlasteneckých sestár. Bože, čo sa nám nahučaly o tej sláve vlasteneckej! Modlitba a vlastenectvo — to bol náš každodenný chlebík. Už sa mi začalo prikriť oboje. Nie je to hriech, keď takto hovorím o modlení?"

„Poctivá práca môže vraj nahradiť modlenie."

„A tá večná zpoveď! Vše som už nevedela, z čoho sa zpovedať! Nerúham sa?"

„Zabudnite na ten kláštorský život. Až budete hriešna, uľahčíte si, ako veriaci kresťan. Aj pokánia sa vám bude žiadať. I pečené holuby sa zprotivia, keby sme ich jedli každý deň..."

A už sa Zuzane ústa nezamkly. Malinský chcejúc-nechcejúc musel odpovedať na stá otázok: Čo robí jej brat? Ako je na fare v Dúbrave? Či obdrží krasňanskú? A či sa už Tomáš vrátil zo štúdií. Do Prahy by aj ona rada išla. A o knihách, čítaní, o rodinách a o zdraví. Na väčších staniciach vybehúvala kupovať ovocie, cukríky i minerálnu vodu. Okolo poludnia už začalo pripekať. Cesta sa veľmi skoro míňala s takouto živou, veselou spolucestovateľkou.

Pred Lipanmi si doktor spomenul, že má vystúpiť k vôli návšteve u Hronských.

„Vášmu bratovi som včera telegrafoval, aby vás čakal vozík v Krasnom na stanici. Príde snáď sám, ale na každý prípad driečny šuhaj kočiš, zánovná bryčka a čierne vraníky — po tých sa ohliadnite. Pozdravujte vášho brata a vy, slečna Zuzana, príďte niektorú nedeľu do mojej ordinácie, aby som vás vyšetril. Vaša bledosť mi je podozrivá. No a predstaví sa vám aj môj brat Tomáš. Prídete?"

„Prídem si pre zdravie, pre knihy, no a pre . . ."

„Dobre. Sbohom. Ja už vystupujem."

6

PANI OĽGA HRONSKÁ

„Zdržím sa tu od vlaku do vlaku, nejaké tri-štyri hodiny. Snáď budú radi, keď sa dozvedia, čo sa chystá na Slovensku," myslel si Malinský, keď vystupoval z rýchliku. Doktor si vážil Hronského, že vydržal pri slovenskej myšlienke, že nepodľahnul verejnému i úradnému nátlaku církvi. Jeho žena stála v čele ženského hnutia a bola i literárne činná. Snáď by sa dala získať i pre „Slovenský Zvon". Bola dopisovateľkou rôznych časopisov slovenských i českých a chodievala k Malinskému pre „poštu" — pre informácie o politike pri novom hnutí mladých. Vystúpil tedy v Lipanoch. Necesér uložil do šatny a šiel na byt ev. farára Hronského. Pripomenul si, či je nie ešte zavčasu robiť návštevu? Ale pomyslel, že má toho toľko na srdci, toľko chýrov, udalostí, plánov a že na to snáď ani tie tri — štyri hodiny nevystačia.

Zastal pred bránou nového, pekného domu. Zazvonil. Prišla otvoriť slečna i slúžka.

„Vítam vás, ale s ľútosťou hlásim, že je pán farár nie doma."

„A pani je doma?"

„Pani je doma. Dočkajte chvíľočku, ohlásim vás. Je v kuchyni. Bude rada. Včera bola u vás pre „poštu", ako hovorí pán farár. Ale boli ste preč. Už idem."

Malinský dlho nečakal. Vo dverách zjavila sa pani farárka s radostným úsmevom na tvári. Bola odená v prostú tmavomodrú blúzu, v jednoduchej hladkej sukni s úzkym límčekom z bielych krajok okolo hrdla. Modré iskriace

oči, gaštanové vlasy, jemne ohnutý nos a naružovelá pleť tvári, na šiji a v zápästí. Malinský už v prvom okamžiku stretnutia vystihnul kúzlo tejto ženy. Jak bola jej krása prostá, jak podivne a čiste harmonická.

„Poďte ďalej. Muž odcestoval na Moravu, včera som bola u vás pre zprávy. Budete mi láskave rozprávať, ako to bolo s týmito vašimi prednáškami? — Hanka, pán doktor zostane u nás na obed — zostanete?"

„Áno, áno a mám k vám dve prosby o pomoc."

„Ja že by som vám mohla v niečom pomôcť? Rada, veľmi rada."

Vstúpili do neveľkej obývacej izby. Širokými oblokmi prúdilo sem slnečné svetlo z ulice. Všetko tu bolo čisté, jasné, ladne usporiadané. Jaký mier a jaká radosť žiari z tejto ženy. I zo všetkého, čo je okolo nej, pomyslel si doktor Malinský.

„Ani som neodložil klobúk a kabát. Som akýsi roztržitý."

„Snáď nevyspatý, unavený cestou. Počkajte, odložím to sama. Bola som včera u vás v Krasnom, ale ako vidíte, nadarmo. Dnes si to vynahradím. A čo raňajky? Čaj, či kávu?"

„Prosím šálku kávy."

Medzi raňajkami vyrozprával historiu prednášok na dedinách, rozprával o zákazu, hrmavici v župe i v tlači.

„I môj muž chcel tiež prednášať v prifarených dedinách, ale po skúsenostiach u vás to asi nepôjde. Naši úradníci sú ešte horší, ako tamtí u vás. A potom, u vás je preca len asi tucet slovenských rodín, ale u nás je snáď jedna-dve. Nemáme tej opory, ako vy. Keď som sa sem vydala, nevedela som, čím vyplniť dlhé hodiny a dni, keď muž bol v úrade a za svojimi církevnými povinnostiami. Bola som veľmi osamelá. Teraz ale už som si našla prácu: chcem pomáhať ľudu, vľúdne s nim zaobchodiť, poradiť mu, pomôcť, chodím na dediny a dobre sa s našimi církevníkmi snášam. Jako viete, k mojmu mužovi chodia ľudia o poradu z okolia a tak i ja sa s nimi pri tejto príležitosti so-

známim. No, a smiem vedieť, čo ste robil v Pešti?"

„Vy ste šťastná, že ste našla cieľ života a ste snáď i spokojná?"

„Už by som rada videla, aby sa tie naše pomery zmenily v prospech nášho ľudu, aspoň v takej miere, aspoň približne v takej miere, ako u nás na Morave. A čo, prosím vás, v tej Pešti? Prepáčte, že tak nalieham. Či snáď nezdar? Ale nie, vám sa všetko darí.—Nejaký nový časopis, čo?"

„Budeme mať v niekoľkých týždňoch, snáď dňoch prvý slovenský deník."

„To je radostná zpráva. To sa Peter poteší. A veď je už čas, aby sme mali nejaký denný časopis. Niet, čo čítať. Nemáme vlastne žiadneho dobrého časopisu a ani nevieme, čo sa na Slovensku deje. A jak je veliké Slovensko! Snáď väčšie ako Čechy — tak sa tu denne preca niečo musí diať, no nie? A tu vyzerá to tak, ako by sme spali, alebo ako by nám nič nechýbalo k blaženosti. Tak prosím, rozprávajte zo široka, obšírne, všetko, čo ste skúsili, o čom ste rozprávali a čo ste zariadili."

Malinský začal rozprávať o výsledku svojej návštevy v Pešti. Ale cítil, že svoje predsavzatie z nádražia, venovať tri až štyri hodiny rozhovoru, nemôže zadržať. Slová mu zamŕzaly na jazyku a stával sa veľmi stručným, úsečným. Čosi sa v ňom protivilo, búrilo, vzrušovalo kľudnú ináč hladinu jeho duše. Čo to bolo? Čochvíľa srovnával túto ženu so svojou nebohou ženou. V tom to bolo? Toto ho robilo roztržitým, nesústredeným vyprávať sa? A mrzel sa na seba, že práve teraz je takýto nemotorný.

Ale jeho partnerka bola neúnavná. Vedela od gazdinej Malinského, že bola nejaká porada, že chceli prinútiť doktora, aby odprosil a že na koniec to skončilo ináčej. Že by sa vraj mohla dozvedieť podrobnosti od dám, ktoré boly v záhrade, hlavne od pani Bielej, ktorá je ctiteľkou lekára, alebo od Klasného, u ktorého bol ešte pár razy na porade. A pani Hronská poslúchla rady a išla sbierať informácie

v neprítomnosti doktora Malinského, takže doktor Malinský vlastne len doplňoval otázky a informácie pani Hronskej. Tá prejavovala toľko účasti, mala toľko záujmu na podnikaniach lekárových, na jeho plánoch a na hnutí, ktoré sa tak sľubne započalo, že doktor Malinský bol ako očarovaný kúzlom tejto neobyčajnej ženy.

„Neviem ani dobre pochopiť, milostpani, prečo sa z tej nepatrnej príhody narobilo toľko hluku? Veď to nebolo ani mojím úmyslom. Ja kladiem viacej nadejí do nového časopisu, do organizácie hnutia na dedinách, do faktu, *že sám ľud počína sa ujímať svojej veci. To je dôležité a nie my, ja a niekoľko našich stúpencov.*"

„Hovorili sme o tejto veci s mužom. Temer z toho stanoviska ako je vaše. Ale i on na koniec uznáva vašu zásluhu a iniciatívu. Nikto dosiaľ neskúsil chytiť vec s tejto strany. Boly už shromaždenia výboru strany, inteligencie, vodcov, ale vždy len bez ľudu. Bolo mnoho rečí, nárekov, sľubov, parády, banketov, rečnenia — ale všetko to zapadlo a na druhý deň si už len v krotkých hovoroch doma spomínali, kto tam bol, čo hovoril, ako mu tlieskali, aký mal úspech, aký bol obed atď. Váš prípad," hovoril Peter, „je niečo nového, sľubného. Verím, že ujme sa hnutie a že sa už i ľud dostane k slovu. A to je vaša zásluha. A ja vám k nej zo srdca blahoželám a mám nesmiernu radosť, že ste to bol práve vy, od ktorého sme to očakávali a že sa vám to podarilo."

Malinský vyňal zápisník a niečo si poznamenával.

„Prepáčte, je to neslušnosť, ale musel som si vaše slová zaznamenať, i vás, ako moju gratulantku."

„Ste — ste — no poviem len tvrdý, lebo zatrpklý? Mal by ste sa preca radovať, a vy — ironizujete."

„Že som tvrdý? Možno, ale mnohá tvrdosť býva krehkou. Dnes ľutujem, že sa mi tejto krehkosti nedostáva. Ináč by som vám musel bozkať ruku, tvár, čelo i ústa za vaše slová útechy a povzbudenia. Tak je to so mnou! Snáď mi už rozumiete?"

„Nie, naprosto nie," a odišla do kuchyne.

Malinský cítil, že riekol viac, ako bolo treba. I to malé prezradenie sa ju snáď urazilo, alebo aspoň do rozpakov priviedlo. Cítil, že má pred sebou celkom nový typ ženy, akej dosiaľ nevidel. Nekoketná, otvorená, priama, priezračná ako krištál a čistá ako biely sneh. Mrzel sa na seba.

Keď sa vrátila, prosil za odpustenie.

„Ale veď sa nič nestalo. Chápem vás, viem, že máte mnoho starosti, čo musíte prekonávať a ktoré ešte na vás čakajú. Už budeme mať skoro obed. Bola som si len niečo zariadiť v kuchyni."

„Ďakujem vám zo srdca za vysvetlenie. Už mi je ľahko a jasno. Mám k vám dve prosby. Prvá je: požiadať vás o literárne príspevky pre nový denník. A to je i príčina, prečo som sa u vás zastavil na ceste z Pešti. Vašu pomoc som sľúbil redaktorom, ovšem bez vášho súhlasu, ale som pevne veril, že vy tej pomoci neodoprete."

„Ďakujem vám za dôveru, ale preca musíte vedeť, aké sú chatrné moje literárne schopnosti."

„Len ma prosím vypočujte do konca a uvidíte, že to pôjde snadnejšie, ako si myslíte. Čo by sme od vás žiadali? Niečo podobného, čo píšete do českých ženských časopisov. O slovenskej žene v domácnosti. O výchove a výžive detí; o zdravom príbytku, o čistote tela, o čítaní v dlhých zimných večeroch, o sociálnom postavení ženy na Slovensku, o svojich návštevách na dedine a o rozhovoroch s naším ľudom, keď vás na fare navštevuje: čo chce, čo ho bolí, na koho sa žaluje a tak ďalej. Potrebujete si len spomenúť, čo ste mnoho razy počuli a napíšete o tom krátke, vecné zprávy. A mohli by ste niekedy napísať o ‚Živene', našom jedinom ženskom spolku: čo robí a čo by mohla robiť?"

„V tomto rozsahu by to snáď šlo. Mám však preca len obavy, či to obstojí? Ale dobre. S prvým pokusom prídem k vám a složím na vás všetku zodpovednosť, keďže ste ma proti vôli zpravili novinárkou!"

„Druhá prosba je snáď ľahšia: Nebola by ste láskavá ísť so mnou kúpiť látku na šaty pre gazdinu? Sľúbil som jej to. Ja sa v tom nevyznám. Keď sa pozerám na barvu vašej blúzky, zdá sa mi, že tá látka mala by tiež byť tejto farby. Prosím, pomozte mi v tejto veci, priznávam sa, že som v Pešti pre starosti o zakladanie deníka na to ceľkom zabudnul."

„Áno. Pôjdeme. Ale byť vami, kúpila by som jej nejaký náhrdelník z českých granátov. Má trvalú cenu i pamiatku. Šaty sa skoro zoderú a zahodia. — Kým sa vrátime, budeme mať už obed prichystaný." Vyšli na námestie. Zastali pred zlatníckym obchodom.

„Vstúpime?"

„Neviem, som na rozpakoch, čo je pre gazdinu vhodnejšie?"

„Poďme ďalej. Tam, hľa oproti je obchod so strižným tovarom. Gazdiná chcela látku na šaty, tak jej spravte radosť."

Malinský bol v pokušení žiadať vysvetlenie, prečo radí látku, keď pred chvíľou bola za granátový náhrdelník. Ale nežiadal. Vstúpili. Obchodník pozdravil maďarsky a hneď na to zašiel do nemčiny. Pani Hronská odpovedala slovensky. A tak to išlo až do zabalenia látky: každý hovoril iným jazykom. Obchodník nie a nie slovensky.

„Aká je to nevážnosť k slovenčine," začala rozhorleno, keď sa vracali na faru. „Obchodník, žid či Slovák, za Boha by s kupcom nehovoril slovensky a nevykal by, ani keby ste za tisíce od neho kupovali. Lebo vykať je panslavizm. A slovenčinu nenávidia, opovrhujú. To vraj nie je reč pre pánske ústa. Tak sme sa tu doma na našej praslovenskej zemi tohoto dočkali — — ale bude to ináč, za rok, za dva, budú ručičky bozkávať, slovensky štebotať, slovensky vyspevovať ako slávici za letného večera!" — Vrátili sa na faru. „Dovolíte, vyťukám vám na klavíri melodiu našej novej bojovnej pesničky."

Doktor Malinský sadnul ku klavíru. Vzal nepoddajnými prstami, ale preca len dosť obstojne niekoľko akordov a potom začal pochodovým taktom melodiu, ktorá znela búrne — bojovne. Refrén: Nech žije boj, náš svätý boj — znel chorálom, zdĺhavo, ako kostolná pieseň. Druhú sloku už spieval s doprovodom rázne, s nadšením. A zase tichúčko, ako by šepkal modlitbu a prosbu v refréne. Pani farárka stála vedľa za chrbtom doktora. Naraz prestal a obrátiac sa k nej tvárou, videl v jej očiach slzy radosti a nadšenia.

„Sadneme k obedu, prosím," rozpačite začala a odvrátiac tvár od doktora, utierala slzy rychle a potajomky. „Kto složil slová a melodiu?"

„Básnik je neznámy. Melodiu složil náš Šnajder-Trnavský. Je krásna, ohnivá, revolučná. Až ju bude mládež spievať po uliciach Lipian a pod vašimi oblokmi, to budú už iné časy!"

Hanka prestierala stôl.

„Túto nadšenú pieseň by ste si mali opísať, milostpani. Tak ide do kroku, ač slová som nepočula."

„Áno, Hanka, pán doktor bude tak dobrý nám ju napísať. To je hymna slovenského boja, Hanka!"

„Napíšem," hovoril Malinský a sadnul znovu ku klavíru a na notovom papieri napísal melodiu i text. „Ale doprevod k melodii si musíte samy vymysleť."

„Ďakujem, veľmi pekne ďakujem."

Poobedovali skromne. Pani sa omlúvala.

„U vás, milostpani, rád by som bol i o suchom chlebe," a spešne jej podával ruku. Podržal ju chvílku a potom bozkal.

„To na znak vďaky a úcty za vaše dobré slovo a za vaše pohostinstvo."

A už sa poháľal na stanicu, nečakajúc na žiadnu odpoveď, akoby sa chcel vyhnúť nejakému nezaslúženému pokarhaniu.

Na stanici u odpoľudňajšieho rýchliku vykrikoval chla-

pec: Budapesti ujság, Pesti Hirlap, Az Ujság, Budapesti Hirlap, A Nap, Az Est, Fris Ujság. Slovenský ani jeden. Doktor Malinský kúpil si Az Est. V kupé II. triedy nebolo nikoho. Začal čítať. Už mal chuť odložiť noviny, keď mu padla do oka lokálka: *Nový slovenský deník v Pešti.* A čítal toto: „V tlačiarni Székelya Gyulu začne vychodiť slovenský deník. Redaktorom bude R. T., mladý nadaný novinár, ktorý je známy i v maďarských a nemeckých novinárskych kruhoch. Smer časopisu bude demokratický, pokrokový. Vítame nového bojovníka za demokratické volebné právo. Bolo by už na čase, aby Félvidék*) prestal vláde stále lifrovať 50 mamelukov." „Ide to parou," pomyslel si doktor; zprávu museli dodať ešte pred mojím odchodom. Uľahčia mi výklady o fakte založenia, lebo čo je v novinách, je preca pravda. A začal pozornejšie prezerať číslo. Našiel ešte jeden článok senzačný, ktorý ušiel jeho pozornosti. Stálo v ňom, že kreslá ministrov sa klátia. Vláda že je bezradná voči opozícii a že hrozí vypísaním nových volieb do snemu. „To je trochu zavčasu," poznamenal v duchu doktor, „nie sme ešte pripravení. To nebudú ešte naše slovenské voľby."

V Krasnom vyvolával sprievodčí vlaku „Széphalom egy perc".**) Na perone čakala doktora slúžka Pavlína.

„Aby sa páčilo rovno ísť domov, čakajú pacienti." Vzala necesér a balík a poháľala sa napred. V ordinačke, kam lekár rovno zamieril, sedela gazdiná so 6—7 nemocnými. Pozdravili sa. Gazdiná odišla.

„Kto čaká najďalej a kto má ďalekú cestu z vás?"

Prihlásili sa dvaja. Potom bolo treba trhať zuby. Iní prišli len s odpoveďou, alebo pre nové lieky.

„A vy, Katka," oslovil babicu z Dúbravy, „ste tiež nemocná, alebo snáď idete pre mňa?"

„Ja počkám na posledok. Sme na voze."

Keď sa zavrely dvere za ostatným pacientom, začala

*) Felvidék doslovne Horný Kraj, Slovensko.
**) Pomaďarčené meno Krasna. Egy perc - jedna minúta.

Katka referovať, čo sa robí v Dúbrave. Je teraz u nich veľmi živo. Pán farár navštevujú domy. S učiteľom sú čo chvíľa spolu. Pred tým sa videli iba v sakristii, keď ich obliekal, keď nebolo kostolníka poruke. Parobci a dievky učia sa spievať slovenské pesničky. A jako krásne im to už ide. I v kostole, okolo organu spieva mládež. A tak pekne spievajú, ako keby dva organy hraly. Chlapi, keď cez leto nemali čo robiť, vyvozili cestu cez dedinu a riadia si dvory. Naša zapustená dedina nikdy takáto parádna nebola. Pred 40 rokmi, hovoria starí ľudia, že boli u nás tiež taký pán farár, ale proti nášmu pánu farárovi že to nebolo nič. Ba sľúbili pán farár, že obstarajú ovocné stromčeky a obec si vysadí tie „Planiny", kde nič nerastie a kde je iba samá skala; že tam budú ovocné sady. Každý občan že dostane kus svojho, aby si škodu nerobili.

„A, Katka, čo politika?"

„My sme všetci ‚Za tú našu slovenčinu'. Chlapi hovoria, že na koho pôjdu hlasovať pán farár, že tam všetci pôjdu za ním. Dal nám Pán Boh dobrého duchovného otca. Však sme ho už potrebovali. I pijatyky je už menej. Máme už spolok striezlivosti. — A čo, budú už skoro voľby, pán doktor, keď sa smiem spýtať?"

„Povedzte pánu farárovi, že ho pekne pozdravujem a ešte toto: vyjde čoskoro nový slovenský časopis v Pešti. Deník, čo denne vychodí. Nech sbiera adresy a pošle na adresu, ktorú vám napíšem. Ďalej povedzte mu, že budú skoro voľby, lebo s vládou je zle."

„Ach, to sú chýry! Však my tých vládnych mamelukov — tak sa však volajú tí ministri? — však my ich vyplatíme. A už idem, aby ma muž nehrešil. Sbohom, pán doktor, nech si pozdravia rodinku. A príďte skoro navštíviť pána farára. Často vás spomína . . ."

„Dúfam, že po vašich zprávach príde sám. Sbohom."

Po odchode nemocných a Katky vstúpila do ordinačky gazdiná.

„Srdečne vám ďakujem za látku na šaty. Veľmi ma teší, že ste si na opustenú osobu spomenul. Látka je krásna a asi drahá. Ako sa vám len za to odvďačiť?“

„Vernou službou. Ale ja si na nič nemôžem žalovať. Ste hodná, verná gazdiná. Tak som si na vás spomenul.“

„Pripravila som vám šálok čaju. Nech sa páči do jedálne. Už je na stole.“

Pri čaji rozprávala, že bolo hodne pacientov. „Poslala som ich k doktorovi Zemanovi. Ten sa asi mal dobre, kým ste boli preč. I pani Hronská bola tu pre ‚poštu‘. A jaké ste tam mali počasie? Tu dva dni spŕchlo.“

„Ďakujem za otázku. Tam bolo pekne, horúčava. A už nič viac nového?“

„Jeden obchodník priniesol dlh. Zapísala som to na cedulku, že zaplatil.“

„Tak, sbohom. Idem do banky ku Klasnému. Mám mu mnoho referovať o financiach nového časopisu. Nemám navštíviť niektorého pacienta v meste?“

„U pani Bielej je vraj dieťa nemocné. Ale tam už bol doktor Zeman.“

„Teda nemám ísť?“

„Snád ani nie.“

„Dobre. Sbohom.“

7

O KRASŇANSKÚ FARU

Doktor Malinský navštívil kolegu doktora Samka Zemana so žiadosťou, aby ako predseda nelegálnej organizácie Slovenskej národnej strany dal na večer zavolať bratov Klasných na veľmi dôležitú politickú poradu. Tieto štyri osoby tvorily harmonický celok, lebo sa dopĺňaly svojím temperamentom, povahou a názormi v úplnú a dokonalú jednotu. Každý z nich bol inakší, preto vždy sa z počiatku hádali a medzi sebou nesúhlasili, ale po dôkladnej výmene názorov usnášali sa na rozumnej veci prebádanej a ohmatanej v každej možnej slabine. Samkovo zásadné stanovisko bolo obsažené v otázke, či je už vec zralá? Bankár Klasný uvažoval, či sa prekážky dajú prekonať a ako? Klasný obchodník, či je vec takého ducha, že ju čestne môžeme zastávať a Malinský, keď si dal vopred odpovede na tieto námietky, prichádzal s návrhami a prekvapoval predsedníctvo strany vždy s nejakou novinkou.

Tieto najvýznačnejšie štyri politické osobnosti sišly sa toho večera na poradu u doktora Samuela Zemana, lekára v Krasne. Doktor Zeman, skutočný zeman s harmálesmi od Zigmunda, bol Slovák staršieho rázu, ale s diplomatickou pružnosťou; keď bolo treba, vedel sa prispôsobiť i novej myšlienke. Bol bezvadný v spoločenskom styku, vždy zdvorilý, milý, laskavý. Bol krásny statný muž s vysokým pekným čelom, širokými ramenami a s malou, skoro ženskou rukou s aristokratickými prstami. Hovoril vážně, dobrou slovenčinou, tak trochu biblickou; rád citoval výroky a prirovnania z Písma a menovite zo žalmov Starého Zá-

kona. Evanjelická cirkev zvolila si ho za inšpektora. Ale keď sa niekto dotknul jeho zemansko-ľudskej cti, rozzúril sa a vedel útočiť ako ranený lev. Pre túto vlastnosť bol i u protivníkov obávaný a respektovaný. Bol výtečný lekár, volaný i do miestnych maďarských a pomaďarčených rodín. Medzi miestnymi lekármi mal vážnosť profesora. V jeho príbytku nebolo možno pobudnúť snáď ani pol hodiny bez pohostenia. Na mladého doktora Malinského, ako lekára, díval sa z vysoka, o medicíne temer nikdy nehovoril, lebo v skrytu duše žiarlil na jeho úspechy a značnú popularitu. Požíval veľkej úcty tak medzi svojími, ako i u nepriateľov. Strana mala v ňom skvelého muža, ktorý v najťažších dobách prenasledovania vydržal pri slovenskej veci, nikdy ju nezaprel, nikdy svoje slovenské presvědčenie neskrýval. Ale ani nikdy s ním na trh nechodil a neprovokoval zúrivosť šovinistov. V národných veciach bol skeptik, až pesimista. Nemal veľkej nádeje na vzkriesení slovenského národa, na jeho vyslobodenie a slobodu. I on so starými veril, že slovenský ľud z vlastnej sily nemôže sa zdvihnúť, lebo je tak zbitý, politicky zdemoralizovaný, že v ňom niet už ničoho, čím by sa jeho otrocká myseľ vzpružila. Náboženská viera vo víťazstvo pravdy a beznádejná zúfalosť zápasily v jeho sľachetnej duši o prevahu. Jeho predkovia prišli z Českej zeme na Slovensko. Boli vraj medzi nimi i literáti. I doktor Zeman dopisoval do Národných Novín a napísal brožúrku z lekárskeho oboru. Bol sošvagrený s rodinou Klasných.

Zasadli teda k porade u doktora Zemana. Na stole bolo už pripravené víno, medokyš, cigary a cigarety.

Po krátkom privítaní, otázkach o zdraví a rodine, po milom ponúknutí k občerstvení dobrým šomlajským bielym a rubínove tmavým jagerským, po krátkom náznaku predmetov porady vyzval hostiteľ doktora Malinského, aby predniesol, o čom sa majú radiť a prípadne na čom sa usniesť.

Doktor Malinský vyložil si zápisník a označil program porady, obsahujúcí štyri body: 1. založenie deníku v Pešti, 2. krajinské voľby, 3. hnutie v slovenskom ľude a 4. krasňanská fara.

O prvom bode vyrozprával stručne, s istými rozpakami, čo všetko bolo treba vykonať, kým našiel redaktora, ako ho hľadali. Prednes budil smiech a prednášateľ úmyselne zmenšoval význam nového podniku, aby nevzbudil žiarlivosť z úspechu. Ukázal na dôkaz pravdy lokálku z Az Estu; ukázal i číslo srbských Malych Novin, že asi takýto bude formát „Slovenského Zvonu". Má vychodiť postupne po týždňoch vo zväčšenom počte výtiskov, v dvoch, štyroch, šesti tisícich exemplároch. Pri tomto počte sa už nedopláca.

O prvom bode nebolo dlhej debaty. Predne preto, že vlastne dostávame noviny zadarmo, nikoho finančne nezaťažujú a nejaký ten príplatok redaktorom, to že už nestojí ani za reč.

„K obchodu, aký si narazil, musíme ti gratulovať a pripiť na jeho zdar," zdvihnul pohár bankár Klasný.

„Založiť podnik bez finančných prostriedkov — k tomu treba v dnešných časoch skutočnej obchodnej geniálnosti! Čo, bratu Pavle?"

„Ba, je to viac, je to priamo obchodný zázrak," usmial sa brat Pavel Klasný.

„Ak je to všetko skutočná pravda, nemáme príčiny pochybovať v slovách brata Malinského," začal doktor Zeman, „tak mne sa na veci najviac páči, že žid a Maďar budú slúžiť slovenskej myšlienke. To tu ešte v uhorskej krajine nebolo! Máš, bratku, skutočne diplomatickú vervu. Tak, nech ťa Boh živí!" A s toľkým zápalom štrngnul o pohár Malinského, že sa mu väčšina z neho rozliala na stôl.

„Nič nerobí! Slávime krstenie ‚Slovenského Zvonu'."

„O voľbách," prednášal ďalej Malinský, „niet dosiaľ bezpečných zpráv. Sú len náznaky v opozičných časopi-

soch (ukázal Az Est) a v polovládnom ‚Pester Lloyde', kde jedovate nadávajú, že v terajšom zápase s Viedňou a s kamarilou najvlivnejších osobností u dvora opozícia hádže nerozvážne polená pod nohy vláde. Že sa v osudnej chvíli rozbíja jednota a sila maďarského národa. Takto a podobne že narieka polovládny list. Doktor Malinský žiadal, aby sa už začaly robiť prípravy k voľbám. Nemyslí ani tak na stavanie kandidátok, ako na to, čo by sa ešte pri týchto voľbách dalo získať od vlády za hlasy slovenské, ktoré len dľa mena sú naše a ktorými, ako ráčite vedeť, nikdy sme bezpečne nedisponovali. Myslím, že by to maly byť posledné voľby na Slovensku, ktoré majú sosíliť naše bašty po mestách, a to na celom Slovensku. Mali by sme si získať povolenia k založeniu rozmanitých spolkov hospodárskych, úverných, konzumných, roľníckych, ďalej v mestách nech nám schvália i založenia besied, speváckych spolkov, učňovských útulkov. Nech nezabraňujú divadelné predstavenia a v osobných veciach mali by sme žiadať obsadenie niekoľkých katolíckych a evanjelíckych fár našimi spoľahlivými mužmi.

Toto uvoľnenie slovenského hnutia vyvolá bojovnú náladu v inteligencii a menovite v ľude. Po takomto sosílení svojich pozíc môžeme o rok, o dva pomýšľať na prvé úspešné slovenské voľby do snemu.

Ovšem, treba žiadať všetku možnú garanciu, istotu a vopred uskutočnenie našich požiadaviek, aby sme neboli znovu sľubami uspatí a po voľbách aby sa nám veľkopansky nevysmievali. Až sa prikloníte k tejto mienke, ktorá ani nie je moja, ale ktorú som vypočul v Pešti od dobre informovaného nášho politika (uskrovňoval svoj návrh úmyseľne), bude ju treba čo najdôvernejšie sdeliť predsedníctvu strany, aby naši predáci zahájili ešte včas vyjednávanie v tomto smysle hodne tvrde a neústupne. Aby hrozili vládnym kruhom, že všetok slovenský ľud bude podporovať opozíciu, ak vláda nepovolí.

Rozvinula sa širšia debata. Prvý sa ujal slova predseda. Hovoril, že nevie, či je takýto nebezpečný experiment na čase, lebo vyžaduje od našich voličov istej politickej školenosti. A najhoršie to bude s novinami. Dosiaľ sme pred každými voľbami buď vyzývali do opozície, alebo sme ho odrádzali od volieb, ktoré ho opíjajú, korumpujú. Uznáva isté výhody plánu o podpore vládnych kandidátok, ale naši starí, poctiví národovci nesnesú istú ošemetnosť, ktorá sa v návrhu skrýva. Pochybuje, či sa nám i vo vlastnom tábore podarí dosiahnuť jednoty v názoroch a činoch. Ale so stanoviska praktickej politiky zdá sa mu, že vlastne ani nič iného nemôžeme robiť. Opozícia nám nemôže pomôcť, lebo asi väčšinu nedosiahne a vláda mohla by mnoho vykonať, uľaviť, keby chcela a mohla.

„Na tie garancie i ja kladiem najväčšiu váhu, na garancie, nie na slová, sľuby." Tichý Pavel Klasný skoro rozčúlene šmahom zamietal akékoľvek paktovanie s vládnymi orgánmi. Nikto z nich nedodržal a nedodrží slova. Ľudia, ktorí nemajú v úcte ani svätosť zákona, ako by mohli splniť púhy sľub, alebo dané slovo?

Brat jeho, bankár, by celkom neodmietnul myšlienku na podporu vlády, ovšem dľa zásady z ruky do ruky, do ut des. Zná dobre slabiny vládnych kruhov, keď sa blížia voľby. Ide o to, získať pevné záväzky, garancie, trebárs na písme, aby sme v rukách mali dokumenty, ktoré by ich v prípade nedodržania sľubov usvedčovaly z podvodu alebo zrovna kompromitovaly. Nášmu predsedovi, ktorého znám ako výtečného diplomata, by sa u nás i v centre strany podarilo presvedčiť predsedníctvo o prospešnosti takejto novej taktiky. Preto návrh nezavrhuje.

Na koniec ešte skromne podotknul Malinský, že i so stanoviska politickej morálky nie je vec zavrhnuteľná. Neide preca o výhody jednotlivca, alebo sem-tam o politické čachre jednotlivých našich ľudí, ale ide o záujem všetkého ľudu, o výhody, ktoré budú na prospech našemu

ľudu. Stá ľudových predstavení, zakladanie vzdelávacích a hospodárskych spolkov, zrušenie zákazu prednášok a ľudových verejných shromaždení — to by preca bol sľubný začiatok k prebudení národného vedomia ľudu.

„Myslím, pánovia, že by to stálo za pokus ísť raz, jeden jediný raz touto politickou cestou. A neznačilo by to, že si staneme do služieb vlády, ale že vystupujeme tentokrát ako rovnoprávne, smluvné stránky. O toto ide, o nič iného."

O ľudovom hnutí rozchádzaly sa mienky. Každý z nich díval sa na ne z iného stanoviska. Doktor Zeman chodil málo na dediny a v posledných časoch akosi sa u neho umenšila návšteva pacientov z dediny. Preto z vlastnej skúsenosti nemohol vedieť, či nejaký pohyb je, lebo nie je. I bratia Klasní nevideli a neskusovali, že by hnutie, národné hnutie na vidomoči rástlo medzi ľudom.

Malinský myslel, že jeho referát, doplnený ešte i zprávami Katky z Dúbravy, omráči poradu. Ale sa sklamal. Lebo že vraj, v našom kraji boly už podobné sporadicky sa vyskytujúce prípady, keď sa nový učiteľ, nový farár, alebo i nový obchodník venoval obecným záujmom. Potom, časom ochabovala horlivosť a s horlivosťou jednotlivcov i hnutie v obci.

„Čítali ste, páni, článok vodcu mladých, doktora Šrobára, ktorý temer presnou sociologickou methodou dokazuje v ‚Hlase', že v duši slovenského ľudu sa rodí niečo nového, nebývalého a neslýchaného? Že sa prebúdza z poroby, že je ľud všade, kde sa objaví vo verejnosti či už v mestách, na trhoch a jarmokoch, či pred úradníkmi, či na nádražiach, že všade je sebavedomejší, nedá sa odstrkovať a čo je najdôležitejšie, že sa nebojí vyvolať i srážku s verejnými ochráncami pokoja a poriadku. Toho preca dosiaľ nebolo u ľudu vídať. Podobný prípad ako mne, prihodil sa i doktorovi Blahovi, v okolí skalickom. Zakázali mu prednášky. On i proti zákonu navštevoval dediny a prednášal, akoby sa nič nebolo stalo. Potom posielali

za ním žandárov a tí rozháňali posluchačov. Doktor Blaho stále apeluje, posiela telegramy županovi a vláde, a tak udržuje nespokojnosť v ľude a učí ho, aby vytrval, ba aby boj o svoje práva stupňoval. Niečo podobného píše v tom článku i doktor Šrobár a naznačuje, že z Liptova možno očakávať veľké prekvapenie, že odtiaľ začnú biť hromy do tej našej politicko-národnej tišiny."

„V Liptove to že je niečo iného," namietal Pavel Klasný. „Tam je hodne pracovníkov a odvážnych, obetavých národovcov. Vlani v lete v Sv. Mikuláši bol sjazd mládeže, 120 účastníkov sa naň dostavilo! Po dva dni rečnili, debatovali, na výlet do mesta šli — a nikto z úradu ani sa len neodvážil zabrániť, prekaziť. Tam je hnutie už snáď udomácnelé, ale čo u nás?"

„Keď i náš kraj dozraje k boji," jaksi zakončoval debatu predseda, „tak sme na to tu, aby sme sa nevyhýbali. Kolegu Malinského by sme mohli požiadať, aby mal hnutie v evidencii a občas nás o jeho povahe a rozmeroch včas informoval." („Včas" — bola výtka za župnú aféru.)

Ale najchúlostivejší bol štvrtý bod porady. Malinský hľadel obšírne vyložiť, prečo sa snaží farár Krasňan dostať tunajšiu katolícku faru. Srovnával terajšieho kňaza, šovinistu, maďaróna a mameluka s dúbravským mladým, živým a horlivým Slovákom-kňazom; aké by boly z toho nesmierne výhody pre slovenskú vec v meste i v okolitom kraji. Chválil jeho neúnavnú prácu za povznesenie duchovného i hmotného blahobytu obce Dúbravy, kde ho zbožňujú a za vodcu uznávajú. Upozornil, že bez pomoci strany — nepodarí sa mu získať faru, a síce preto, lebo bude treba jednak premáhať odpor našich proti paktu, jednak tlačiť na župana a cestou tohoto na biskupa. Tlak môže vykonať len strana pri nastávajúcich voľbách do snemu. Vláda by nechcela stratiť náš okres, ktorý už od nepamäti vysielal vládneho poslanca a teraz populárny opozičník ohrožuje vládnu državu u nás.

Ináč niet tu nič hotového, záväzného; prednáša vec len ako predmet úvahy, ako jeden z námetov, ktorým sa nám bude treba zabývať pred voľbami a po voľbách. Debatu ukončil pán Pavel Klasný.

„Mne pri celej veci neide o to, či budeme voliť vládneho, či opozičného, ale o to, čo bude robiť náš kandidát, keď obdrží faru? Máme v rodine akýsi tradičný príkaz, aby sme nikdy katolíckemu kňazovi neverili, lebo že ten, keď príde na lámanie chleba, zradí."

Všetci traja evanjelíci pozreli na Malinského, ktorý bol katolíkom, či sa ho to nejak trapno nedotklo.

Ale Malinský sa usmial, spomínajúc si na rozhovor s Krasňanom temer o tom istom predmete — — —

„Navštívi nás pán farár z Dúbravy a vyloží si to osobne. Som tiež za garancie z oboch strán."

Popriali si dobrej noci, pripili na zdravie a rozišli sa. Malinský zastal pred bránou svojho bytu. Má ísť domov, či ešte pozreť do klubu? Tak rád by bol sa vyrozprával s niekym, kto by mal záujem o veci, ktoré ho na dne duše znepokojovaly: politika a tá návšteva v Lipanoch. Nemal tam chodiť, nemal sa toľme prezradiť — vytýkal si, nespokojný so sebou.

„Treba sa premôcť," posmeloval sa a k svojmu veľkému prekvapeniu nevytiahol z kabáta kľúč od brány, ale sa obrátil smerom ku klubu.

Tam našiel ľudí ako vždy, po dvoch, troch, štyroch pri hráčskych stolíkoch. U jednoho hralo sa so štyrmi paklíkmi francúzskych karát o veľké peniaze. Zabočil na ľavo do čitárne. Od stola v kúte vyskočil policajný kapitán a podstrčil mu nové večerné vydanie časopisu.

„Už je to tu! Čítajte. Predseda vlády bol u panovníka podať demisiu vlády, kráľ neprijal demisiu, ale poveril vládu, aby rozpustila snem a ďalej viedla štátnu správu."

Bolo to tak. Kapitán nebol vľúdny človek. Do mesta ho presadili z ktorejsi cudzej župy. Málo sa stýkal s ľuďmi

a lámavo hovoril slovensky. Bol dôverníkom županovým vo veciach politických a policajných.

„Neposadili by ste sa ku mne tamto do kúta, aby sme si mohli pár slov dôverne pohovoriť?"

„Ale áno, ale prečo práve so mnou?"

„Dostal som výzvu, alebo ak chcete rozkaz, aby som si s vami prehovoril o zákaze tých prednášok."

„To patrí hlavnému slúžnému a nie vám."

„Veď vlastne jeho hľadali z centra telefonom, ale je kdesi po úradnej povinnosti."

„Je na poľovke."

„S vami to musím ináč... No, otvorene, ako muž s mužom, pravdive a seriózne."

„Tak si najskôr porozumieme."

Ale kapitán nehovoril ani otvorene, ani pravdivo. Tak sa zdalo Malinskému. Začal s tým, že na župe ľutujú prenáhlenie slúžného pri tom zákaze, že by sa to dalo odvolať. A za urážku na výbore že by sa dala poskytnúť v istom spôsobe i satisfakcia. Že netreba nikoho odprosovať, ako sa pôvodne myslelo.

„Pre mňa, pre nás je táto vec skončená. Ja prednášať budem, i keby ste ma pokutovali — ale nebudem vám ovšem ohlašovať miesto a deň prednášky. Môžete naháňať žandárov po okrese a nechytia nikoho. Vy viete dobre, že sa agituje tajne, ‚v podzemí', ako hovoria komunisti. Urobili ste, totiž nie vy, ale úrady, pri najmenšom hlúposť."

„Nehnevajte sa. Chcem s vami hovoriť ako váš priateľ."

„Nemyslíte, že tu nie je vhodné miesto a čas na priateľský rozhovor? To priateľstvo — preloženo do politickej reči, znamená voľby. Je tak?"

„Áno, keď chcete, tak."

„Dobre, som ochotný rozprávať sa s vami, alebo s iným zodpovedným činiteľom o tomto predmete. A ráčte, pane kapitáne, už včas oznámiť pánom hore, že im predložíme veľmi mastný účet. Vieme, že vás opozícia sohrieva a vý-

sledok pre vášho kandidáta visí na pavučine. Dobre som vystihnul vašu situáciu?"

„Skoro na vlas. Tak prosím, zajtra o jedenástej hodine do mojej kancelárie."

„To nemožno. Vtedy ešte ordinujem. Ale ak chcete, o druhej lebo tretej popoľudní."

„Ráčte tedy popoľudní, ale do môjho bytu."

Podali si ruky.

Malinský neľutoval, že nešiel spať o nejakú pol hodinu prvej, ač bol unavený z porady a nie úplne spokojný. Reči a narážky kapitánove ho rozobrali. A voľby! Zastavil sa v ordinačke, či niet nejaký vzkaz od nemocných. Ale nebol. Uložil poznámky z porady do priečinku stola.

V spálni rozsvietil. Uložil sa na lôžko.

Na stole ležal lístok od pani Hronskej. Otvoril ho. Oznamuje, že sem príde niektorý deň s mužom, ktorý nesie zprávy z Moravy. Krom zdvorilej formy niet tu ničoho. „I tak je dobre," pomyslel si a v minúte usnul.

Okolo jedenástej hodiny pred poludním prihnal sa do ordinačky farár Krasňan z Dúbravy asi s tuctom čísiel „Slovenského Zvonu".

„Videl si už toto? Pane Ježiši - Kriste, veď my máme už deník — a jaký! Pozri si len, samé nové a najnovšie zprávy z Viedne — o demisii vlády, z Pešte o voľbách a zprávy z celého Slovenska! Ale ako je to všetko rezké, smele písané. Až tak človek radosťou rastie. Ani neviem, čo by som mal od radosti urobiť. A je to ozaj tvoja robota?" Lekár nemo prikývnul.

„Tak ťa vyobjímam ako milenku!"

Malinský mu odňal čísla novín a prezeral ich, od predu, od konca, najprv letmo a potom usadiac farára, pustil sa do podrobného skúmania.

„Prepáč, čítaj si a seď chvílku; budeme si mať mnoho rozprávať. Najprv si obzrem toto vĺča slovenské." A keď

preštudoval všetky štyri strany, i s dvoma až troma inserátikami, prikyvoval na súhlas hlavou: „Dobre, veľmi dobre, i náš pán župan dostáva frčku, ale ako elegantne! Všetko je tak, ako sme sa ustálili. Z prvého čísla nevidíš, či je to časopis vládny a či protivládny. Len jedno je jasné, že je to slovenský, náš, demokratický orgán. Šikovne si vedú tí mladí naši redaktori!"

„Máme skutočne veľmi mocnú zbraň v boji pri voľbách a vôbec. Dobre je to zariadené. A teraz niečo o našej veci." Začal farár, keď sa upokojil. „Spravil si niečo u strany?"

„Najprv rozpovedz, čo si ty vykonal u svetskej a církevnej vrchnosti? Je nádej?"

„Keď už je termín volieb vypísaný, vec je skoro hotová. Postupoval som takto: uhostil som najprv temer celý župný úrad. Niektorí ma pri tejto príležitosti aj pumpli, iní zase nie. To patrí k režijným výdavkom. Niektorí boli dvakrát, trikrát na dobrom víne. Súdok s tokajčinou je už prázdny. Učiteľ naučil detváky dve-tri maďarské pesničky a večierkom im to zaspievali. Nadšenie a vlastenecké pochvaly! Ale spevokol spieval i naše národné a ľudové, abys nemyslel, že som ‚zapredal' nevinné duše za faru. Hostia majú úkol spracovať župana. Už ma zavolal k sebe a vyjednávali sme, prirodzene — o voľbách. Ja som sľúbil pomôcť, ale len pod podmienkou, že predsedníctvo strany v Krasnom schváli moju pomoc. To sa mu nevidelo. Ale vracal sa stále k otázke pomoci, lebo s inej strany viem, že si už vypočítali, že nejakých 200—250 hlasov bude rozhodovať o výsledku voľby. A tie hlasy našli práve v Dúbrave. I o fare padlo slovo. Ale len tak zďaleka. Pri odchode som mu povedal, že je záujmom vlády a štátu, aby zvíťazil vládny kandidát v okrese, ktorý už skoro štyricať rokov bol vládnou baštou. Udržať tento okres je otázkou prestyže vlády a župana a tu nemôže byť žiadna obeť príliš veľká, ktorú by vládne orgány nemaly priniesť. Ešte som mu pripomenul, že strana neprijme žiadne peniaze, ani

žiadne výhody pre osoby. Tentokrát pôjde o verejný záujem a nie o osobné veci."

„Ste členom slovenskej národnej strany?"

„Nie som organizovaným členom. Ale zvykom je pri voľbách ísť dľa pokynov strany. Nevyhnem sa tomu ani ja. K vôli verejnej mienke v slovenskom ľude. Som na dedine a strana svojimi novinami by ma mohla u ľudí znevážiť. To ráčte uvážiť a uznať, osvietený pán župan!" Mám mu tedy podať zprávu o usnesení strany. — „Tak čo, podporí ma strana?"

„Včera sme ešte nevedeli, že vláda je v demisii a že za pár dní vypíše voľby. Debata bola dosť obšírna. Myslím, že to vyhráš u strany, ale musíš ísť k predsedovi doktorovi Zemanovi a tam sa dozvieš, čo a ako. Bez garancií od župana a tvojho sľubu to ovšem nepôjde. Znáš ich, akí sú nedôverčiví voči katolíckym kňazom, ktorí šmahom opúšťajú náš tábor pre mastné prebendy. Vieš i to, že z nášho okresu ani jeden jediný katolícky kňaz nie je členom Slovenskej národnej strany. Ale ak prekonáš tento prirodzený odpor, budú stáť pri tebe pevne. Na moju pomoc, za podmienok, ktoré znáš, počítaj s určitosťou. Zajdi tam hneď a ak ťa nezdrží Zeman na obed, príď k nám. O tretej hodine budem ťa čakať tu v ordinačke, dotiaľ som zamestnaný."

Len čo sa za farárom zavrely dvere, vbehol do ordinačky stoličný archivár, známy a nezbytný korteš za stranu vlády pri všetkých politických voľbách.

„Tak čo, pôjde strana s farárom?" začal hneď in medias res.

„Išiel si pre odpoveď k predsedovi. Toľko ti prezradím, že bez garancií budeme hlasovať s opozíciou. Tak iď za ním a dohovorte sa so stranou."

„Idem. S Bohom, priateľu! I s tebou sa ešte porozprávam."

„Tuším už, o čom. Tak, mnoho šťastia."

Korteš letel, akoby ho z kanóna vystrelil. Nuž, voľby. To kortešom narastú krídla.

S mestským kapitánom lekár nemohol sa v ničom do-

hodnúť. Pred mesiacom by to bolo išlo, ale teraz, keď sú v úzkych, musia drahšie platiť za urážky a násilie. Nabídol mu miesto mestského lekára po starom Feiglovi. Ovšem s podmienkou, že ako úradník musí složiť sľub.

„Jaký?"

„Že sa nebudete aktívne účastniť politiky. Nič to vlastne nie je. Písemko, ktoré sa zamkne na vždy do tajného archívu pána vicišpána."

„Ale ja politiku robím a chcem ju naďalej robiť a to politiku národnostne slovenskú. Je to nemrav, žiadať revers a ani slušne nehonorovať prácu lekársku pri meste."

„Je niekoľko miest okolných lekárov uprázdnených. Budete-li len trochu povoľný, môžete si vybrať, ktoré chcete."

„Ale vždy s reverzom. Prečo od židov-kolegov, nežiadate reverzy? To nás uráža, lebo zaväzujete slobodu a svedomie slovenského človeka. Aby celý život chodil po svete taký ukrčený, sostrašený, či sa nejako neprehrešil proti reverzu! Nie, nič z toho nebude. A pri voľbách, ráčte to sdeliť pánu osvietenému županovi, že budem pracovať za toho kandidáta, ktorého bude strana doporučovať. Ďakujem vám za dobroprajnosť, ktorú by som si viac cenil po voľbách, ako pred voľbami!"

„Lutujem, že sme sa nedohodli a to vo vašom záujme. Viem, že ste hľadaný lekár a tá malá odmena by bola len zaslúženým uznaním za vašu zdravotnícku prácu v okrese. Ináč považujte náš rozhovor za taký, ako by sa nikdy nebol viedol medzi nami."

„Veľmi im prihára," pomyslel si Malinský, keď odchodil od kapitána, ktorý sondoval v svedomí nepohodlných ľudí.

Po tretej prišiel farár s archivárom do ordinačky. Jeden viacej ako druhý nespokojný s výsledkom u doktora Zemana, ktorý nie a nie upustiť od písomného záväzku župana, v ktorom sa osvedčí, že presadí farárovu kandidáciu u biskupa. „Musí to byť čierne na bielom," prizvukoval stále doktor Zeman.

„Predstav si tú nemožnosť, aby osvietený pán dával písomný záväzok! On, gentleman, prvý gavalier v župe! Veď je urážka už v tom, niečo takého žiadať od neho! Že sa niečo takého už len vysloví!“

„Nediv sa, priateľu, už väčši gavalieri nedodržali slová, alebo sľuby. A medzi Slovákmi veľmi poklesla úcta k úradníkom a na sľuby prestali sme už vôbec veriť.“

„Musíš ešte ty ísť na Zemana, musíš ho obmäkčiť, prehovoriť. Veď si len predstav, čo by pre vás znamenala krasňanská fara. Lebo, medzi nami rečeno, my nášmu Mikulášovi neveríme, že by sa tu dal razom do služieb vlasteneckých. Je panslávsky agitátor ako vy! V tom sme na čistom. Pôjdeš, prosím ťa, k Zemanovi ešte dnes, snáď hneď?“

„Pôjdem na tvoju žiadosť, ale len po odbavení vizít u nemocných. Ale neviem . . .“ a podal archivárovi ruku.

Zostali s farárom samotní.

„Ako sa držal Zeman?“

„Znamenite. Zpočiatku odmietal, temer nechcel ani hovoriť o tom, že by Slováci mohli podporovať vládneho kandidáta. Vypočítal mu celé litánie krívd a urážok zákona. Archivár sa krútil, omlúval, sľuboval nápravu v župe. Tebe mestské, okolné miesto lekára — Zemanovi, ako zaslúžilému a staršiemu — miesto okresného. Zeman sa mu vysmieval a ironizoval: že či by mu nechcel sľúbiť nebo po smrti? Bezmála nás nevyhnal. Ako sa opovažujeme pokúšať čestného človeka s návrhmi tak nízkymi, korupčnými — a či už pán archivár, ktorý je tiež zeman zabudol, že má do činenia so slovenským zemanom, ktorý dosiaľ zachoval nepoškvrnený štít svojho rodu?! Už som i sám myslel, že Zeman to všetko myslí vážne a že odmieta akýkoľvek kompromis. Ale vo vhodnom okamžiku zažmurkal na mňa, že ho len straší.“

„Tak tedy nie ste náklonní nás podporovať? Za žiadnu cenu nie?“

„Počkajte. Snáď by bola jedna cena. Keď sa župan

písomne zaviaže, jasne a zreteľne, že presadí kandidáciu a že garantuje, že získa biskupa, ministra, vládu, aby velebný pán Mikuláš Krasňan sa stal farárom na krasňanskej fare. To je jediná podmienka."

Archivár sa zhrozil a prosil, aby odstúpila strana od takejto nedôvery v slovo gentlemana, ba skoro od poníženia a urážky jeho vysokej hodnosti!

„Urážka-neurážka, ale my ináč konať nemôžeme. To je mienka strany, od tej už neustúpime. Potom prepustil archivára a mňa na chvíľu zadržal a oznámil mi, že musím i ja dať strane nejaké ubezpečenie, že budem s ňou pracovať, keď sa stanem tunajším farárom. To ma trochu zarazilo."

„Prečo? Môžeš to dať písemne tak, ako by si dal písemne, že si kňaz, človek, Slovák! A či nie?"

„No, áno. Dám, rozumie sa samo sebou, napíšem predsedníctvu dopis v tom smysle."

„A kde si obedoval?"

„S archivárom som musel k obedu."

Vyšli na ulicu. Pred papiernickym obchodom stáli ľudia a čítali vo výkladnej skrini na sklep prilepený plakát o „Slovenskom Zvone". Ľudia chodili dnu a von s novinami. Lekár vošiel a pýtal sa obchodníka, koľko čísiel už predal?

„Nemám už, iba týchto pár čísiel, zo sto. Ide to na dračku. Objednám telegraficky zajtrajšie číslo aspoň v tristo exemplároch. To sú ale noviny, takých tu ešte nebolo. Dobrá tlač, formát a jak pekne sú upravené články. No, jedna radosť. A hovoria, že ste to vraj —"

„S Bohom."

Farár ešte čakal.

„Pôjdeš k Zemanovi?"

„Pôjdem, lebo by som pred zvedavosťou pána archivára Rázvorayho neobstál. Dopis od župana nech on obstará. Bude to tiež novum v našej politike: Nie viacej reverzy Slovákov v tajných priehradkách slúžných, ale dopisy županské v našom slovenskom archíve!"

Za tri týždne maly byť už voľby. I nastal turecký hurhaj a shon. Pijatyky a rečnenia. Zástavy, muziky a spevy. Hrozby i prosby. Úrady osirely, lebo úradníctvo muselo úradovať medzi voličmi. Slovenská strana v našom okrese dala intímny pokyn dôverníkom, aby sa chovali zdržanlive voči obom stranám, aby nesľubovali podporu ani za seba, ani za stranu. O tom sa rozhodne tri dni pred voľbou. Strana že začala o tom vyjednávať, čo by bolo pre slovenskú vec výhodnejším?

Konečne archivár, zeman Rázvoray, doniesol osobne list od osvieteného pána župana. Tak jako kňaz nesie pečlive ukrytú sviatosť k nemocnému, tak posvätne zabalený v papieri, v dvoch obálkach, odovzdal dopis predsedovi strany. Tento, tiež s neobyčajnou úctou prevzal dopis a zamknul neotvorený do pokladne.

Pri odchode archivár dôrazne podotknul, že dopis je síce adresovaný na farára Krasňana, ale že patrí strane. Krasňan že zná jeho obsah z úst osvieteného pána župana.

Doktor Zeman svolal stranu, známých troch členov predsedníctva. Keď saišli, vyňal dopis a s istou obradnosťou ukazoval veľké, neporušené papierové pečate s erbom župy a veľkú obálku z tvrdého papieru, v akej sa peniaze posielajú po počte. V dopise adresovanom z vonku i dnuká na dôstojného pána farára Mikuláša Krasňana, župan uznáva zásluhy kňaza na poli hospodárskeho a osvetového povznášania ľudu nielen v jeho najbližšom, ale i v širšom okolí. V záujmu verejnom len treba ľutovať, že túto svoju blahodárnu činnosť nemôhol dosiaľ rozšíriť na širšom poli, tak potrebnom pre vlasť a národ a preto, aby dokázal svoje uznanie a blahovôľu k záslužnej práci dôstojného pána farára, pričiní sa, nakoľko len stačia jeho prostriedky a úradná moc, aby získal priazeň pre túto činnosť i u jeho církevnej vrchnosti. Pán župan vynasnaží sa, aby církevná vrchnosť tiež podporovala oprávnenú snahu dôstojného pána farára, aby sa stal po odchode veľadôstojného pána

doktora J. Korényho z krasňanskej fary do veľadôstojného sboru kanonikom kapituly — X-skej.

List bol písaný vlastnoručne a opatrený podpisom župana a úradnou pečaťou zo zlatého vosku. Šiel z ruky do ruky. Skúmali, či nemá nejakého znaku falsa. Ale na koniec uznali, že to je dokument bezvadne hodnoverný. Potom sa usniesli, že strana nebude podporovať opozičného kandidáta, že voličia môžu sa passívne chovať i voči vládnemu kandidátovi, a farárovi z Dúbravy nech sa ponechá na vôli, ako bude pracovať v obci v prospech vládneho kandidáta. Usnesenie strany dostane písomne pán farár Krasňan a ústne pán archivár Rázvoray. Županovi nech dá odpoveď pán farár, na meno ktorého bol dopis adresovaný.

Voľby boly pomerne dosť hladké. Nikoho nezastrelili, ani nikoho nepodpálili. Až do štvrtej hodiny odpoľudnia nechali viesť opozičného 100 až 200 hlasmi. Po štvrtej, keď opozičník dosiahol 1250 hlasov, vyrútily sa ukryté rezervy: židia a Dúbrava. Pri závere voľby o 7. hod., keď bola ešte ponechaná jedna hodina na odovzdanie zbylých hlasov, viedol vládny. Zvíťazil vládny 23ohlasovou väčšinou proti kandidátovi maďarskej ľudovej strany.

V tábore opozičnom začali pokrikovať: farár z Dúbravy zradil slovenský ľud. Tak kričali ľudia naštvaní rímskokaťolíckymi kňazmi a niektorými opilými voličmi. Krasňan sa voľby osobne nezúčastnil. Jeho obec obsadili korteši, nad ránom po radovánkach a hodoch odviezli voličov na 20 vozoch z Dúbravy do súsednej obce a pred záverečnou hodinou dali im odhlasovať húfne.

8

OREŠANSKÉ LÚKY

„Dobre, nedbám, Pavlína, keď pôjdeš k muzike i zlatku dostaneš, aby si si mohla kúpiť občerstvenie, muzikantom dať za tanec a svojho vojaka počastovať. Ale daj si na seba pozor! Iď vyriadiť ordináciu, kým sa pán doktor nevráti a po obede umyješ riad a už vo meno božie môžeš ísť." Malinského gazdiná bola starostlivá osoba a skúsila mnoho dobrého i zlého vo svojom živote. O svojich trampotách nerada rozprávala, lebo veď vraj každý má svojich dosť, načo trápiť s nimi ľudí? A nemohla vystáť ženy, ktoré do podrobna líčievaly svoje nemoce, bolesti a ťažkosti v rodine s akousi ošklivou záľubou, len aby vyvolaly dojem a poľutovanie. A v ordinácii lekárovej musela vše hodiny počúvať i takéto rozprávky, z ktorých jej zle prichodilo . . . Pavlína je divoch, dievka ako hora. Rada postáva s mládencami. Pravda, už by sa jej patrilo vydať. Len aby neupadla do hanby, kým sa nedostane pod čepiec. I Tomáša si viac všíma, ako sa patrí. Hľadá, hľadá, pokiaľ sa nespáli. „Tomáš je hodný šuhaj, neskazený, vážny. A krásne vie rozprávať o ľudskej biede, dobre že sa pri tom nerozplače. Zlaté srdce má. Keby sa mu trafilo rozumné dievča, mohla by byť s ním šťastná." Tak a podobne mudrovala gazdiná Malinského kutajúc okolo sporáka a vymýšľajúc, ako by uvarila čo najchutnejší obed. Doktora na rebríku vzácnych ľudí postavila najvyšej. Bol dľa nej dokonalý muž, len keby nebol tak skúpy na slovo a keby si nepodrýval zdravie tým stálym vysedávaním v noci pri písaní. Ale hneď našla omluvy: cez deň sa nahovorí dosť a napočúva i hlúpych

rečí od nemocných a kedyže má čas, aby do novín vo dne písal? Ale či musí práve on písať? Veď sú na to redaktori! I oženiť by sa mal. Priala by mu, aby si vzal takú, čo by ho mala veľmi rada. Ale dnešnie ženy majú rady iba seba. To za našich čias . . . Tá Hronská vari by ho . . . A bojím sa, že ho tí maďarskí vlci roztrhajú! Ako zle o ňom píšu!

„Pani gazdiná, pozrite, koho vám vediem!" vykríkla Pavlina za chrbtom gazdinej, nesúca v ruke veľký košík, v ktorom bolo naukladané všeliakých balíkov a fľaša.

„Pekne vás vítam, slečna Zuzanka! To sme radi, že ste prišli. I pán doktor vás nedávno spomínal a Tomáš je veľmi zvedavý na vás. Navyberal kníh pre vás. Tak len sa pekne odstrojte a poďte ďalej. To sme radi, že ste zase u nás." Štebotala gazdiná bez prerušenia reči.

„Ďakujem za privítanie. Nesiem list od bratra pre pána doktora — a tieto maličkosti do kuchyne z môjho hospodárstva. Prijmite ich vďačne."

„Ďakujeme i my za dary, ale čím sa my vám môžeme odslúžiť? Také vzácne veci pre mesto!" Gazdiná vyberala balíky z košíka: maslo, med, vajíčka, smetanu, zavareninu. Gazdiná zaviedla hosťa do spálne, ktorá slúžila i za jedálňu i za izbu, kde sa rodina schádzala a kde sa Tomáš s vnukom ihrával a rozprávky rozprával.

„Ako dávno ste u nás neboli!" začala gazdiná, keď usadila na dián Zuzanku a sadla si proti nej. Gazdinej napadlo, že slečna z Dúbravy okrásnela, zmohutnela, akosi dozrela. V tvári je červenšia, oči zbystrely, hlas i pohyby vážnejšie.

„Máme stále mnoho práce. Veď viete, ako je vo veľkom hospodárstve a k tomu na fare: mnoho čelade, hostí, návštevy farníkov, drúbež a záhrada. Ani nám ten deň nestačí!"

„Áno, tak je to v hospodárstve. Aby mal človek sto očí na všetko dozerať! Ani niet času, aby sa z knížky pomodlil, alebo si niečo prečítal. A ja som tak rada čítavala z ‚Veľkého životopisu svätých'. Taká krásna a poučná kniha to

bola. Raz som ju požičala a nikdy viac som jej nevidela. Čo som sa ja pri nej naplakala!"

„Veru je to tak! Mne brat kúpil ‚Veľkú kuchársku knihu' a z nej sa učím umeniu kuchárskemu. Ja neplačem, ale skôr pri nej driemem."

„Kuchárit je nie ľahko! Jeden chce mastné, druhý hlúpe; jeden sladké, druhý kyslé; iný slané, tento zase nedosolené; neviete či s korením, lebo bez neho! Sto ľudí, sto chutí! Raz musíte chybu spraviť — ale potom už treba si zapamätať, kto má aký jazyk! Radím vám, Zuzanka, aby ste podľa receptov z knihy nevarili. Je to drahé a obyčajne príde jedlo so stola nazpäť do kuchyne! A najhoršie je, keď sú hostia prieberčiví, alebo keď máte chystať pre nemocný žalúdok! To sa už s ničím nezavďačíte . . . A smiem sa spýtať: prijdu tam k vám aj nejakí mladí ľudia, s ktorými by ste sa porozprávali, pobavili?"

„Tí, ktorí k nám chodia, to sú buď zaháľači, pijani a kartári z lepšej stoličnej spoločnosti, pisári a úradníci, ktorí o mňa nestoja, alebo kňazi, kapláni, ktorým sa zase ja vyhýbam. Nemám rada kartárov keď vidím, ako sa oberajú o peniaze bez práce, ako sa hnevajú, ako sa zlostne mračia, žalujú na ‚smolu', na kibicov. Hra o peniaze je mrzké zamestnanie: skazí i najlepších mužov. Nie, ja nemám žiadnej ‚zábavy', ako mestské slečinky. I keby som sa chcela, nemám sa tu do koho zamilovať. A žiada sa mi, aby som mohla niekoho rada mať. Viete, len tak tajne a pre seba, pani gazdiná. Boli ste i vy niekedy v takom postavení?"

„Veru bola. Mali sme sa na smrť radi. Ale on bol syn bohatého krčmára, ja chudobná dcéra krajčíra na dedine. Bránili mu dotiaľ, kým neušiel do Ameriky a nikdy viac som ho nevidela a ani do dnes neviem, či žije, lebo je snáď mŕtvy. Ako sme sa žalostne lúčili a obaja plakali. I dnes mi srdce žmíka, keď na to pomyslím." A gazdiná podniesla bielu zásterku k svojej ružovej tvári.

Zuzanka obrátila zrak k obloku, kde prichodil mladý

muž, nesúci chlapčeka na rukách, ktorý si hral s jeho vlasmi.

„To už ide Tomáš s Jankom. Za chvíľu prijde i pán doktor. Prosím vás, zostaňte u nás hosťom na obed. Naši páni budú mať z vás veľkú radosť."

„Mala by som sa ponáhľať. Kočiš čaká na mňa."

„Ale i toho opatríme. Pavlína mu niečo vynesie. O to nemajte starostí."

Vstúpili Tomáš a chlapček. Tomáš prekvapený netušenou prítomnosťou slečny, pomaly skladal chlapca na zem. Potom stále v rozpakoch pristupoval k nej a predstavili sa. Gazdiná v minúte postrehla, že mladí ľudia urobili na prvý raz na seba dobrý dojem.

„Tomáš, popros slečnu, aby zostala u nás na obed; ja už musím ku sporáku, aby sa mi niečo nepokazilo."

„To sa rozumie samo sebou, že vás nepustíme, slečna Krasňanová. Brat vás častejšie spomínal, že máte k nám prísť."

„Sľúbila som, že prídem na lekársku vizitu — ale ako vidíte, nevyzerám už na úmor."

Tomáš ju skúmave obzeral a divil sa, žeby táto slečna potrebovala lekárskej pomoci! Veď kypí životom, silou a zdravím.

„Brat vás videl asi po Pešti a kláštore, kde vám asi neslúžilo. Ale v Dúbrave — ste tak . . ."

„. . . tak chlapsky silná. Nebojte sa mi povedať pravý dojem. Ja som nie urážlivá. A pozvanie na obed už som prijala tým, že som zostala dlhšie, ako bolo treba."

„Chcel som povedať niečo iného. Ale to by vás možno uviedlo do rozpakov." A Tomáš sa začal červenať na hrdle, za ušima a na spánkoch.

„Každý zdravý človek je pekný dľa svojho spôsobu a dľa rôznych vkusov. To si asi aj vy myslíte?"

Tomáš prisvedčil.

„Máte asi hodne skúseností, keď tak dobre hádate?"

„Muži si myslia, že dievča stále túži iba po chvále na jej krásu. Ale v tom sa mýlia. Ja sa napočúvam takých

lacných chvál, až sa mi to už protiví. Vážila by som si viacej muža, ktorý by so mnou začal vážny rozhovor o chove kurencov, ako začať reč o kráse neviem čoho, o čom ani neviem a čoho ani nemám."

Tomáš sa veľmi pýril. Cítil sa akosi trafeným, až nič takého ešte nevyslovil, ale bola to jeho prvá myšlienka, prvý dojem so slečny Zuzany. Cítil, že ho akosi zaskočila, prekazila to skutočne lacné vmlúvanie sa do srdca dievčaťa, ktoré sa mu na prvý pohľad zapáčilo. Nastalo temer trapné mlčanie. Zuzka brala na ruky chlapca. Z rozpakov ich vyviedol príchod doktora Malinského.

Prvý sa ozval chlapček radostným: „Tato, tato." Doktor podával ruku Tomášovi a potom Zuzane, ktorá držala hniezdiaceho sa synka na rukách a naťahujúceho sa do náručia k otcovi.

„Vítajte pekne. Svedčí vám ten postoj pestúnky znamenite. Radi sme vašej návšteve. Zostanete u nás na obed! Pohovoríme si o vás, o Dúbrave, o vašom bratovi . . ." sypal doktor nesúvisle a bez oddychu. Bol veľmi rád, že Zuzka prišla.

„Brat vám posiela dopis. Písal ho veľmi zavčasu ráno. A žeby som ho vraj nestratila! Nech sa páči — tu je."

„Ďakujem. A čo pani kuchárka, ste už s obedom hotová?" volal do kuchyne, kam mieril Tomáš.

Lekár pozrel na adresu dopisu. Slovo „Súrne" bolo dvakrát podčiarknuté.

„Skúste sa spriateliť s Jankom, slečna Zuzana, ja zajdem do ordinácie, kým tu prestrú. Som zvedavý, čo je tak súrneho v dopise? Prepáčite mi nezdvorilosť?"

Obed plynul v sviatočnej nálade. Zuzka svojou prítomnosťou, svojim kypiacim zdravím a ostýchavou krásou budila radosť u stolujúcich. Ale nastávaly vše chvilky rozpakov, lebo každý z nich mal zvláštny záujem, aby sa obed čím skôr skončil. Doktor rozmýšľal nad dopisom farárovým, Tomáš hľadal zámienku, aby sa mohol ešte porozprávať so Zuzkou, Zuzku tlačily rozpaky a rada by sa ich

zbavila, gazdiná mala starosti o chlapca, ktorý zavieral oči po dlhej nedelnej prechádzke s Tomášom. Pavlína prišla ponúkať čiernu kávu.

Doktor vstal a žiadal Zuzku, aby ešte počkala, pokiaľ napíše pár riadkov na dopis bratov.

Po odchode bratovom Tomáš požiadal Zuzku, či by ho nesviezla do Orešian k rodine, kde má ešte nejaké veci. Zuzka ochotne svolila, lebo chcela dostať odpoveď od Tomáša na svoju otázku, ktorú načali pred obedom.

Krasňan písal, že bol zavolaný k hlavnému županovi, ktorý mu oznámil — ovšem diskrétne a pod pečaťou mlčanlivosti — že budú skoro voľby. Župan nahováral Krasňana, aby Slováci samostatne kandidovali, lebo že v tomto prípade sa hlasy rozbijú a vládny kandidát že má isté výhľady na víťazstvo. Ale v tomto prípade, že budú bití tak, ako opozícia a že si nemôžu nárokovať vďaku, alebo odmenu od vlády. Ak by sa Slováci pridali k opozičnému kandidátovi, že vládny iste prepadne. Rozprávali sa i o krasňanskej fare a župan vyslovil ochotu zabezpečiť faru kandidátovi, ktorého si Slováci navrhnú. Podotknul i to, že by to ovšem nemohol byť iný, ako Krasňan. „Lebo nikto z katolíckych kňazov v okrese nedisponuje asi 300 hlasmi mimo dúbravského farára."

List sa končil so žiadosťou, aby Malinský svolal predstavenstvo strany na *dôvernú* poradu, aby do porady zavolali Krasňana a aby pár riadkami označil svoje stanovisko v dopise, ktorý by mohla priniesť Zuzka.

Pokiaľ doktor písal odpoveď, Zuzka a Tomáš sa už shodli, že ju odprevadí až na koniec orešianskych lúk.

Keď sa doktor vrátil s dopisom v ruke, Tomáš oznámil, že sa svezie do Orešian so Zuzkou a že sa vráti domov len asi večer.

„Máš naozaj prácu v Orešanoch?" pýtal sa potmehúdsky doktor. „No, prajem ti, aby si našiel na orešanských lúkach to, čo hľadáš a čo ti iste prospeje."

Ľekár išiel do klubu na kávu a na noviny a dvaja mladí išli na cestu, na ktorej leží šťastie vedľa nešťastia. Zuzka sa odobrala od gazdinej, pochválila výtečny obed a sľúbila, že keď tak dobre bola vítaná, že sa skoro zase uvidia.

Pavlína sa ošmietala okolo kočiša na dvore hostínca a kŕmila ho ako žičlivá dievka svojho nastávajúceho milenca.

A bolo zase leto. Známa bryčka viezla známou cestou dvoch mladých ľudí až na kraj lúk.

Vystúpili, ako pred rokom vystúpil z nej doktor Malinský, keď šiel k nemocnému a pre „dôležitú" zprávu do Dúbravy.

„Tam na konci ma počkáte" — lúčila sa Zuzka s kočišom, ktorý šibalsky prižmúril oči a mimovoľne obrátil bičisko k Tomášovi.

„Pred rokom šiel k nám lúkami i pán doktor Malinský. Slniečko tiež tak pekne svietilo na cestu, ako vám dnes," smial sa kočiš a pobídnul kone.

Tomáš stál opodiaľ a zahľadel sa na ďaleké tmavozelené vrchy.

Kráčali najkrajším kútikom sveta: pred nimi rovina lúk, na ľavo modro-strieborná stuha rieky, vôkol dovôkola vysoké, razom z roviny k modrej nebeskej výške dvíhajúce sa tmavo modrozelené ihličnaté lesy, pretínané dolinami, a na obzore končiace rozmanitými obrovskými žulovými končiarmi, homolami, chrbátmi a na široko a ďaleko rozloženými poľanami.

Išli striedave vedľa seba i za sebou, jak dovoľoval chodník, ktorý miesty viedol močaristou lúkou.

Tomáš pred ním kráčajúcej Zuzke položil na vterinu ruku na pleca. Obrátila sa k nemu a zastala.

„Nie je to divné," začal priduseným hlasom Tomáš, „že my sme už rok v tomto kraji a že sme sa dosiaľ nevideli?"

„I dnes je to len náhoda, že ma brat poslal s listom k pánu doktorovi a že ma odprevádzate týmito povestnými lúkami." Zuzka bola by sa chcela podívať Tomášovi do

očí, ale musela rychle priclonit svoje oči, lebo jej odpoľudňajšie slnko ostre padalo na tvár. Stála k nemu bokom. Tomášov zrak padnul na jej krásnu šiju, nad ktorou visely pôvabne drobné kučery z jej gaštanových vlasov. Tomáš už nespúšťal s nich svojho zraku.

„Hovoríte, že povestné. Prečo?"

„Naše ženy hovoria, že na týchto orešanských lúkach svieťa ‚bludičky' a kto sa k nim priblíži, že ho už nepustia, kým unavený nepadne. Ale nám slniečko svieti: my nemôžeme zablúdiť na týchto lúkach."

„Povedali ste to krásne, dokonale, symbolicky: ideme za svetlom, často nevieme kam a za kým; za svetlom pravým a bludným. Svetlo nás priťahuje, tma unavuje, straší. Ako tieto naše ‚bludičky'."

„Vy rád filozofujete. Ja nie, ja neviem. Koho myslíte pod ‚svetlom' a koho pod ‚bludičkami'?"

„Poďme napred, slnce vám svieti do očú." Po pár krokoch začal Tomáš pri jej boku.

„Naším stálym, veľkým svetlom je slnce. V živote ľudstva to sú veľké náboženské, mravné, sociálne a politické idee: Boh, láska, sloboda, národ a ľudstvo. Ale slnko svieti od vekov a Boh trvá bez počiatku a bezo zmeny, a naše svetlá — idee sú výtvorom smrteľných bytostí. Ako sa ľahko môžeme zmýliť a ako ľahko miesto za pravým svetlom, ideme za ‚bludičkami'. Bludičky, ako viete, nehrejú a ‚svieťa' len nad močiarom."

„Ak vám dobre rozumiem, dľa vás láska svieti i hreje. Tak je to? Každá láska je takáto?"

„S istými výhradami každá."

„S jakými výhradami? Smiem vedeť?" *Zuzka zastala a bolo* na jej tvári videť, že napnute očakáva Tomášovu odpoveď.

„Predmetov a vecí je na svete na mnoho tisíc. Môžeme milovať hmotný i nehmotný svet. Človeka i predstavy, idee naše. Ale pravá láska, tá, ktorá svieti a hreje, je len jedna: tá, ktorá pomáha, slúži a zdokonaluje, ktorá človeka napl-

ňuje radosťou, krásou a dobrom, ktorá nás dvihá k výšinám ideálu všetkej lásky, k Bohu. To je láska bez poškvrny, čistá, žiarivá, krásna a radostná!" Tomáš sa razom odmlčal. Zdalo sa, že ešte chce niečo dodať, niečo ľudského, niečo, čo by Zuzka bola od neho očakávala, ale čo ukryl pred ňou.

„Máte vysokú mienku o láske. A myslíte, že je človek schopný takej lásky?"

„Milovať toho, kto je lásky hoden, nie je ťažko!"

„A už ste vy niekoho takto miloval?"

Tomáš neodpovedal hneď na otázku. Zastala tesne vedľa neho. Vybídnul ju, aby šla vopred. Nepočúvla ho a kročila stranou s chodníka. Zuzka, ktorá medzi rečou složila klobúčik, razom sa popadla za hlavu, otočenú vrkočami ako venček nad čelom a vykríkla: „Osa!"

Tomáš k nej priskočil a jal sa chytať doterného hosťa. Pri tom sa mimovoľne dotýkal jej hebunkých, hodvábnych vlasov. Chytil osu, ale tá miesto Zuzky, pichla Tomáša do prsta.

Na dva kroky od chodníka bolo osie hniezdo, nad ktorým sa rôjily a kam Zuzka stúpila náhodou.

Tomáš bez rozmyslu vložil prst do úst, aby vysál jed z rany.

„Ukážte, chudáčik, čo vám spravila?" a fúkala mu na červený opuchajúci prst.

„Nič to! Nestojí za reč."

„Ale to bolí a pre mňa. Naozaj vás ľutujem!"

„Trocha toho osieho jedu snesiem. A budem mať na vás vzpomienku a ak chcete i kúsok zásluhy, že som vám pomáhal a chránil vás!"

„Ste gavalier! A na znak mojej vďaky" . . . Chytila pichnutú ruku a chcela bozkať boľavý prst.

Tomáš však včas zbadal jej úmysel a sám vtisknul na jej bielu ruku dlhý, vrelý bozk. Vzal i druhú ruku a iskrivým, vrelým pozorom díval sa do jej krásnych tmavomodrých očú.

Zuzka sklonila hlavu. Tomáš vzal Zuzkinu hlavu medzi ruky a bozkával jej gaštanové vlasy.

Vyprostila hlavu a tvár jej zrudla a cítila, že jej srdce tlčie, akoby chcelo z hrudi vyskočiť.

„Poďme už! Tá osa to asi tak nemyslela!“ a hrde vztýčila hlavu a rázne vykročila vopred.

„Prepáčte. Ani ja som nemienil vás do rozpakov priviesť. Snáď som vás i nahneval?“

„Nehnevám sa na vás, len seba nechápem. Ako som mohla netušiť, čo môže nasledovať po mojich otázkach?! Rozčulený Tomáš prichádzal k sebe. Zuzka zavýskla a smiala sa veselým, zvonivým, zdravým smiechom.

„Tej príhode som rada i nerada. Ako je vám?“

Prišli k medzi u potoka, kde pred rokom čítal doktor Malinský dopis Krasňanov a kde rozmýšľal o „dôležitej“ zpráve, pre ktorú cestoval do Dúbravy. Kočiš už čakal s bryčkou.

„Mne je dobre, lebo som si uvedomil istú dôležitú skutočnosť, o ktorej som dosiaľ nemal vedomia.“

„A poviete mi tú dôležitosť?“

„Až vás zase váš brat k nám pošle. Pozdravujte ho. Sbohom!“

9

VOĽBA A INŠTALÁCIA FARÁRA

Maďarská ľudová tlač tiež zle — nedobre na farára „zradcu". Ale to všetko bolo voda na mlyn farárovi z Dúbravy u vlády a u biskupa, ktorý ostentatívne podporoval vládnu politiku a vládnych kandidátov na území svojho biskupstva.

Po voľbe, po víťaznej voľbe poslali župana k biskupovi a do Pešti, aby urýchlil menovanie doktora Korényho za kanonika do kapituly a aby biskup čím skôr vypísal súbeh na krasňanskú faru.

Keď sa vyplnily všetky formality a prekonaly všetky prekážky, biskup nesostavil terno z tuctu uchádzačov, ani poradie kandidátov nespravil, ale proste poslal ich žiadosti mestskému predstavenstvu.

A tu sa ukázalo, že najväčšie ťažkosti sú vlastne v 40člennom výbore, v ktorom mal protivník mnoho príbuzných, lebo bol rodák z Krasna. Proti tomu náš farár mal niekoľko výhod; pre sedliackych výborníkov — bol synom roľníka; pre vlastencov maďarských — mal výlučne on zásluhu o víťazstvo pri voľbách; pre Slovákov — bol ich kandidátom; a konečne, jeho protivník nehonosil sa darom jazyka ako náš kandidát, ktorého po tejto stránke znali široko — ďaleko. Neutrálnym voličom-katolíkom vadila „zrada" pri voľbách; šovinistom práve okolnosť, že je slovenským kandidátom a maďarskí ľudáci mu vôbec nemohli prísť na meno.

Deň pred voľbou sa voličská mienka ustálila. Stále vychodilo, že kandidáti majú rovné číslo hlasov: každý po 20. Bude rozhodovať los, a to je neistá vec. Obe stránky

získávaly voličov ako len vedely a mohly. Darmi, sľubami, peniazmi, ale od čísla 20 nemohol sa nikto dostať.

Večer pred voľbouišli sa dôverníci z farárovej stránky v zámožnej a váženej rodine mešťanskej. Sčítali voličov a skúmali každého voliča, či je preca len nie niektorý z nich pochybný, či ozaj pri tajnej voľbe nebude hlasovať ináč, nežli sa o ňom vie, a ako sa už osvedčil — ale číslo 20 zostávalo vždy len pevné. Pri každom mene sa radili, či by sa ešte tejto noci nejakým spôsobom, sľubom, darom, peniazmi, prosbou, lebo hrozbou nedal získať? O všetkých voličoch sa definitívne dohodli, že tými nikto už nehne. Boli temer zúfalí, že toľká práca, obete, politika i všetko, čo sa dosiaľ v prospech ich kandidáta podniklo — župan, biskup, snáď i vládne kruhy — že to všetko je vydané na pospas náhode losu! Keď si chlapi nevedeli už rady, hlásila sa o slovo manželka hostiteľova. Oči všetkých uprely sa na ňu.

„Ja viem, koho by ste mohli odstránit zajtra z voľby."

„Nuž, prečo že nehovoríš, prečo sa nám dáš toľko trápiť, keď vieš dobrú radu?!"

Napolo s výčitkou, napolo s hrdosťou obrátil sa hospodár k svojej manželke, ktorá bola známa ako výtečná rečníčka, lekárka, pomocnica pri ťažkých porodoch a ktorá neomylne liečila a vyliečila každú pánsku koliku.

„Počúvam vás, ako mudrujete, koho by ste dostali z 20 na našu stranu, ale nikomu z vás nenapadlo, že by jeden nemusel ísť hlasovať. A tak by bolo 19 proti 20 hlasom. A vyhral by pán farár z Dúbravy."

Chlapi kajúcne pokyvovali hlavami. „A veď je tak! Darmo je, niektorá žena má viac rozumu, ako sto chlapov," hovorili si súsedi. Ale od radosti a prekvapenia, že sa ukazuje východisko z ťažkej situácie, zabudli sa spýtať, kto má byť ten dvaciaty.

„A zase vám zastaly rozumy. Premieľate tu do zunovania každého a ani sa neopýtate, kto je ten, čo by odskočil?"

„Už sa len nepýš svojím rozumom a vrav!"

„Dobre, ale mi musíte sľúbiť, že pánu farárovi poviete, že ho za krasňanského farára vyvolila žena — ‚tetka z krystierom'. Žena a nie chlap! Vy chumaji!"

Nastal strašný výbuch smiechu. Chlapi popadali sa za boky.

„Tá nám dala! Ale je smelá a podarená persona!"

„Sľubujete, či nie?"

Chtiac, nechtiac, museli slávni mešťania sľubom zpečatiť svoju hanbu.

„Tetka" potom ukázala prstom na prvé meno v menoslove, na Bohuša Mišu, takto majstra poctivého remesla farbiarskeho zpoza Vody. Jej plán zakladal sa na tom, že pred večierkom sa pán majster zle cítil, lebo pri zabíjačke trochu prebral z mastnej pôdhrdliny a drobného. Dostal bôle a koliku. Bola u neho. Včas ráno zajde ešte raz k nemu a dá mu taký liek, že si nebude stačiť rozpínať a zapínať nohavice ani do večera. Voľba sa bude odbývať dopoľudnia a on medzi tým bude obluhovať miesto, kam aj pán cisár chodia peši . . .

„Ale aby ste dopoľudnia huby držali na uzde, ani ženám sa nesmiete vyjaviť!"

Nastala veľká radosť a potešenie. Plán bol tak jasný a prostý, že sa nedalo o jeho zdarnom prevedení ani len zďaleka pochybovať.

Preto „fecerunt magnum aldomáš" ako sa to v starých kronikách píše o mužoch, ktorí vykonali veľké dielo.

Voľba sa konala vo veľkej zasedacej sieni na mestskom dome. Obe strany nervózne kontrolovaly v menoslove prítomných. Z protivníkov chyboval dvaciaty. Tak za ním! Ale posel sa vracal so zúfalou tvárou: niet tam nikoho doma. Dvere na bráne sú zamknuté, na klopanie na obloky sa nikto nehlási. Jedenásta sa blíži, voľba sa začne. Za pár minút bude po nej. Pre Boha, iďte pre toho Bohuša! Čo sa s ním stalo? Odviezli ho niekam? Čo, čo? Chorý je? Ukradli nám ho, či čo? Naši sa uškŕňali a sekali ináč veľmi vážne tváre. Jeden z výborníkov našej strany, posmeškár a fígliar,

šuškal doktorovi Malinskému: „Budeme im po voľbe spievať: Čičo — nénak három fia". Bola to známa odrhovačka pešťanská o pani Čičo, ktorá mala veľmi zlú povesť. Strana pani Čičovej! Bude to posmechu po meste!

Pravda, k panu majstrovi Bohušovi sa nikto nemohol dostať, lebo jeho dom obsadila pani „tetka", pozamykala všetky dvere a tešila ho verne, že až ten obar do posledného kúska opustí jeho útroby, že bude zase zdravý ako ryba. Pána majstra trápilo, že nemôže na voľbu a keď mu vše na chvíľu sa uľavilo, chystal sa k odchodu. Ale ani manželka, ani „tetka" ho nepustily.

„Máte, človeče, kus studu v tele, že sa tam chcete ukázať. A pre Boha, čo budete robiť na ulici, vo volebnej miestnosti, keď vás to razom pochytí? Takú hanbu by ste chceli privaliť na dom, na manželku, na svoje meno? Slovom, pán majster Bohuš bol bezpečnejšie striehnutý, ako cisár Napoleon v zajatí na ostrove Sv. Heleny.

Voľba sama, ač za veľkého napnutia mysli v dvorane a ešte väčšieho vonka pred mestským domom, prebiehala hladko. Maďarská strana žiadala, aby sa hlasovalo verejne, dľa menoslovu výborníkov. Židia a evanjelíci sa nezúčastnili zasedania a teda ani nie voľby. Oni by si tiež nepriali, aby im katolícka väčšina vyvolila rabína, alebo pastora.

Starosta vyvolal meno výborníka a spýtal sa: „Na koho hlasujete?" Notár zapisoval odpovede.

Majster Bohuš, ako už vieme, nebol prítomný. Starosta poznamenal, že do ukončenia hlasovania sa ešte môže prihlásiť i na konci. Ale márne ho čakali.

Starosta vyhlásil výsledok voľby: „Velebný pán farár August Agáth dostal 19 hlasov, velebný pán farár Mikuláš Krasňan 20 hlasov. Vyhlasujem tohoto za pravoplatne zvoleného farára mesta Krásna. Podľa starého obyčaja pôjde 5členná deputácia ohlásiť novo zvolenému duchovnému pastierovi výsledok voľby a dohodnúť sa s ním, kedy nastúpi svoj kňazský úrad na našej fare."

Prekvapenie bolo na všetky strany veliké. Úradnícka a maďarská strana, pred ktorou sa pakt držal v tajnosti, ani dobre nemohla veriť, že by biskup pripustil Krasňana do kandidácie. Takého nebezpečného agitátora a do takého vlasteneckého mesta! A hneď sa rozhodovali: nebudeme chodiť do farského kostola na panslávske kázne!

Chýr letel po širom kraji, ako búrka hnaná víchrom. Do „Slovenského Zvonu" a do „Národných Novín" boly zaslané dlhé telegramy. Krčmy v meste oživly a víťazná stránka doberala si porazenú. V podvečer sa už i spievala odrhovačka na posmech porazených.

Ale hrdinou dňa stal sa pán farbiarsky majster Bohuš.

„On vyhral vojnu! On porazil Maďarov! On, s pomocou tetky Ondrejkovej."

Bohuš ovšem celý deň nevedel, že sa stal slavným hrdinom. Až keď ho tetka večer sobrala k nim na byt a kde v prítomnosti slovenských členov výboru mu bolo vyrozprávané, ako prispel on k víťazstvu a keď ho celý večer nalievala „tetka" červeným vareným vínom, osladeným, so škoricou a hrebíčkami — iba vtedy pochopil, aký slávny čin vykonal on, nepatrný majster! A myslel si uškŕňajúc sa pod fúzom:

„Ale keby nie toho obaru a liekov ‚tetkiných' — bodaj ich čert vzal — ešte i teraz mu je v ústach ako po žlči — nikto by si ani nevzpomenul, že nejaký majster Bohuš žije na svete."

Hneď po poľudní poslali do Dúbravy rychlého posla na koni s dopisom doktora Malinského, v ktorom stručne vypísal priebeh a výsledok voľby i Bohušovskú príhodu.

Ale víťazstvo slovenskej strany pri voľbe farárovej ukázalo sa v plnej sláve a nadšení až za tmy. Ktosi zaranžoval fakľový sprievod po meste. Účastnilo sa ho veliké množstvo mládeže, učňov, obchodných príručích, hasičov, starých i mladých ľudí a tiahli hlavnou ulicou vyspevujúc slovenské národné piesne. Kto znal Krasno za dňa, ozývajúce

sa „tótošskou" maďarčinou, obchodné domy s maďarskými firmami, nepoznal by ho, neveril by, že tohoto večera nachodí sa vo vlastenecko-maďarskom meste! Víťazstvo akoby bolo razom prebudilo driemajúce slovenské duše zo sna, akoby z pŕs slovenského ľudu, zakríknutého a pritláčaného do kúta, spadla ťažká závora a razom vystrieklo verejne neočakávané nadšenie a prejavovalo sa v piesni a radostnom oslavovaní víťazstva. Pred domami vodcov slovenskej národnej strany sprievod zastal a zaspieval slovenské piesne, akých tu už od desaťročí nebolo počuť. Malinskému zaspievali pochodovú, polohymnickú, polobojovnú pieseň:

Hor sa bratia, hor sa k činu,
za tú našu slovenčinu!
Či v tých putách pohnit' chcete,
či si volnosť vyberiete? !
Nech žije boj, náš svätý boj!

A húf od ulice k ulici rástol a rástol. Takého večera mesto Krásno už od nepamätí nezažilo. Veď akoby neboli hrdí Slováci, keď dosiaľ vždy a všade boli len bití — a dnes oslavujú slavné víťazstvo nad odrodilcami, židmi a nad maďarskou úradníckou triedou! Darmo je, kde je sila a moc, tam sú i masy.

Pánom do panského kasina prinášali poplašné zprávy o demonštrácii. Útočili na kapitána i na slúžneho, aby rozprášil davy ľudu. Ale nemali odvahy, lebo nikomu sa na ulici neublížilo, ani okna nikomu nevybili. Zajtra, že sa vyšetrí, kto sú pôvodcami demonštrácie.

Tetka Ondrejková poslala pre predsedníctvo strany, aby prišli k malému, skromnému pohosteniu.

Prvý raz sedela slovenská inteligencia krasňanská v dôvernom, radostnom besedovaní s prostými mešťanmi pri sklienke vína. Pripíjali si na zdar a zdravie, bratsky sa rozprávali a cítili sa tak šťastní, ako dosiaľ nikdy.

Páni v panskom kasine prvý raz dostali strach z prebudenia

slovenského obyvateľstva v meste, o ktorom sa nazdávali, že je už na veky ich, maďarské, „vlastenecké“, odrodilé.

Či to bol prvý strach, či aj posledný? Páni zúrili, ale sa i báli.

Svitnul deň inštalácie farára na krasňanskú faru. Ľud odpútaný od práce, hrnul sa sem ako na púť. Mesto vyslalo deputáciu do Dúbravy na 4 kočoch, z ktorých jeden bol ovenčený ako pre mladuchu. Dúbravci dali veľké banderium na ozdobených koňoch s vyparádenými jazdcami. Na ceste, dlhej asi 6 km, stály húfy národa z okolitých dedín. V meste boly vystavané dve brány a ozdobené čerstvou čačinou a opatrené nápisom slovenským:

„Vítajte, náš duchovný otče“ a pred kostolom s nápisom:

„Ave, qui venit in nomine Domini“. Maďari chceli mať maďarský nápis, ale už to nešlo.

Na koči, v ktorom boli zapriahnuté dva biele kone, sedel nový farár a doktor Malinský. Obyvateľstvo mlčky mu žičilo túto úctu, lebo vedelo, že lví podiel na úspechu voľby patril doktorovi. V meste od slavobrány ku slavobráne špalier školských dietok, cesta kvetmi posypaná a vítanie honoráciami mesta. Avšade nadšené pozdravy a vítania ľudu.

V kostole slávnostné „Te Deum“ spievané od nepamäti sveta prvý raz v tomto chráme so slovenským textom.

Slávnosti ukončil veľký obed, či vlastne hostina v izbách farských. Pozvaných prítomných bolo na 200 osôb. Bol tu celý mestský výbor, evanjelíci i židia, lebo im to dľa vokátoru patrilo (mestský výbor udeloval farárovi beneficium); úradníci mestskí, okresní, sudcovia, továrnici a mnoho význačných osobností mesta. Bola tu pohromade spoločnosť tak pestrá, jakú by sa nepodarilo za žiadnych iných okolností dostať dohromady. Jedla, nápojov i prípitkov bola veľká hojnosť. Rečnilo sa v troch jazykoch: slovensky, maďarsky a nemecky. Ba jedon snaživý mladý úradník rečnil súčasne maďarsky a slovensky. Každé vyslovené maďarské slovo prekladal hneď do slovenčiny, čo vzbudilo veľký smiech, ale i obdiv nad zručnosťou a kuriozitou takéhoto

UNIVERZITY KOMENSKÉHO

rečnenia. Po čiernej káve vážni hostia sa rozchádzali, dôvernejší zostali ešte na večeru, pred ktorou i po ktorej hralo sa v karty. Nemoresní zostali na hostine až do svitania.

Dôstojný pán Mikuláš Krasňan, nový farár na krasňanskej fare ako hostiteľ choval sa skvele. Obchádzal hosťov, vynukoval, viedol milé, krátke rozhovory, odpovedal na prípitky v jazyku rečníka, chválil i lichotil, ako komu bolo treba podľa významu a stavu spoločenského. V prípitku žiadal prítomných, aby mali k nemu dôveru, aby zabudli bojov, lebo že si je dobre vedomý toho, že je duchovným pastierom pre všetkých veriacich, nech sú oni akejkoľvek národnosti a politického presvedčenia; a neslovákov žiadal, aby sa nechovali nepriaznive k jeho osobe preto, že sa hlási k slovenskému pôvodu. Tento prejav hodne uspokojil protivníkov z tábora maďarského a úradníckeho.

Nový pán farár bol uveličený víťazstvom. Doktorovi Malinskému i Zemanovi sa zdalo, že je ako vymenený, nový človek. Hrdo niesol hlavu, hrdo znel jeho hlas. Ale kto by chcel kaliť oslavu veľkého víťazstva, keďže dobytie fary Slovákom proti maďarónovi — malo pre tento kraj temer väčší význam, ako dobytie jednoho mandátu do poslaneckej snemovny. Úspech ovšem nedal sa pripísať len jemu samotnému, ale patril celej skupine tichých a neznámych a o slávu sa nehlásiacich pracovníkov. Ale pán farár v tomto slávnostnom rúchu videl len svoje víťazstvo, svoj úspech a slávu, a zabudnul na tých, ktorí mu tú slávu pripravili. Ako vojenský vojvodca, vyhravši veľkú vojnu, prijíma všetky pocty a vyznačenia, zabúdajúc na obete a spoluprácu tisícich spolubojovníkov. Doktor Malinský a doktor Zeman, ktorí sedeli vedľa seba, nemohli sa zdržať poznámky, že pravda je, že sa Krasňan neprirodzene vynáša nad všetkých a že ho sláva opojila. Lekári mívajú vedou vypestovaný jemný postreh, ktorým poznávajú, kde končí hranica ešte normálneho, prirodzeného stavu ducha a kde vzniká počiatok jeho poruchy.

10

LEN TAK MIMOCHODOM...

Tomáš Malinský bol podriadeným úradníkom v účtárni továrenskej nemocenskej poisťovne. V továrni býval a u brata sa stravoval. Dve popoľudňajšie hodiny vysedával v knihovni bratovej, úsilovne čítal a robil si poznámky k prednáškam a k debatám v neveľkom robotníckom krúžku. Od pôvodných názorov tolstojovských počal sa prikloňovať k socializmu. Ani jeho predstaveným v poisťovni, ani generálnemu riaditeľovi nepáčilo sa bratríčkovanie Tomášovo s robotníkmi. Socialistických agitátorov na území továrne netrpeli. Podozrivé osoby oznámili žandárom a tí si už s nimi dali rady. I Tomáša by boli včas vypovedali, keby nebolo vlivu a autority bratovej. Vo svojom „úrade" bol Tomáš pracovitý a svedomitý! Nemal restov a pracoval presne, ako stroj. Po tejto stránke nemohli na neho. Robotníctvo ho malo rado a k predstaveným choval sa úctive, ale dôstojne. Správca účtárne nenávidel Tomáša pre jeho slovenské a socialistické presvedčenie. Bol prekrstený „Maďar". Tomáš tušil, že ak by sa dostal do srážky s predstavenými, že to príde s tejto strany...

Tomáš študoval v knihovni Masarykovu „Otázku sociální". Mnohé mu bolo nejasné, mnohé mu otváralo pohľad do nového sveta. V osnove knihy bolo po stránkach mnoho poznámok bratových. Vypisoval si z knihy, svoje poznámky si zapisoval, aby po večerách si o nich s bratom pohovorili. Tomáš, skoro sa zdalo, našiel si už cestu života: chcel slúžiť chudobným a nevedomým a mal rád Zuzku. Mal ju rád nie preto, že bola driečna, zdravá a veselá a

praktická, ale preto, že bola priama, čestná a čistá, že sa rada dala poučiť, že si rozumeli a že bola vernou družkou. Keď dúfala, že Tomáša nájde u doktora, pribehla na malú besedu a bola šťastná, keď mohla aspoň videť svojho idealistu Tomáša. I dnes ho zastihla pri štúdiu sociálnej otázky.

„Tomáško, dobrý deň! Nebudem ťa dlho zabávať. Musela som čo len na chvílku k tebe. Je mi smutno a mala som s bratom pre teba mrzutosti. Bráni mi, aby som k vám chodila. Kaplán Illés, tá ohava odrodilecká, štve ho proti tvojmu bratovi i proti tebe. A mne stále nadchodí, kam sa hnem, všade mi je v ceste. Ale nemaj o to starostí, ja si to s ním vyrovnám dôkladne. Keď sa ma brat nezastane, obránim sa i sama."

„Tedy Illés? A čo majú proti nám? O teba nemám pochybností, moja milá Amazonka!"

„Pán doktor je pokrokár a skoro neznaboh, ty si socialista, alebo snáď aj anarchista — hovorí Illés a brat mu prisviedča, alebo aspoň mlčí a nezastane sa vás nikdy. Je to snáď nepekné, že žalujem na brata, ale také nespravodlivé urážky nemôžem počúvať o ľuďoch, ktorí nám, mne i bratovi toľko dobrého urobili. — Alebo som, Tomášu môj, snáď zradkyňa?" Pri posledných slovách hlas Zuzkin solhal a len-len že nezavzlykala.

Tomáš ju posadil k sebe na diván a hladil jej gaštanové, hodvábne vlasy, ktorých sa tak rád dotýkal.

„Mám ťa veľmi rád, Zuzanko. Si tak jasná a číra ako krištál. Keby som smel, zaraz by som ťa odtiaľ odviedol. Ty medzi nimi nemôžeš byť šťastná, lebo človek je šťastný len tam, kam patrí. Jaký duchovný pokrm ti dávajú za starosti o ich pohodlie, dobré bydlo, o ich žalúdky a poriadok v dome? Úloha gazdinej na fare! Naša gazdiná sa mi o tom dosť narozprávala. A toho Illésa vyhľadám a zakážem mu, aby ťa viac neobťažoval."

„Prosím ťa pekne, nerob to! Ja som mu už svoje povedala, ale je horšie že brat hromží proti tebe. Zakazuje mi

k vám chodiť a nie len s tebou, ale ani s pánom doktorom že sa nesmiem stýkať. Že nesmiem do vašeho domu ani vkročiť!"

„O tom sa porozprávam s bratom. Bude dobre, keď si zájde na faru a ak je možno, vyrovná nedorozumenia pokojnou cestou. Je to ešte možné? A ty, moja drahá, sa netráp: ja stojím pri tebe a vždy budem s tebou, nech by sa stalo čokoľvek!"

„Rada by som odišla od nich, trebárs i za slúžku. Kebys videl tých bezduchých ľudí, papkáčov a kartárov, ktorí do rána vysadávajú, kebys videl ten neporiadok, ktorý po nich zostane v izbe, tú pijatyku a počúval ich dvojsmyselné, neslušné reči a hlúposti — ani ty, muž, by si to nesniesol, nieto ja dievča, nezvyklé na to bohopusté riadenie. Nebyť teba, Tomáško môj, neviem, či by som sama neutiekla niekam do sveta! Brat si asi myslel, že budem pokornou ovečkou. Ale mňa kláštorská výchova nesohla k pokore. Som hrdá na svoju ženskú dôstojnosť. To by preca mohol vidieť a vedeť."

„Tak ťa rád vidím. Milšia a drahšia si mi takáto. Tu máš moje slovo a moju ruku, že ťa chcem brániť a že ťa obránim!"

Zuzka miesto podávanej ruky objala Tomáša okolo hrdla a vtisla mu horúci bozk na ústa. A jako blysk zmizla za dvermi.

Tomášovi sa zaiskrilo v očiach. Nestačil sa ani s ňou rozlúčiť a ešte nejaké slovíčko vysloviť. „Ale bozk od milovanej osoby je nad všetky reči a slová," myslel si Tomáš a snažil sa znova čítať v knihe Masarykovej. Ničoho nechápal a odložil knihu.

„Máme sa radi, ale či a kedy budeme svoji?" Kládol si otázku idúc do kuchyne rozlúčiť sa s malým Jankom a s gazdinou . . .

II

ZRODIL SA NOVÝ VODCA?

Ľud slovenský prebúdzal sa na celom Slovensku. V rôznych, od seba vzdialených krajoch, zvolil si štyroch poslancov do snemu. Prvý raz od štyriciatich rokov. Bolo všade mnoho radostí a nadšenia, že už budeme mať zástupcov na sneme, pred svetom, ktorí budú odhalovať krivdy a žalovať na násilenstvá maďarskej vlády pred celou krajinou.

„Slovenský Zvon", výtečne redigovaný, už nestačil registrovať zprávy o slovenskom hnutí. Za mesiac dosiahol rekordného počtu výtiskov — 8.000 denne. V Krasnom predalo sa 200—300, v nedeľu a vo sviatky 500—800 čísiel denne. V sobotu večer zastavovali sa furmani pred obchodom a kupovali čísla i z celého týždňa, nie jedno, ale desať — dvacať. Časopis zaplavil nielen Slovensko, ale i Dolnú Zem, Banát a Bačku. Heslo „Za tú našu..." stalo sa politickým a národným programom ľudu. Ale radosť slovenského obecenstva netrvala dlho. Po prvom veľkom úspechu deníka razom začaly chodiť balíky zpäť do tlačiarne. Na nich stálo: „V obci adresát neznámy", alebo „Neprijíma, zpäť". Alebo začali obchodníci a trafikanti hromadne reklamovať balíky novín, ktoré boly poslané na presnú adresu. To zase pošta vyhadzovala von z vozňa balíky, alebo pálili ich v lokomotíve. Marné boly ponosy. Nikto nikdy nemohol zistiť viníkov. Székelyho si docitovali na úrad a pohrozili mu repressáliami. Ľutoval sľubného obchodu, ale keď deň čo deň dostával urážlivé dopisy, že je zradcom maďarstva, že za peniaze predáva svoje židovstvo a vlastenectvo — zastavil vydávanie „Slovenského Zvonu". Redaktor oznámil

Malinskému túto nehodu a žiadal o radu, či môže vydávať u Székelya ďalej časopis na účet strany? Porada v Krasnom rozhodla založiť akciovú spoločnosť a vydávať deník i naďalej. Zorganizovala sa vlastná administrácia. Časopis vychodil, ale s velikými ťažkostiami pre nedostatok vlastného kapitálu. Ale i ten musel zaniknúť. Páni v centre strany sa pod kožou radovali z neúspechu mladých. Ale ľud šomral, prosil a tlačil, aby sa vydával nový časopis. Stačil by vraj aj týždeník. A zase sa upísal nový akciový kapitál pre nový časopis. A začal vychodiť pod tou samou redakciou pod menom „Slovenský týždeník". Časopis mal stálych agentov, horlivých mladých Slovákov a v krátkej dobe, menovite pred novými voľbami dosiahol neslýchaného počtu 14.000 výtiskov týždenne. Taká bola situácia pred novým náporom slovenského ľudu na vládnu državu.

Lekárska prax doktora Malinského so dňa na deň rástla. Často nevedel, kam ísť prvej, keďže pred jeho bytom čakaly dva i tri povozy naraz. Rozhodoval sa častejšie pre ťažšie prípady. Sebavedomý človek rád skúša svoje sily v boji s nepriateľskými mocnosťmi a lekár nemôže sa žalovať na Osud, že by mu zriedka poskytoval príležitosť ukázať, čo vie a čo môže!

Práve sa vrátil včas na svitaní z ďalekej dediny, kam ho zaviezol včera na mrku nešťastný manžel k ťažkému porodu. Gazdiná nebola doma, preto sa tak mizerne vypravil na cestu! Cesta na doštenci trvala vyše pol tretej hodiny. Doktor sostupoval z voza unavene, priťahoval polámané údy a s vrchných šiat otriasal dažďovú vodu. Celú cestu pršal dážď so sňahom a nemal ani prikrývky, ani dáždnika. Doktorova tvár horela od zimy a vlhka a vlhké ruky mu skľavely. Už vstupoval do brány, keď si spomenúl na recept pre ženu v krvotoku.

„Tam to je apatéka. Na recept dostanete prachy a kúpite čaj, cukor a deci koňaku."

„Pán doktor, prosím ponížene, ja nemám ani grajcia-

ra . . . Hanba mi je, že som vám zostal dlžen za povoz."

„Ide o život ženy. Lieky musíte kúpiť."

„Ale za čo? Nemám tu známeho . . . Ale azda už len Pán Boh pomôže, keď je maličké na svete a krvotok prestal."

„Prestal, ale sa môže vrátiť. Preto treba liek."

Lekára prešla zima. Chvíľku počítal, koľko asi potrebuje na liek, čaj, cukor a koňak a vyňal z premočenej peňaženky pár kúskov strieborných peňazí. A jakoby sa bol zahanbil, obzrel sa hore — dolu, či ho azda niekto nepozoruje. Rýchle opustil chlapa a pobral sa domov, do bytu na prvom poschodí.

Zazvonil a po hodnej chvíli prišla otvoriť rozospatá slúžka Pavlína.

Vstúpil do chladnej, priestrannej ordinačky. Na operačný stôl, stojaci vľavo pri dverách, složil objemnú, porodníckymi nástrojmi nabytú tašku. Svliekajúc mokrý zimný kabát a otriasajúc nad podlahou mokrý klobúk, hovoril slúžke, aby oznámila pani gazdinej, že sa už vrátil z dediny.

„Veď pani gazdina vedia, že ste sa vrátili — zvonec drnčí vo spálni, keď sa dvere na ordinačke otvoria."

„Viem, viem, ale povedzte, že mi je zima a že som celý premrznutý."

Doktor sadnul si k lekárskemu deníku a značil ešte meno, vek, obec, diagnozu, zákrok, lieky a do rubriky honorár vydaný obnos.

Nepríjemný pocit prechladnutia nútkal ho, aby išiel čím skôr do postele, ale on otálal, aby nemusel dlho čakať na čaj a mal obavy, že jakmile si ľahne, v tej minúte usne. Predpokladal, že kým sa soblečie, donesú mu už horúci čaj, na ktorý sa tak upriamoval.

Prešiel studeným salónom do spálne, kde bolo teplúčko. Dvere do kuchyne boly otvorené.

„Premoknul som a je mi zima. Rád by som vypil horúceho čaju."

„Už sa varí."

„Dajte do neho trochu alkoholu."

Doktor sadol na stoličku a sobúval mokré topánky. Šly ťažko a na kobercu zanechávaly stopu vlhka a špiny. Lekár pasoval sa s topánkami, ktoré akoby boly prirástly k mokrej punčoche. S pomocou Pavlíny konečne sa mu podarilo sobuť sa a svliecť sa.

„Pozrite, čo je s tým čajom. Je mi zima a chcem spať. Hľa, už je skoro ráno. Do deviatej hodiny ma nebuďte. Ustatý som veľmi. Dajte mi suché prádlo . . ."

Malinský sa prevliekol a ľahnul si.

Gazdina odnášala do kuchyne šatstvo a obuv. „Žiaden lekár nechcel ísť k porodu, len on sa ochotne sobral," rozmyšľala.

Vstúpila slúžka so šálkou čaju. Doktor sa posadil na posteli, chlipnul a vrátil šálku.

„Je samý rum a vriaci, že sa nedá piť. Mohla ste ho ochladiť."

Gazdiná objala šálku rukami, chvíľku počkala a znovu ponúkla: „Je dobrý, aký vám je treba."

Maličko sa napil a vrátil šalku. Potom sa obrátil na bok a začal pokojne oddychovať. V pamäti sa mu ešte mihaly hrozné obrazy ťažkého porodu: šedivo — bledá, mrtvolná tvár ženy, strašné krvácanie, krvou presiaknutá posteľná plachta, potôčky krve pod postelou, puch v nízkej izbe, čmud z petrolovej lampičky, uľakané ženy a babička, prostá neučená žena, vzdychanie manžela a jeho úzkosť, čím zastaviť krvácanie, keďže už spotreboval všetky tampony a už nemá viacej ani vaty, ani gázu. A napadla mu komická myšlienka, čo povie ráno gazdiná, keď zbadá, že na jeho košeli sú odstrihnuté rukávy, ktorých v krajnej potrebe musel použiť k tamponáži . . . Ponúkali mu síce uterák, ale ten bol tak špinavý, že by sa nebol hodil ani za onucu do sedliackych čižiem . . .

Doktor usnul tvrdým spánkom.

Bolo štvrť na sedem. Oči gazdinej padly na podivný tvar košele. Krútila hlavou, lebo jej bolo ľúto novej, drahej košele:

„Novučičká košeľa a rukávy utrhnuté. Čo len s nimi robil?“

Už stálo slnko vysoko nad obzorom, keď sa Malinský prebudil z tvrdého spánku. Gazdiná chodila po špičkách, nakukovala do izby, či je už hore, lebo do ordinácie prichádzali netrpezliví pacienti.

„Hneď vám donesiem raňajky. Dobre ste si vypočali, doktorko? A, prosím vás, čo sa to stalo s vašou košeľou?“

„Prepadli nás na ceste zbojníci, nuž mi ju chceli násilím svliecť! Taký tovar vy mne kupujete. Handry, a nie poriadny šifón, cvilich, alebo plátno z domácich konopí!“

„Mohli ste ešte spomenúť ‚kanafas, tricot, batist, gárn‘, ale na svoju košeľu z hodvábu si nespomeniete!“

„Škoda hodvábnej košele! A ani som za ňu honoráru nedostal. Nešli by ste ho vyinkasovať? Cez deň by vám trvala cesta tam a späť by ste sa sviezli na plti.“

„Len si robte posmešky zo starej osoby!“

„Som v dobrej nálade, že som neslíznul nejaký zápaľ pľúc po tom kúpeli zo snehového dažďa. A je niekto v ordinačke?“

„Je snáď už plná. Počujete, ako stále drnčí zvonec? Ak sa budete zo mňa posmievať, ujde vám dobrá polovica pacientov. Aj zaslúžili by ste si to!“

Deň sa minul bez zvláštnych príhod, len Tomáš podozrive mnoho hovoril pri obede o Zuzke a o predstavenom vo fabrike, ktorý ho čím ďalej tým viac podozrieva z buričstva medzi robotníkmi.

Pred odchodom na návštevy k nemocným doktor Malinský vyrozprával gazdinej, čo sa stalo s odstrihnutými rukávmi na košeľi a na čo ich musel použiť.

Vrátiac sa z návštev u nemocných, rozhodnul sa, že pôjde do lesa, do samoty. Tu si chcel vyjasniť niekoľko vecí, ktoré ho v posledných časoch znepokojovaly: Tomáš, kňaz, politika.

Na kraji lesa sišiel sa s Krasňanovým kaplánom.

„Ideš, doktore, filozofovať so sebou samým?“

„Rád by som si niečo vyjasnil. Nešiel by si sa zúčastniť

toho mojho filozofovania? Možno, že mi budeš na dobrej pomoci."

A tak spoločne kráčali mlčky. Kaplán Ivan Starohradský bol spolužiakom Malinského na krasňanskom gymnáziume. Boli veľmi dobrí priateľia a kamaráti. Malinský nikdy nemohol zabudnúť, že dostal od neho neočakávanú a nežiadanú finančnú pomoc, keď bol v strašnej biede na štúdiach v Prahe a kamarát Starohradský už kaplanoval. Kaplán bol kňaz osvieteného ducha a preto krajne tolerantný. Pochodil z blízkej zemanskej dediny, kde jeho otec od nepamäti učiteľoval. Bol krásne rastlý muž, vysoký, rozložitý, s počínajúcou plešinkou za vysokým, pekne klenutým čelom a obočím. V malých očiach, z ktorých rád ľavé prižmuroval, sedelo šibalstvo. Bol vášnivým polovníkom, ale v Krasnom, kde principál viacej sa sháňal za popularitou a politikou, ako za pečlivosťou a spasu duší veriacich, nemal času venovať sa svojej polovníckej pasii. Biskup ho prehadzoval z fary na faru, ku starým kňazom za kaplána, alebo za dočasného administrátora, pokiaľ neobsadil faru novým farárom. Bol snáď najstarším kaplánom v diecézii a teraz sa rozhodnul, že sa bude hlásiť do Poľian za farára.

„Mal si niečo s principálom?"

„Vedome som nemal. Prečo?"

„Včera pri večeri — ale snáď by som ti to ani nemal rozprávať, zle — nedobre proti tebe. Že si ateista, že sa skrze teba kompromituje pred veriacimi, že do kostola nechodíš, že píšeš proti církvi a kňazom, slovom, že otravuješ zbožný ľud a že si vlastne nepriateľom ľudu. Bránil som ťa, poukazujúc na tvoju ľudomilnú činnosť, ako horlivo pomáhaš biednym, honoráru neberieš, radíš a pomáhaš. To že je i pred Bohom viacej hodno, ako rečnenie o láske k bližnému atď. Dostal som i ja svoje i za teba."

„Ja som sa s ním už dávno neshováral, ale viem, odkiaľ asi vietor duje . . . Prepáč, že ti nechtiac snáď škodím. Jeho

nepresvedčíš, lebo nechce, aby sme my mali pravdu. Sháňa sa za popularitou, za slávou, za jakúsi nadvládou nad nami, čo stojíme okolo neho. Myslí si, že bez neho by nič nebolo ani v národe, ani v kraji, ani v meste — nikde. Je to nebezpečný zjav v jeho povahe."

„Myslím si už dávno a pozorujem, že jeho slavybažnosť bude ho hnať vždy vyššie a vyššie. A kto sa mu bude stavať do cesty, toho bude chcieť sraziť, zdeptať, pošliapať. Ale, ruku na srdce, priateľu, nostra culpa! Čo si sa ty napísal o ňom článkov do časopisov, čo ste sa ho navychvaľovali a navelebili! Tú jeho hriešnu ctižiadosť, zdá sa mi, že ste, že sme sami v ňom vypestovali. A ako sa vysmieva ‚svätej vede', tvojím úspechom v liečení, i tvojej dobrote a láske k ľudu. Vše mi je až ľúto počúvať túto poblúdenosť ducha."

„To je práve to, čo ma od istého času sužuje. Otázka vodcu pre slovenský ľud. Kto má ním byť? Zo starých sa nikto za vodcu nehodí. Sú ďaleko od ľudu a navzájom si nerozumejú. Slovenský ľud už skoro päťdesiať rokov nemá vodcu. Štúr bol posledným vodcom slovenského národa. Ale jeho politika je plná omylov. Bol synom romantickej doby a tým sa to vysvetľuje. Dal s Hodžom ľudu nový spisovný jazyk — cieľ iste šľachetný. Ale o tricať rokov neskoršie Hurban, jeho intímny priateľ a spolupracovník uteká od nového jazyka, vracia sa k spisovnej češtine a potom znovu k slovenčine. To bolo znakom slabosti a nedomyslenie jazykového problému. Potom Štúr, Hurban a Hodža robili revolúciu — ale pod ochranou najreakcionárskejšej dynastie Habsburkov. Cieľ, získať revolúciou slobodu, bol zaiste šľachetný, ale prostriedky nedovolené. Krom toho dvaja z vodcov boli kazatelia Slova Božieho! Kňazi s puškou a s krvavými mečmi v ruke! Odporný obraz v novej dobe. Revolúcia musela sa skončiť nezdarom, lebo k idei slobody pritiahli opačnú ídeu — reakciu. A generácia v poddanstve žijúceho ľudu ani nemohla dobre chápať smyseľ revolúcie; nebola k slobode vychovaná a pri-

pravená. Po 30 rokoch po revolúcii nastal strašný politický úpadok na Slovensku. Spisovatelia, i sám Štúr upadali do mlhavého mysticismu panslavistického a museli sa uťahovať z verejného života do súkromého zátišia. Štúr a jeho škola už neverili, že sa národ svojimi silami vzchopí k slobode, preto obracali svoje zraky za hranice, k mohutnému Rusku. Tak sa zbavili priameho styku s ľuďom, ktorý necítiac ochrannej a láskavej ruky nad sebou, osirel a rozpŕchnul sa ako stádo bez pastiera. Stal sa v cudzích rukách púhym materiálom bez ducha a bez národných ideálov; lebo to, čo hlásali jeho bývalí vodcovia, už sa netýkalo jeho života, jeho denných záujmov; nemohli si porozumeť, ich ídeový svet bol transponovaný ďaleko a vysoko za úzkym obzorom slovenským!"

„V širokých líniach historie posledného stoletia máš asi pravdu, v detailoch možno by bolo s tebou nesúhlasiť. Ale o to neide. Ty tedy lámeš si hlavu nad tým, kto má byť vodcom terajšej slovenskej generácie?"

„Doslovne tak. A netajím sa ti, že som myslel na Krasňana."

„Krasňana hovoríš, naozaj, že by Krasňan mal byť vodcom národa?" vykríknul kaplán a smiechom popadal sa za boky.

„Počkaj, nevysmievaj sa mi, kým nevypočuješ dôvody, ktoré ma vedú k tejto myšlienke. Maďarský režim pripravil slovenský ľud o všetky práva a o slobodu. Školskými zákonmi svlieka z neho slovenskú národnosť a pripravuje ho o jazyk. Ľudu zbýva už len chrám, spevník — ale nie všade — a modlitebná kniha. Nejakých 70% Slovákov sú katolíci. Čo je prirodzenejšieho, ako postaviť Slováka-kňaza na čelo hnutia a dať mu vodcovskú autoritu? Krasňan má ambície vodcovské, vie hovoriť k ľudu jeho jazykom a ani sa nesnaží, aby šiel vyšej nad obzor predstáv a vedomostí ľudu. Rozumejú si dokonale. V dobe počínajúceho sa prebudenia ľudu, len kňaz, ako jediná autorita u veriacich,

môže ho viesť od církevných ideálov k ideálom národným. V ďalšej fázi národného prebudenia myslím, že sa vyskytnú iné ídee, iné ciele, iné potreby národa a vtedy ľud sám si najde povolaného vodcu, alebo vodcov."

„A preto tedy nech žije nový vodca slovenského národa Mikuláš Krasňan z Krasna!" A táto myšlienka nehoráznym smiechom ohýbala kaplána temer až k zemi.

Doktor Malinský sa zarazil a odmlčal. Za chvíľu na to začal kaplán snovať myšlienky tam, kde prestal jeho priateľ.

„Prepáč, ale mi pripadá táto tvoja myšlienka tak komickou, že by som sa vedel na nej smiať hodiny a hodiny. Ale vážne: objavil si človeka, ktorý je po prvé agilný — to je; po druhé má vodcovské ambície — tých má až priveľa; po tretie, vie rečniť ľudove k massám, i to je tak, ale to vedia i socialistickí buriči a všetci demagogovia; po štvrté je katolícky kňaz — a ty myslíš, že je on kňaz podľa ducha Kristovho? Pokarhal si Hodžu a Hurbana, že sa chytili pušky a meča — a tomuto odpúšťaš, chceš odpustiť ešte horšie vlastnosti? Zabúdaš, že to je falošný človek a že neustále luže? Zabudnul si, že kým ste spolu bojovali o faru, bol pokrokár, liberál i socialista? A teraz, keď ťa už nepotrebuje, nechce ťa znať a zrádza ťa, ako Judáš Krista Pána? A po piate —" a tu chytil sa za malík ľavej ruky — „cože ešte máš na ňom úcty a chvály-hodného? Nemáš už nič. Ale to ti ja pridám: on sa na žiadnom dosiahnutom stupni ctižiadosti nezastaví. Bude chcieť byť biskupom, potom rímskym, alebo slovenským papežom, to mu je jedno a keď dosiahne papežstva, bude sa chcieť stať — prepáč — bohom. A keď sa stane bohom, pretože už to ďalej neide, sám seba roztrhá na kúsky! Lebo na každom stupni moci a slávy zabíja a ničí tých, ktorí mu v ceste stáli. Tento ‚vodca' je rozvratný človek, v srdci svojom neživí dobrotu a lásku, ale nenávisť, zhubu a skazu všetkého ušľachtilého, božského. To je moje piate ‚prečo?'. Ak chceš, môžeš to považovať i za proroctvo starého

kaplána, ktorý poznal mnohých z povolaných, ale ani jednoho z vyvolených. Ale pri tomto mojom výklade nemysli si, že sa ja považujem za nejakú vzácnu nádobu, plnú všetkých ctností. Pri najmenšom nie som o nič lepší, ako ostatní bratia v Kristu."

Doktor Malinský počúval prísnu kritiku budúceho vodcu so značným pohnutím mysle. Všetky pochybnosti, ktoré ho zžieraly od prvého stretnutia s Krasňanom v Dúbrave, lapidárnym úsudkom kaplánovým ukázaly sa ako hrozná pravda, pravda, ktorá páli, zarmucuje, do živého reže.

Vracali sa späť lesom. Malinský zastal a chytil kamaráta kaplána za obe ruky. „Mám ťa veľmi rád. Si zatrpklý, ale sa nepretvaruješ a nelužeš. Navarili sme si kaše, ktorá nás páli, ak sa jej ústami dotkneme a ak ju preca budeme chcieť jesť, zhorkne mám v ústach ako žlč. Čo si už teraz počneme? Nič. Začali sme natáčať lavinu na vysokom vrchu a ona sama už sa bude váľať a rásť a ničiť všetko, čo sa jej do cesty pripletie."

„Pravda, nič sa už nedá robiť. Zbýva nám len dúfať v Boha, ktorý nedovolí, aby stromy do neba rástly a nedá ošípaným rohy, aby klaly."

Slnko už zapadalo, keď vychodili z lesa. Z húštiny listnatých stromov ozval sa piskot vtáčika, ako by z bolasti, že ho brat ťahal za pierko v krídeľku. Tamto ďalej zakrákala stará vrana chraplive, akoby vzdychala nad trampotami dňa, že dnes už i ten myšací svet je tak rafinovane moderný a obozretný. Kto vie, čo si všetko vyprávajú naši operení večer, keď slnko zapadá a blíži sa tmavá noc?

12

VOĽBY DO SNEMU. VRAŽDA V OREŠANOCH

Po rozhovore s kaplánom Ivanom v lese stal sa doktor Malinský ostražitejší voči farárovi Mikulášovi. V osobnom styku neprišlo medzi nimi nikdy k zjavnej hádke, alebo výčitkám, len bývalý radostne-priateľský tón ochladnul. Cítili i vedeli obaja, že prečo? Farár, keď i prehodil nejakú lichôtku na doktora, viac si už netrúfal zpriama podívať sa svojím kočičím pozorom do očú lekára. Lekár dobre vidiac toto uhýbanie, ktorým priateľ zakrýval svoje rozpaky a neúprimnosť, tým úpornejšie sliedil za jeho očima a s ironickým úsmevom kvitoval falošnú náladu priateľovu. V takej situácii pomáhal si pán farár nejakou všednou, banálnou otázkou, alebo poznámkou o počasí alebo o zdraví.

„Ako sa má tvoja rodinka, zdravá?"

„Ďakujem za opýtanie, zdravá. A tvoja, pán farár?"

„Aká moja?"

„No, myslím — sestry a — bratia v Kristu."

A bolo už po konverzácii. Farár cítil jemnú narážky na „sestry", že sa to týka jeho častých návštev u bohatej vdovice, nie tak pre večnú spasu jej duše, ako skorej k vôli získaniu jej dedictva.

Farár začal nenávideť lekára z dvoch príčin: jednak, že videl v ňom politického rivála a jednak preto, že nikto nevidel tak jasne do jeho karát a preto sa bál, že môže odhaliť jeho dvojakú, neúprimnú hru vo veciach národných i politických. Schádzavali sa zriedka kedy a keď sa náhodou stretli na ulici, v tom okamihu si uvedomili, že si nemajú čo povedať.

Malinský snášal falošnú hru farárovu pomerne kľudne, lebo nemal žiadnych politických ambícií. Nechcel si vybojovať miesto vodcovské ani v národe, ani v politike, ani v meste. Preto bol tak pokojný, preto mohol ironizovať farára a usmievať sa nad jeho omylom. A lekársku popularitu mu preca nemohol závideť? Získal si ju dlhou a svedomitou prácou. Keď si farár nadobudne ešte väčšej popularity svojou kňažskou prácou, dodá mu to zaslúženu úctu, ktorú mu nikto nesmie závideť.

Ale nastávajúce udalosti v krajinskej politike, ktoré sa hrnuly ako jarný príval na polia a lúky slovenských dedín, zdaly sa nasvedčovať, že farárov „omyl" stával sa pravdou a lekárova „pravda" omylom.

Do Krasna boli svolaní vynikajúci mužovia slovenskej národnej strany na popud redaktora Turanského na dôvernú poradu. Sišlo sa asi 12 ľudí z rôznych strán Uhorska. Krasňan pozvanie nedostal. Ale na nátlak domácich bol k porade dodatočne prizvaný. Porada bola vyhlásená za prísne dôvernú. Redaktor referoval dľa hodnoverných zpráv, získaných z vysokých kruhov viedeňských, že vláda už dostala plnú moc rozpustiť snem a vypísať nové voľby. Redaktor má dobré informácie zo všetkých krajov, kde sú Slováci v majorite, že by sme bez veľkého rizika mohli postaviť v 24 okresoch slovenských kandidátov. Nie je to ešte celé Slovensko, ale na prvý raz by to znamenalo pre Slovákov veľmi mnoho. K podobnej situácii chystajú sa i Rumuni a Srbi. Vo Viedni by prijali takúto demonštráciu s veľkou sympatiou. A Maďarom by sme ukázali, že nie sú výlučne len oni samojediní páni Uhorska.

Vyvinula sa živá debata pro i kontra. Najmocnejším dôvodom proti hromadnej účasti na voľbách boly finančné prostriedky. Strana nemá peňazí, lebo nikdy nesbierala dary a obete na volebný fond. Žiadať od kandidátov prácu, agitáciu, zanedbanie existenčného povolania na týždne, obete idúce do ťažkých tisícov a k tomu ešte porážku —

to nemožno s dobrým svedomím od nikoho žiadať. Ale mladí podporovali návrh redaktorov s veľkým elánom. Na koniec sa rozhodlo veľkou väčšinou, že sa do volieb pôjde. Redaktor predostrel soznam kandidátov. Mená sa doplňovaly, škrtaly a kandidáti všelijako boli umiestňovaní do okresov. Pre krasňanský okres bol určený doktor Malinský. Zrieknul sa ihneď kandidáciu prijať. Navrhoval miesto seba farára Krasňana, alebo lekára Zemana. Vychvaľoval ním navrhnutých kandidátov, ako jediných, ktorí by mohli v okrese podniknúť boj s maďarskými kandidátmi. Vyzdvihnul veľké zásluhy pána farára o prebudenie tohoto kraja, jeho energiu a pomernú zámožnosť.

„Ja, páni moji, ešte splácam študentské dlhy a do nových sa nemôžem znovu zasekať. Mám tu svedkov, že moja prax siaha temer výlučne len na najchudobnejšie vrstvy ľudu."

Po dlhej debate a presvedčovaní navrhnul redaktor, aby sa hlasovalo v tomto prípade lístkami. Doktor Malinský dostal z 12 hlasov 10, jeden lístok bol prázdny (patrne Zemanov) a jeden hlas dostal Krasňan (patrne Malinského). Voľba prekvapila najviac doktora Malinského; dúfal, že sa hlasy rozložia tak, že nebude mať ani jedon z 3 kandidátov väčšinu zo všetkých 12 hlasov. Alebo, že snáď pri rovnosti rozhodne lós v prospech niektorého iného z nich. Krasňan sa trochu usmieval a prvý mu prišiel gratulovať so zle skrývanou závisťou.

Doktor Malinský prijal kandidáciu s výhradou, že ju musí schváliť okresná organizácia strany a s poznámkou, že pôjde agitovať do okresu, kde nikdy nevystupoval Slovák so slovenským programom, kde pri terajšom volebnom práve nemáme majority — že pôjde s vedomím, že prepadne, lebo tu budú rozhodovať židovské hlasy a tie získať nám nemožno.

Potom už šla debata hladko. Prítomným, lebo nimi navrhnutým boly pridelené okresy bez protestu. Redaktor prečítal návrh ohlasu k slovenským voličom a sostavil sa

ústredný volebný výbor pre celé Uhorsko. Na koniec sa ešte dôrazne upozornili prítomní, že debata a priebeh schôdze a menovite mená kandidátov i mená okresov musia držať v tajnosti do času, kým nebudú vypísané voľby a pokiaľ menoslov kandidátov a voličov nebude uverejnený v slovenských časopisoch i s ohlasom k voličom. Centrálnej volebnej komisii bola daná moc, aby súkromne a diskrétne vyjednávali s kandidátmi ešte pred týmto termínom.

Ale na druhý deň už celé mesto si rozprávalo, že budú voľby a slovenským kandidátom že je doktor Malinský. Kto to vysvrbačil? Tak, jako vždy, i teraz — pán farár. Hneď po porade stretol sa so ženičkami pred farou a už začal: „Viete, čo nového? Budú voľby a slovenským kandidátom je doktor Malinský."

A v katolíckom kruhu, kde mal mocnú a vlivnú opozíciu maďarónsku, tiež takým spôsobom prekvapil kartujúcich členov kruhu.

Svojou prostorekosťou a či akoby sa to malo menovať, pokazil mnoho plánov strany, lebo úrady bývaly vopred upozornené a marily zákazmi prácu miestnej organizácie. Preto predsedníctvo, v ktorom bol i farár podpredsedom, nikdy sa neradilo v jeho prítomnosti o dôležitých veciach, alebo naopak, ak chcelo, aby niečo vyšlo na javo, tak to pred ním náročky pretriasali.

Voľby boly vypísané na koniec mája. Zbývalo len 6 týždňov do dňa voľby. Malinský po schválení jeho kandidácie okresnou poradou, predniesol kandidačnú reč užšiemu predsedníctvu k vôli schváleniu. Žiadal menovite o úsudok právnika, či neobsahuje reč nejaké protizákonité požiadavky. Porada reč schválila.

Doktor Malinský vyhľadal farára na fare, aby mu kandidačnú reč prečítal, lebo nebol na porade. Reč mala formu skôr nejakej rezolúcie, ako dľa pravidiel retoriky vypracovaného pojednania, alebo prednášky. Tedy asi v spôsobe:

žiadame to a to, preto a preto. Len krátky úvod, prečo národ ide pod vlastnou slovenskou zástavou do volebného boja a koniec reči s výzvou, aby sa ľud spojil a pripravil víťazstvo svojej pravde, svojmu právu a svojej slovenskej slobode svedčily, že ide o volebnú reč. Obsahovala nejakých 16—20 požiadaviek zčiastky všeobecných pre celé Slovensko a zčiastky lokálnych.

Krasňan počúval čítanú reč Malinského s malým záujmom, bol naprosto neprítomný duchom. Po ukončení sa rozpálil a hnevive začal: „Celá táto reč nestojí za nič. Všetky požiadavky sú ničotné proti požiadavku, aby sa zrušily civilné matriky a civilný sobáš. Náš ľud si nič iného nežiada! Na tieto talafatky, čo tu máš, nedostaneš ani jednoho hlasu sedliackeho. Svätá církev a viera ľudu sú v nebezpečí. Liberáli, pokrokári, atheisti a celá tá neverecká banda opovažuje sa búrať trón najvyššej autority církve, autoritu Svätého Otca, námestníka Pána Boha na zemi! To je nihilizmus, to je anarchia, to je otvorená revolúcia proti viere a Bohu! Taký program ja nepodporujem —“ a potom sa trochu spamätal a začal miernejšie: „Radím ti, aby si s týmto programom nešiel pred náš veriaci ľud!“

Malinský bol ohromený rečou tohoto človeka, ktorý ešte nedávno nadával kňazom do čiernych bánd, posmieval sa biskupom a církvi, podporoval arciliberálneho poslanca pri voľbách, písal články do pokrokárskych „Nových Časov“ — a teraz obracia kepeň tak nestydate pred človekom, ktorý ho znal i dľa reči i dľa skutkov tak dokonale . . . Alebo ho preca len neznal?

Doktor veril, že program je prospešný ľudu. Nedal sa vyprovokovať k zrejmej srážke, prípadne k nepriateľstvu.

„A ja pôjdem len s týmto programom, nič k nemu nepridám, ani tie proticírkevné požiadavky maďarsko-ľudovej strany. Vedz, že program schválila okresná a miestna organizácia a ja už nemám práva samovoľne na ňom nič meniť, vynechať, lebo pridať.“

„Ja sa na usnesení církvičkárskeho výboru, kde hlavné slovo vedú luteránski bajtkovia, rechtori, všelijakí seniori a inšpektori — s odpuštením vykašlem."

„Prosím ťa, nerozčuluj sa a neurážaj ľudí, ktorí ti tak nezištne pomáhali . . ."

„S takými materialistmi, čo sa perú len o mastné hrnce, aby napchali svoje žalúdky a bruchá ja bojovať nebudem."

„A za koho sa chceš prať?"

„Ja bojujem za Boha a za národ."

„Mohol by si bojovať, lebo povedzme to vernejšie, mohol by si hlásať božiu pravdu. Myslíš si, že Boh potrebuje tvojej pomoci, myslíš si, že keby si ty zaň v tomto meste nebojoval, že by sa musel niekam podieť, že by Ho tu nebolo? Že by Ho ľudia opustili? A On len s tvojou pomocou môže prebývať v srdciach ľudí? Vo svojej veľkej pýche, ktorú prevyšuje len tvoja nevedomosť, predstavuješ si všadeprítomnosť Všemohúceho Boha, ako nejakého generála, ktorý potrebuje k vedeniu vojska pomoc svojich dôstojníkov. Ale takého tvojho boha niet ani na nebi, ani na zemi. Tvoj boh je len tvoja fantázia, to si ty sám, ty sa robíš bohom a hovoríš rúhave menom tohoto tebou vymysleného, falošného, neexistujúceho boha. My „neverci" máme iného Boha, ktorý je nekonečne dobrotivý a múdry. My Jeho menom nechodíme na trh, ani sa neskrývame za Jeho autoritu. My len skúmame vo velikej bázni Jeho Zákony a myslíme si, že Mu najlepšie slúžime, keď hľadáme Jeho Pravdu, Múdrosť a Lásku.

Hovoríš, že bojuješ za národ. A myslíš si pri tom: za mastnú faru. Čo? Dosiaľ som ťa ešte nevidel za iné bojovať. No, a za veľké dedictvo hlúpej vdovy Holej, ktorá má so dva tucty príbuzných bedárov, čo na to dedictvo čakajú."

„Áno i za dedictvo. Príbuzní dedictvo prepijú a prežerú. Ja ho zachovám pre bohumilý cieľ. Vystavím kostolík, alebo kaplnku zaň!"

„A budú ťa preklínať!"

„I na Ježiša Krista kričala luza, ktorú sýtil, liečil, vyučoval: ukrižuj ho!“

„Rúhaš sa Mu, keď sa k Nemu pripodobňuješ! Si posadlý zlým duchom pýchy a mamonárstva. Niet v tebe ani zbla bázne božej. Nectíš nič, ani ľudského, ani božieho zákona. Chceš byť tyranom, lebo si sebec. Nemáš milosrdenstva s biedou a strasťami bližných. V Dúbrave si oklamal úbohého, v tvoju dobrotu veriaceho šustra tak, že prišiel o celý majetok! To že je boj za národ? Nie je ten človek so 6 deťmi tiež národ? Jaký si ty duchovný pastier? Mám ti citovať z Nového Zákona čo si a čo robíš?“

Farár chodil po svojej úzkej pracovni nervózny, rozčúlený, nepokojný. Možná, že takejto kázne ešte nikdy nepočul. Vše otváral ústa, ako by sa chystal k obrane a zase krátko, ale z hlboka oddychoval, postál a zase sa rozbehol k Malinskému.

„Čo som mohol čakať od takého . . .“

„No, povedz, ‚neverca‘ . . .“

„Áno, neverca, atheistu. Nectíš si ani mojho posvätného rúcha, ani svätosti posvätenia kňažského stavu! To som mohol vedeť, s kým mám do činenia. Si zlý, zlý, jedovatý človek!“

„Počkaj, na kancli môžeš nadávať bez protimluvy, v tom ťa zákon chráni. Medzi štyrmi očami ten civilný zákon neplatí. Snáď ti toho ešte viac poviem.“

„Medzi nami je koniec. Koniec priateľstva, kamarátstva, spoločenských stykov.“

„Ešte nie. Chcem ťa presvedčiť, že nemáš pravdu, keď myslíš, že ľud chce bojovať len proti civilnému sobášu a matrikám. Dávam ti návrh: pôjdeme do obce, ktorú si sám vyberieš a ty zahájiš voličskú schôdzu. Povieš tam svoj program a ja poviem svoj. Uvidíš výsledok na vlastné oči.“

„Ja mám ísť s tebou? Po tom, čo si mi ty vykonal?“

„Áno i po tej kázni. Si viazaný sľubom, že mi budeš pomáhať.“

„Sľub daný nevercom — môže sa nedržať, zrušiť."

„Vieme o tom z historie. Po tom zrušenom sľube upálili nevinného človeka na hranici . . . Ale to sa stalo dávno. Chceš sa presvedčiť, či máš pravdu, lebo nie? Ak ty máš pravdu, tak môžeš žiadať odo mňa, aby som sa v 64 obciach okresu ukázal s ružencom v rukách, ako nejaký františkánsky fráter, čo kveštuje po dedinách!"

„Myslíš tento návrh vážne, či si len posmech robíš z mníchov?"

„Celkom vážne. Ak vyhráš, poddám sa."

„Dobre! Bude to podívaná videť Malinského chodiť s pátričkami po dedinách!" — a rozrehotal sa. „Poď, na tento cirkusový kúsok si musíme pripiť."

„Ďakujem, vieš, že nepijem. Ale štrngnúť si môžeme. Nezabúdaj, že my dvaja sme ešte našu úlohu neskončili. Nemôžeš sa už vyzuť na ceste tŕnistej, ktorú sme spolu nastúpili. Rob, čo chceš, si môj spolupracovník. Dosiaľ si mal len ty slávu a zisk. V tejto krajine Slovák ľahko k týmto veciam neprichodí. Tak si tedy pripijeme na víťazstvo slovenského práva, slovenskej slobody a na víťazstvo demokracie."

„Nech žije doktor Malinský, zbožný pútnik s ružencom kajúceho mnícha!"

„Chceš tedy ísť so mňou, povedzme, do Jastrabia?"

„Áno."

„Zajtra ti oznámim deň a hodinu."

Rozišli sa, ruky si nepodali.

Na tretí deň v sobotu vybrali sa kočom do Jastrabia. Prisadli si k nim ešte dvaja: mladý Ondrejka, tajomník Malinského, syn nám už známej babice a redaktor „Slovenského Týždeníka", Štefan Karlík, ktorý bol vyslaný ako reportér o volebnom ruchu redaktorom Turánskym, ktorý tiež kandidoval do snemu. Dorazili pred večerom do dediny. Úhľadné domy stály podĺž hradskej cesty a od nej zprava tiekla rieka. Vystúpili pred domom nášho dô-

verníka a postavili sa na úzkom prístenku do rady. Tajomník šiel k obecnému bubeníkovi, aby bubnom ohlásil voličské shromaždenie. Za chvíľu ľud sa začal schádzať okolo úzkeho rečnišťa. Prišlo viac žien, ako mužov. Redaktor sa predstavil, zahájil shromaždenie a oddal slovo farárovi ako sa boli cestou dohodli. Farár začal katolíckym pozdravom „Pochválenom", lebo obec bola čisto katolícka. Ľud odpovedal: Na veky. Amen. A hneď sa pustil do rozboru vládnej politiky, ktorá pripravila ľud o kresťanský sobáš, o cirkevné matriky. „Prišiel som k vám ako duchovný otec..."

„Ako zradca ste prišli!" „Ako zapredanec vlády!" začali chlapi kričať na celé hrdlo. „Nepočúvajme ho!" „Pakujte sa von z našej obce!" „Vyprášte mu to kňazské rúcho!" Krik sa zmáhal, že už nebolo počuť slova. Malinský vidiac, že bude schôdza rozbitá, požiadal farára, aby odstúpil, aby prestal, aby sa nenamáhal ďalej rečniť. A sám zdvihnúc vysoko ruky, žiadal o ticho a o slovo.

Ľud razom sa utíšil. „Počujme nášho doktora!" „Nech žije náš kandidát doktor Malinský." „Ticho buďte!" „Počujme!" A Malinský rečnil svojím mäkkým, srdečným hlasom. Ľudia počúvali ako v kostole. Ku každému bodu programu prinášal príklady zo života ľudu, tešil a ľutoval trpiaci ľud. Maľoval jeho biedu a útisk prostým, ľudovým jazykom. Za každým bodom spytoval sa, či chcú nápravu v tejto veci, či chcú, aby tieto krivdy odhalil pred svetom, v snemu. Čím ďalej rečnil, tým viacej sa ozývaly slová súhlasu, nadšenia, i volania na slávu.

„Chcete ísť s kňazmi?"

„Nechceme, nechceme zradcov." „A tamtoho ste mohli nechať doma!" „My aj bez neho pôjdeme s vami!"

Malinský končil reč. Vtom od nižného konca dediny blížil sa miestny farár, ktorý ako smyslov zbavený reval: „Nech žije náš ľudový kandidát Zoltán Pálfy!" A reval a kričal a rukama gestikuloval hroziac Malinskému. Ale nie dlho. Asi na 50 krokov od shromaždenia chytili ho mlá-

denci a ťahali ho smerom k rieke, aby ho tam okúpali. Na brehu stál drevený, vysoký kríž. Farár sa oň chrbtom oprel a rukama chytil a kričal ďalej meno kandidáta. Mládenci ho chceli odtrhnúť a drevo kríža začalo sa povážlivo knísať. Vtom zakročil Malinský.

„Dajte mu pokoj, mládenci. Vidíte, že sa pomiatol na rozume. A zneuctíte kríž, na ktorom je božie Umučenie. Nech si ide sám hlasovať na Maďara Pálfyho. Sám ho nespasí."

Mládenci počúvli. Oslobodený farár mlčky odchádzal, zahanbený a potupený veriacim katolíckym ľudom.

Malinský sa poďakoval mládencom, ženám i mužom, že ho v úcte vypočuli a prial im všetkého dobrého a hlavne víťazstva slovenčiny.

Ženy i muži ho obklopili, aby si s ním stiskli ruky. Nasadli na koč a za srdečných pozdravov opustili dedinu. Cestou farár mlčal ako obarený.

„Videl si teda na vlastné oči, čo si ľud myslí o civilnom sobáši a civilných matrikách. A videl si i ten výstražný obraz, ako chceli tvojho oltárneho brata v rieke okúpať. Kto vyhral? Kto mal pravdu, ty, či ja?"

Farár nepriznal. Mlčal zarputile a zaboril tvár do dlaní.

Malinský vyrozprával mladým sprievodcom, čo sa medzi ním a farárom prihodilo, keď čítal programovú reč.

„Mám to dať do novín?"

„Nie o našej stávke. Ale o tom, ako mládež umlčala výkriky agitátora maďarskej ľudovej strany — to sa hodí pre obveselenie mysli."

A mladý Ondrejka zatriasol farárom: „Nermúťte sa, velebný pane. Zajtra sa pri omši pomodlite za Malinského, že vás vyslobodil z veľkého nebezpečia. Veď by vás tie ženy boly naozaj nabily. A chlapom len tak oči hnevom iskrily. Už som pozeral, kadiaľ by bola najkratšia cesta do koča. Ale nič to; mama mi to ani nebude chcieť veriť, že vás chceli ubiť! Tak sa preberte z tejto prvej porážky, pán farár."

Farár sa razom prebral z omráčenia.

„Nešťastný ľud, nevie, čo činí! Tam ste ho vašimi novinami doviedli. Vy, čo žijete v skazenej Pešti, i vy, čo ste sa spustili svätej viery, svätej církve a Boha! Vás neľutujem, ale toho zbožného slovenského ľudu mi je ľúto."

„Zalejeme vašu ľútosť pohárikom dobrého vína, pán farár. Máte vraj tokajské?"

A tak si ho doberali cestou do Krasna. Keď zastavil koč pred farou, farára prípad už obolel, otriasol sa ako mačka, keď s výšky dopadne na štyri nohy. Invitoval skutočne na tokajské. Doktor sa poďakoval a mladí hlučne doprevádzali farára do fary.

Volebný zápal sa stupňoval na oboch stranách v tej miere, ako sa blížil deň voľby. Doktor Malinský navštevoval obce, posmeľoval bojazných a neistých. Slovenská mládež z mesta obsadila obce a rečnila po domoch, po dvoroch dedín, rozširovala naše časopisy, letáky a spievala volebné pesničky s dedinskou mládežou. Ľudový kandidát musel najímať kortešov, ktorí miesto neho prehovárali voličov, lebo neznal ani slova slovenského. Napájalo sa, sľubovalo a terorizovalo. Krčmárom-židom hrozili, že ich pozbavia licencií krčmárskych, sedliakom vyhrážali, že ich nepustia do erárneho lesa sbierať palivo, sluhov a stoličných zamestnancov strašili, že ich pozbavia služby a chleba, ak nebudú hlasovať na maďarského kandidáta Pálfyho, ktorého vytiahli z ktorejsi redakcie maďarského časopisu a poslali do okresu, jemu celkom neznámeho. Katolícke kňazstvo na rozkaz biskupa podporovalo Maďara. Evanjelícke kňazstvo, bez výjimky pracovalo za doktora Malinského.

Týždeň pred voľbou stala sa strašná udalosť v Orešanoch. Pred večerom stáli orešanskí parobci počtom asi dvaciati pred krčmou. Vyspevovali a robili žarty. Bola sobota a boli už po práci. Od horného konca blížili sa štyria žandári s nasadenými bodákmi a v čákovoch, ozdobených kohútimi perami. Viedli sviazaného muža pred

sebou. Vtom sa natrafil farár z Krasna na bryčke. Cestoval do Dúbravy, kde ľud sa búril proti krčmárom a novému farárovi a tamojší učiteľ ho prosil, aby súrne prišiel nepokoj utíšiť, lebo že sa obáva, aby sa neprihodilo nejaké veľké nešťastie.

Parobci obklopili žandárov, doberali si ich, vysmievali sa im, že či sa nehanbia štyria poviazať jednoho. Žandári ich kolbami odháňali a bili. Farár sostúpiac z bryčky, pritočil sa zo zadu k parobkom.

„Dvacať, tricať vás je a dáte sa biť týmto hnusným ‚kohútom‘. Soberte im flinty a namažte im, že budú pamätať!“ — posmeľoval ich a už aj sadal do bryčky. Parobci, ako rozpustilé deti, neuvažovali dlho, aké následky môže mať ich pokus odzbrojiť žandárov. Nastala trma vrma; bitka a zápas o pušky. Razom ozvaly sa štyri rany z pušiek. Okamžite padli na zem štyria mŕtvi a mnoho ranených. Nastala hrozná panika. Krčmár vyšiel von a parobci sa rozbehúvali. Žandári zapisovali mená ranených a utekajúcich dľa diktanda krčmárovho. Krčmár farára nevidel. I žandári naň akosi zabudli.

Strašná zpráva priletela i do Krasna. Doktor Malinský, opatrený inštrumentami a obväzmi, ponáhľal sa do svojho rodišťa. Situácia bola v dedine hrozná. Plač, hrozby, preklínanie a zúfalstvo rodičov. Doktor Malinský ošetril ranených a mŕtvych uložili do márnice v cintoríne. Dal si vyložiť celý priebeh i od žandárov i od svedkov, od krčmára i od ranených. Keď už bol na odchodu, vzal Malinského stranou bratranec jednoho zastreleného a vyrozprával mu, ako sa k nim Krasňan pritočil a ako práve tých štyroch posmeľoval, aby vzali žandárom pušky a zbili ich.

„Vrah!“ zaúpel doktor. „Takto zbytočne poštval do smrti nezralých chlapcov . . . Nehovor, prosím ťa, o tom nikomu, ani kamarátom, ani žandárom,“ žiadal chlapca doktor Malinský, „a iď domov a ľahni si. S farárom si prehovorím sám. Dostane, čo mu patrí.“

Vrátiac sa do mesta, vyhľadal doktor Malinský predsedu strany doktora Zemana, aby mu dal zprávu o vražde v Orešanoch a aby sa poradili, čo ďalej. Doktor Zeman bol na večeri u Klasných. Zašiel tam za ním.

V rodinnom krúžku už sa rozčúlene debatovalo o krvavej udalosti. Dámy i páni boli pobúrení krutou krvilačnosťou maďarských žandárov. Keď vstúpil medzi nich doktor Malinský, na smrť bledý a rozrušený, povyskakovali z miest a sypali otázky.

„Hneď, hneď vám rozpoviem všetko. Prvej však prosím pohárik vína a vody a doktora Zemana prosím, keby šiel so mňou do bočnej izby. Mám ti sdeliť veľmi dôležitú okolnosť."

Zasadli vedľa. Doktor Malinský vypil na dúšek víno a vodu. Potom mu vyrozprával, ako sa náhodou objavil farár na scéne, čo povedal mládencom a čo za chvíľu následovalo.

„Beštia! Vrah!" skríknul Zeman, lapajúc po vzduchu v nesmiernom rozčúlení.

„Snáď by sme ho mohli navštíviť," navrhnul Malinský. „Pošleme sa spýtať na faru, či sa už vrátil? A čo myslíš, mám to rozpovedať spoločnosti vedľa?"

Doktor Zeman bol ochotný k návšteve. V tú chvíľu zaváhal a navrhnul, aby farára zavolali sem, ku Klasným.

„Ak príde, nech rozpovie sám, čo urobil a čo parobkom poradil. Ak sa ešte nevrátil, rozpovieš našim všetko bez okrašľovania. Veď tento neľud nezaslúži si ani najmenšej šetrnosti."

Farár sa nevrátil. Odkázali z fary, že bude asi nocovať v Dúbrave. Doktor Malinský si pomyslel, že bude mať asi strašnú noc, lebo nebolo možné, aby nebol počul streľbu z pušiek.

Keď sa tedy farár nedostavil, doktor Zeman vyzval Malinského, aby rozpovedal, ako prišlo k vražde štyroch mladíkov v Orešanoch.

Doktor Malinský pomaly, vyrušovaný výkrikmi hrúzy, líčil, ako sa chlapci vysmievali žandárom, ako sa práve vtedy objavil tam farár Krasňan, ako posmeloval mládencov k zápasu so žandármi o pušky, a ako prišlo k výstrelom proti mladíkom. Keď líčil okamžiky smrti chlapcov, keď líčil obraz, ako pri svetle lampy videl v prachu zeme ležiace mladé mŕtve telá s výrazom hrôzy a údivu na tvári, keď líčil, ako malým potôčkom vytekala z ich prsú červená krv a tvorila mláku na suchej, prachom pokrytej zemi, keď líčil bolestný nárek matiek kľačiacich u chladnúcich mrtvol svojich detí — hlas mu solhal, nachýlil hlavu do rúk a ďalej nemohol.

„Zločinec! Vrah!" vášnive sa ozývaly podesené dámy i omráčení mužovia. A spoločnosť stíchla. Každý z nich myslel si na to, čo bude ďalej, či táto prvá slovenská voľba v okrese nebude si vyžadovať ďalších obetí na životoch.

Malinskému priniesli šálku čaju. Pomaly prichodil k sebe. Tešili ho a obetí ľutovali. Klasný navrhnul, aby sa zaviedla sbierka pre matky, ktoré stratily svojich synov.

Doktor Zeman vyzval dámy, aby opustily mužov, lebo sa bude treba poradiť, čo má strana urobiť, aby ju neobvinili z buričstva. Usniesli sa, že zajtra vydajú leták, výzvu k voličom, aby sa vystríhali výtržností, aby nedávali príčinu k násilným zákrokom úradov a žandárov, aby zachovali kľud a dôstojnosť, ako sa na triezvych a sebavedomých voličov patrí. A vypísali sbierku pre pozostalých po obetiach orešanských. Krasňana vyzvú, aby sa zodpovedal z ľahkomyseľného činu. Konštatovali jednohlasne, že súdy a úrady budú sa tešiť, že majú príležitosť a príčinu postupovať čo najbrutálnejšie proti slovenským voličom.

Krasňan vrátiac sa z Dúbravy, nedostavil sa ani po viacerých vyzvaniach do porady predsedníctva. A stále štval voličov proti vrchnosti, akoby ešte nebol mal dosť na krvavom krste orešanskom.

Na tretí deň vyslala vláda do Orešian stotninu vojska

na útraty obce a do Krasna prapor maďarských honvédov. Obchody i krčmy musely sa o osmej zatvárať a koho po osmej hodine zastihli na ulici, prevádzali ho na vojenské veliteľstvo. Do dedín zakázali prístup našim kortešom a tak dediny boly vydané protivníkovým kortešom na pospas.

Doktor Malinský unavený šesťtýždňovým rečnením bez akejkoľvek výpomoci, zostal štvrtého dňa pred voľbou v ordinačke. Vzal voličské protokoly znova do ruky a počítal, aký bude asi pravdepodobný výsledok volebného boja. Okres mal okrúhle 3.000 voličov; 10% obyčajne nehlasuje: nemocní, odcestovaní, v lesoch na práci a mŕtvi. Zostáva 2.700 hlasov. Židia majú 460 hlasov, zbýva 2240. Slovenských voličov je 1180. Ak sa židia zdržia hlasovania, čo sa dalo predpokladať — a čo mal i sľúbené, lebo jeho protikandidát vystúpil s antisemitickým a klerikálnym programom — mohol by mať výhľad na 100 až 120hlasovú väčšinu. Ale po dúbravskom incidente, kde voličia vyhnali dve židovské krčmárske rodiny z obce tej noci, keď tam nocoval farár Krasňan — nedalo sa očakávať, že by to židov v okrese nepoštvalo proti slovenskému kandidátovi a že ich zrovna naženie do maďarského tábora. A tak tedy musel si priznať, že ak len 300 židov oddá hlas protivníkovi, tento bude mať väčšinu asi 180 až 200 hlasov.

Nahnevaný na farára, sobral výpočty a soznamy a šiel na faru za Krasňanom. Krasňan sedel pri písacom stole. Stranou stála fľaša s koňakom a dvoma prázdnymi kalíškami.

„Vítaj, doktorko! Som rád, že si prišiel. Práve som dopísal článok do nášho týždeníka o prípade orešanskom a dúbravskom.“

„A koho si tu mal?“ pýtal sa doktor, ukazujúc na dva kalíšky.

„Policajného vicekapitána.“

„Čo chcel?“

„Spytoval sa tak nejak obďaleč, či neviem niečo o orešanskej vzbure?“

„A čo ty? Vieš o tom niečo?“

„Ja — — ja celkom nič. Ja som sa síce toho dňa viezol cez dedinu do Dúbravy, ale som nevidel z toho prípadu nič.“

„Tedy si sa ani nezastavil pred krčmou pri mládencoch?“

„Ja, ani sa už dobre nepamätám. Stáli tam nejakí parobci, zdravili ma. Ja som im na to ‚Za tú našu‘ a zatiahli sme na môstok do Dúbravy.“

„A čo vicekapitáň?“

„Keď videl, že ja o veci nič neviem, a že som pri tom nebol, pozdravil a na cestu som ho ponúknul kalíškom koňaku.“

Doktor Malinský videl na tvári a pohyboch farárových nepokoj, napnutie. Rozpačite chytal tu rukopis, tu fľašu a nalial do jednoho kalíška. Potom sa zrejme spamätal a veselým tónom nabídol koňak. Otvoril skríňku so sklom a vyberal čistý kalíšok. „Ten článok ti prečítam. Bude sa ti iste páčiť. Žandári i židia dostávajú v ňom dôkladný výprask.“ Nalial i do druhého. „Tak si pripi so mnou!“

„Nepijem. Židom by si mal dať pokoj; vieš, že v našom okrese rozhodnú voľby. Tu máš výpočty. Ten tvoj zákrok v Dúbrave vženie všetkých židov do protivného tábora. Kandidát maďarský pourážal ich tu v meste svojou kandidačnou rečou, po ktorej mi rabín sľúbil, že buď vôbec sa zdržia od voľby, alebo aspoň istá čiastka že bude hlasovať na mňa.“

„Čo, naša strana by mala závisieť na milosti židov?! To radšej čestný pád!“

„Si dieťa, či sviečková baba? Veď tu neide o milosť, či nemilosť židov, ale o to, komu dajú hlasy a kto si má odniesť so slovenského okresu poslanecký mandát. Majú 400 hlasov a tie práve rozhodnú. Dnes tu niet slovenskej väčšiny. Robíme preca voľby a nie ružencovú pobožnosť, kam by žid nesmel.“

„Áno, viem, vy pokrokári, realisti i s vaším Masarykom paktujete so židmi. Vieme: Polná, Tisza-Eszlár, židovské

peniaze od Rotschilda z aliancie v Paríži a Boh vie, odkiaľ..."

Urážka, vrhnutá proti Masarykovi, rozkatila Malinského:

„Tak prestaň a neurážaj človeka, ktorého si nikdy nevidel, nepočul a ktorému nie si hoden ani do šlapaje vkročiť. — A lužeš, hanebne lužeš o orešanskom ‚prípade'. Tebe je to len ‚prípad', ale je to tvoja vražda. Ty si sa shováral s parobkami, ty si ich naštval, aby odňali pušky žandárom, aby oslobodili poviazaného chlapa a aby ich nabili. Ty si vrah, ty si ničomník, lhár si, zločinec si."

„Ja, ja — — ja —" zalykal sa zdesený a usvedčený komediant, ktorý svoju zločinecku náturu kryl úctyhodným rúchom kňaza.

„Áno, ty sa budeš zodpovedať pred Bohom, ak v nejakého Boha veríš."

„Ja prosím, som sa v Orešanoch s nikým nerozprával. Bol len pozdrav a nič viac!" zapieral drze a v zúfalstve rad — radom vypil koňak z oboch kalíškov.

„Hnusí sa mi tvoja ubohá zbabelosť! Veď mám svedka, ktorý ťa počúval, ako si im radil a ich posmeľoval. Bol som tam hneď večer a mládenec, meno ti neprezradím, stál ti za chrbtom a počúval tie tvoje slová. Zrovna tých zastrelili, ktorých si voštval do záhuby. Tu, v tomto notese — a švihnul ním tesne pred jeho zosinalou tvárou — mám zaznačené slovo za slovom, čo si povedal a čo sa potom stalo. Ten svedok by stačil, aby si sa dostal na šibenicu! A snáď ich je viacej, čo ťa počuli. Mne stačí tento jeden."

Farár sa posadil, či vlastne sklesnul do kresla.

„No, prosím ťa, a čo bude — — — so mnou?"

„S tebou? pýtaš sa. Poviem ti. Mne o teba neide, ale jedna matka stratila najstaršieho syna, je vdova, má ešte štvoro malých detí. Syn chodil do fabriky a živil rodinu. Pôjdeš tam po voľbách, odprosíš ju a budeš jej pomáhať, kým mladší chlapec nedorastie. Máš z čoho a ešte zdedíš. Ale zločin nesmažeš, ani keby si všetko rozdal a šiel sa kajať do kláštora."

„A prosím ťa, ten chlapec čo hovoril?“

„Sľúbil mi, že bude mlčať.“

„A ty ma nevydáš súdu?“

„Nie som donašač. Mňa to, že viem, čo si urobil, viac bude trápiť, ako teba. Bude mi strašné pomysleť, že ty kážeš o láske k bližným, že udeľuješ sviatosti, zpovedáš hriešnikov a sám by si mal do zeme biť čelom a kajať sa. A ľud ti bude ruky bozkávať a padať pred tebou na kolená. Za tú potupu ľudskej dôstojnosti bude mi strašné. S Bohom a neukazuj sa mi na oči, kým ťa nezavolám.“

Krasňan pozdvihnul hlavu v kresle, čosi zašomral a nehnul sa, keď skľúčený doktor opúšťal človeka — človeka stvoreného na obraz boží — ale v srdci ktorého na mieste Boha sedel sám zlý duch.

Doktor Malinský vrátil sa do ordinačky a zamknul dvere. Dlho rozmýšľal, čo počať s týmto človekom, ktorý skrápa svoju politickú karieru krvou ľudu, ktorý by mal chrániť od všelikého nešťastia i smrti. Rozhodnul sa, že o dnešnom výstupe nikdy nebude rozprávať a po voľbách že bude treba, aby mu strana ukázala dvere, aby pod jej zástavou nepáchal viacej orešanskému podobný zločin. Zašiel ku Klasným a k Zemanovi s prosbou, aby o účasti jeho na vražde nerozprávali, lebo veď slovenská strana ho priviedla do Krasna a nepriatelia by mohli všetku ohavnosť zločinu proti nej obrátiť.

Voľba do snemu skončila sa takmer tak, ako si Malinský vypočítal. Do záverečnej hodiny viedol asi 200 hlasovou väčšinou. Potom v poslednej hodine odhlasovali temer všetci židia na Pálfyho, jednak pre pohoršenie z Dúbravy a jednak pre strašný nátlak župana, ktorý osobne priletel do Krasna a dal si predviesť funkcionárov miestnej náboženskej obce židovskej. Tak odhlasovalo asi 300 židov proti slovenskej strane a Malinský prehral voľbu 105 hlasmi.

Voličia Malinského vyčkali až do tmy vyhlásenie výsledku voľby. Protivníci opúšťali miesto hneď po odhlaso-

vaní. Akoby sa za seba hanbili. Prepadnutie svojho kandidáta prijal ľud bez rozhorčenia. Naopak, tešili sa z toho, že sa toľko poctivých Slovákov našlo v okrese, v ktorom nikdy Slovák nekandidoval. Sľubovali si, že pri budúcej voľbe tých 100—200 hlasov privedú na stranu slovenskú.

Za spevu sa rozchádzali v dobrej nálade a plní dobrých nadejí. Malinského tešili: na prvý raz nás bolo dosť, pri druhej skúške zase my vyhráme.

13

VZBURA PROTI KŇAZOVI

V úzkej dolinke, ovenčenej čarokrásnymi vrchami, leží obec Poľany. Má asi 2.000 duší. Obyvatelia živia sa roľníctvom, pltníctvom a v zime vyvážkom dreva z rúbanísk. Sú temer všetci náboženstva katolíckeho. Ľud je sporivý a veľmi pracovitý. Zem miluje nesmierne. Kus role radšej preplatia troj- i štvornásobne, len aby každý mal kus svojej zeme. Obec stojí v chýre dobrej, majetnej, neodvislej dediny. Majú dobrú školu a pekne vymaľovaný kostol. Ľud je mravný, zbožný, veriaci. Za 10 rokov sotva sa narodí jedno nemanželské dieťa. Je skrz-naskrz statočný. Je bez lsti a podvodu. Je triezvy a sebavedomý. Nechváli sa a neluže. S pánom obcuje úctive, no nie podlízave. Ako všetok horský ľud na Slovensku, i on je mysticky naladený a umienený. Svoje bráni tvrdošijne a neústupne. Poľany sú prebudená slovenská dedina. Poľaňan rád číta, rád politizuje a rád skusuje. Svoje noviny berie so sebou do práce: v lete na lúky, do hôr, v jaseni a na jar na plť, v zime do susedných žúp na vyvážanie dreva. Všade je apoštolom slovenskej myšlienky. Mali od pol storočia dobrých kňazov. Posledný im vraj neraz rozprával: „nepozerajte na reverendu, ale na toho, kto je v nej. Dnes vešajú reverendy aj na lotrov. A príde čas, že slovenský ľud bude kňazov prenásledovať a preklínať.“ Tento kňaz bol ľudu všetkým: otcom, bratom, radcom, vodcom a učiteľom. Tú jemnosť, priamosť a otvorenosť, ktoré tak okúzluju človeka, hovoriaceho s Poľaňanom, majú patrne od veľkého človeka — kňaza.

A proroctvo jeho o kňazoch na Slovensku splnilo sa

v krátkej dobe práve v tejto rázovitej dedine a na tomto krásnom ľude v pár krátkych rokoch po jeho smrti.

Pri posledných voľbách štyricať rokov vládnuca liberálna strana utrpela strašnú porážku. Do snemu dostala väčšinu opozícia, skladajúca sa z prepiatých šovinistov — kossuthovcov, neodvislej maďarskej strany osemaštyriciatnikov a maďarských ľuďákov. A na politickom javišti zjavily sa i národnostné strany: Rumuni, Slováci, Nemci a Srbi.

Slovensko za tých štyricať rokov liberálnej éry „lifrovalo" najoddanejších a najvernejších „mamelukov" maďarskej vláde. Klerikálna maďarská ľudová strana po páde liberálnej strany trúfala si opanovať celé Slovensko. Ale vyšla z týchto volieb dokaličená a sklamaná. Za neočakávanú porážku prisahal jej vodca, Rakovszky, smrteľnú pomstu i jeho vodcom. Nesmierne ho bolela porážka v siedmych okresoch a v šiestich len-len že zvíťazili nepatrnou väčšinou. Nepriateľ s úžasom pozoroval, že na Slovensku dobyl asi posledného víťazstva. Nepriateľ myslel, že slovenský ľud možno odvrátiť z boja za svoje práva násilím, ako sa mu to dosiaľ vždy podarilo. Preto sa vrhnul s besnotou zvera na slovenský ľud. K svetskej moci pripojila sa na všetko ochotná moc církevná. Začali pokutovať občanov veľkými peňažitými trestami pre malicherné priestupky, ktoré si i vymýšľali; žalárovať nepoddajných sedliakov a ich vodcov; suspendovať slovenských kňazov a prehadzovať z dobrých fár na najhoršie; osnovali i škandalózne procesy. Uprázdnené fary v prebudených slovenských obciach obsadzovali biskupi zúrivými odrodilcami, ktorých vyzývave zahrňovali vyznamenaním, priazňou a pochvaľou. Deputácie veriacich, žiadajúcich nápravu, buď nepripustili k biskupom, buď ich biskupi prijali tónom krčmových bitkárov: drze, sproste, urážlive. Úmyselné dráždenie a tupenie ľudských citov obyvateľstva budilo všeobecné reptanie a odpor u jednotlivcov, lebo väčšina ľudu ešte stále dúfala, že svetská a hlavne cirkevná moc

preca len musí prajne riešiť spravodlivé požiadavky slovenského ľudu.

Po odchode farára Mikuláša z Dúbravy na krasňanskú faru ľud zvolil si jednomyselne za farára kaplána Ivana Starohradského. Ale biskup voľbu nepotvrdil. Kaplán Ivan šiel k biskupovi žiadať potvrdenie. Biskup žiadosť odmietol a poslal ho za administrátora do Polian so sľubom, že ho v krátkom čase ustanoví tam za farára. Kaplán Starohradský sa zdráhal ísť za administrátora, ale na čestné slovo biskupovo konečne zaujal faru.

Ľud prijal nového administrátora slavnostne, ale pri jeho prvom vkročení do dediny mu dôrazne rečník z ľudu hovoril:

„My sme tu všetci Slováci. Náš kňaz, ak chce byť naším otcom a vodcom, musí s nami držať nielen na kazateľnici, ale aj v politike. V tej nádeji vás vítame ako bojovníka ‚Za tú našu slovenčinu'."

Páter Ivan sľúbil, že takto chce pracovať a práca medzi takýmto krásnym ľudom sa mu darila. Bol výtečným kazateľom-umelcom, kúzlom rázovitej slovenskej mluvy neodolateľne pôsobil na srdce ľudu. Stal sa dôstojným nástupcom posledných dvoch kňazov. I priamou povahou i krásnym vzrastom podobal sa poslednému z nich.

Politické úrady začaly podozrive hľadeť na prácu Starohorského. Kňaz na Slovensku bol vždy podozrivý akonáhle držal s ľudom a nie s mocou. I začali ho udávať u biskupa. Ale jemu sa zavše podarilo obhájiť svoje počínanie.

Prišly voľby. Voličia z Polian hlasovali na slovenského kandidáta. Úrady pod tlakom maďarskej ľudovej strany stále denuncovaly administrátora Ivana, že je pôvodcom prebudenia slovenskej obce. Biskup nielen že nedodržal slova, daného administrátorovi, že ho prvej ako do roka potvrdí za farára, ale krom toho ešte ho náhle zbavil fary a poslal za administrátora ďaleko od Polian. Obec ustrnula nad krutosťou biskupovou. Ivan sa nezúčastnil aktívne vo-

lieb, lebo nemal ešte volebného práva v obci. V srdciach občanov pre ukrutnosti biskupove a pre mnohé sekatúry svetských úradov sovrel hnev a vzdor. Administrátor mal opustiť faru v niekoľkých dňoch pod trestom suspendovania z kňazskej hodnosti. Obyvatelia sa rozhodli, že pôjdu biskupa žiadať, aby im obľúbeného kňaza ponechal. Ale zle pochodili. Biskup neznajúci reči ľudu, zlou výslovnosťou odbavil ich zkrátka: „Viem, čo urobím." Rečník z ľudu prosil znova, aby ich vyslyšal. Nahnevaný biskup hodil po nich krížom na znak požehnania a prudko vstanúc z miesta, ukázal im dvere: „Choďte!" Druhá deputácia šla do dediny k farárovi, ktorý mal nastúpiť miesto administrátora Ivana. Boli v nej mužovia a i ženy. Prosili ho pre Boha, aby nechodil do obce, aby nevytískal z fary ich kňaza, ktorého biskup prenasleduje, aby nebral na svoje kňazské svedomie rozbroj a nenávisť ľudu. Lebo že neuznajú žiadneho kňaza za svojho duchovného otca, krom kňaza Ivana. Vyložili mu všetky následky, ak by sa odvážil prísť do obce a zaujať osirotenú faru.

Ale nástupca bol odrodilec. Odpoveď jeho znela surove, cynicky:

„Faru poliansku prijmem, a ak mi budete prekážať, žandári vás naučia poriadku a poslušnosti k biskupovi."

Jednoho dňa, keď sa priblížil deň odchodu kňaza Ivana z Polian, obsadilo obec asi 20 žandárov. Lúčenie bolo tklivo boľastné. Kňaz sedel na vozíku, vezúc sa na stanicu; za ním celá obec, ženy, deti i mužovia. Niže dediny obsadili žandári cestu, ako vo vojne. Slúžny vydal rozkaz, aby sa nikto nehnul ďalej, lebo že na stanicu odprevádzať neslobodno. Kňaz vyzval ľud, aby poslúchnul, aby sa vrátil pokojne do dediny. Pozdravil naposledy: „Buďte vytrvalí a mocní." A za nesmierneho pohnutia, plaču a zármutku odvážala ho malá bryčka z trestu do vyhnanstva ďaleko k hraniciam Slovenska.

Občania ešte stále dúfali, že im kňaza prinavráti viedeň-

ský nuncius. Vybrali sa do Viedne. Nunciusovi predniesli prosbu ústne a nechali písomnú prosbu. Odpoveď čakali telegraficky. Miesto odpovede jednoho dňa prihrnul sa nový kňaz v sprievode žandárov a zaujal faru. Poľanci sa odhodlali bojkotovať kňaza, chrám, sviatosti, církev, lebo skúsili, že sa pravdy nikde nedomôžu.

Kňaza bojkotovali tak, že si ho nikto nevšimnul, nepozdravil, neoslovil.

Kňaz bol ale surový a nevzdelaný človek. Urážal a provokoval občanov. Preto sa stal osobou opovrhnutia hodnou.

Za pár dní, keď ho núdza prinútila obstarať si všetku domácu prácu, odvážil sa do dediny. Vidiac ho, ľudia vychodia na cestu a úmyselne mu obracajú chrbát. Deti naň pokrikujú a robia si z neho posmešky. Nadutý človek čaká pozdravy. Ale nikto nič. Priblíži sa k húfu žien a ironicky zdraví. Pochválen Pán Ježiš Kristus. Ženy mlčia. Tu vybúšil z neho hnev, sype na ne urážky. Ženy sa pustily smiať. A jedna zavolá: „A viete, prečo nedal Pán Boh svini rohy?“ Nový kňaz nedostal v Poľanoch ani slúžky, ani kostolníka, ani miništrantov.

Prišla prvá nedeľa. Zvonil si farár prvý, druhý i tretí raz k službám božím. Nikto neide do kostola, lebo nikto nebol zvedavý na slovo božie z úst nenávideného kňaza. Ľud shromaždil sa na cintoríne, spieval krásne piesne a odbavuje pobožnosť pod holým nebom. Prišly i iné sviatky – ale kostol je prázdny. Onemocnel starec, i žiadal sa mu posledných sviatostí, ale len tak, ak iný kňaz príde. Z okolia však žiadon kňaz nechcel zaopatriť sviatosťmi umierajúcich. Života je na mále, i zavolal k sebe miestneho kňaza. „Pane, chcem zomreť, ako kresťan katolík, smieriť sa s Bohom. Rozhrešte ma a zaopatrite na poslednú cestu.“

Kňaz miesto útechy a modlitby žiadal na ňom podpísaný reverz, že ak Boh dá života, že bude chodiť do chrámu. A pripojil ešte mnoho surových nadávok na obyvateľov a buričov. Nemocný človek sa k nemu obráti: „Volal som

vás pre slovo božie a nie pre kliatbu! Nič vám nepodpíšem a radšej tak umrem." Kňaz odišiel rozhnevaný, bez slova útechy a posilnenia na večnú cestu.

Starca pochovali bez kňaza, bez zvonov a bez církevného obradu. Ľud lúčil sa s ním spevom a vrúcnou modlitbou.

Rodily sa deti — ku krstu ich nenosili. Baby začaly študovať katechizmus a bibliu. A našly, že krst je aj bez kňaza platný.

Zomrel mládenec. Mládež chcela ho pochovať slavnostne. Šla ku zvonici a chcela zvoniť. Kňaz dal zamknúť zvonicu. Mládenci zvonicu otvorili a zvonili. Kňaz poznačil si opovážlivcov a zažaloval. Odsúdili všetkých pre vlámanie sa do cudzieho majetku. Ženy robily vtipy na kňaza — súd ich posúdil pre urážku na cti. A tak občania nevychádzali z väzenia.

Farárovi radcovia dúfali, že občania sa poddajú na vianoce. Ktože by odolal poezii vianočných sviatkov? Zázračnému narodeniu dieťaťa, prekrásnym spevom pastierskym, polnočnej omši — kto odolá tomuto tajomnému mysteriu, ak má čo len kúsok náboženskej viery v srdci? Ale občania odolali aj tomuto pokušeniu: pred pol nocou vyšla celá obec na cintorín, na hroby otcov, pokryté čistučkým bielym snehom a v záplave sviec radostným spevom privítali narodenie Spasiteľa.

Miesto latinských obradov zavádzali slovenské piesne, modlitby a žalm. I počali sa cítiť bližšie k svojmu Bohu, ako pri nesrozumiteľných, chladných spevoch a modlitbách latinských.

Ale Poľancov nechceli kňazi spovedať ani v cudzích chrámoch a nedávali im rozhrešenie. Keď ich tedy odháňali od všetkých spovedlníc bez rozhrešenia, povedali si: „Boh vidí našu krivdu a právo naše — ten nás nezatratí" a viacej sa nešli potulovať a doprošovať sa milosti u tvrdých kňazských srdcí.

Keď farár videl, že ani po roku nemôže prinútiť ľud, aby chodil do kostola, žiadal vrchnosť, aby žandármi obsadila

cintorín a aby tu nedovolili ani modlitby, ani spev. Začali chodiť ku kaplnke, stojacej poniže dediny. I tam ich žandári rozháňali a zase spúrnych zavierali.

Ktosi im ešte poradil, že sa vraj biskup chce s nimi pomeriť. Šli k nemu. Ale biskup prijal deputáciu surove: „Keď ma nepočúvate, buďte židmi."

Po týchto premnohých skúsenostiach zariadili sa celkom proticírkevne. Kňaza nepotrebujú vôbec, duchovné potreby nahradzuje im čítanie biblie.

„Nie je vám clico po kňazovi?"

„Myslíme si, že Pán Boh porozumie aj slovensky; ak nás chce vyslyšať, vyslyší nás i bez kňaza."

„A do kedy budete bojkotovať?"

„My aj 10 rokov vydržíme, lebo my bez kňaza vyžijeme, ale kňaz bez nás nemôže. A veď Pán Boh vidí, že nič zlého nechceme. A v Písme stojí, že príde doba, keď sa ľudia nebudú modliť ani v jeruzalemskom chráme — ale v duchu a pravde. U nás tá doba teraz nastala." Polianci v tomto nežiadanom boji mnoho premýšľali o svojom položení. Rozmýšľali o povolaní kňazskom, o biskupoch, o poslaní církve, o láske Kristovej a láske terajších následovníkov Kristových. A na každom kroku na sebe samých sa presviedčali, že tí ľudia, čo hovoria o sebe, že sú Kristovi následovníci a zástupcovia Jeho na zemi, ďaleko stoja od Kristovho učenia.

*

Deň pred Brtomilom vybrali sa traja bývalí vojaci, kapráli z dediny na drevo do lesa. Každý niesol ostrú sekeru, a povraz zavesený na pleci, aby i zovňajškom nebudili podozrenie, že neidú na drevo, a že niečo majú za lubom. Každý z nich už si nejakým spôsobom odsedel trest za priestupky pre urážku farára, žandárov, alebo niektorého úradu.

Keď zašli do hlbokého lesa, usadili sa na malej mýtine. Najstarší z nich, ktorý už trikráť bol pokutovaný a tresty

si odsedel, a ktorý vyzval dvoch kamarátov k tomuto výletu, začal:

„Naši rodičia nás napomínajú, aby sme nič nerobili proti krivdám, aby sme premáhali nepriateľa svetského i církevného svätou trpezlivosťou. Nuž ale, bratia moji, dokedy sa budeme krčiť a uhýbať? Už sme všeci sedeli. Niet rodiny v obci, ktorá by nebola pokutovaná. Moja snúbenica sedí už druhý mesiac a ešte má tri odsedeť. Povedzte, do kedy nás budú takto preháňať, zavierať a ničiť? V novinách som čítal, že kdesi v Nemecku takého kňaza, surového a nenávideného, ktorého im tiež biskup nanútil — zabili. Nikto sa nechcel priznať a občania nikoho nevyzradili."

„My by sme ho nezabili," vzrušene sa ohradzovali dvaja kamaráti.

„Škoda by si bolo poškvrniť ruky a svedomie a sobrať jeho hriechy na seba. Ale preca len my sme na to, my, bývalí vojaci, aby sme oslobodili obec od tohoto prekliateho zloducha. To snáď chceme?"

„Áno, áno!"

„Tak, bratia, dnes v noci ho vykúrime z fary, ako sysla z diery. Premyslel som vec a rozpoviem, ako to spravíme. Budeme ťahať lós. Prikryjem tri zápaľky listami. Dve budú bez hlavičky. Vy pôjdete k listom a vezmete si po jednej zápalke a schováte si ju. Kto najde zápaľku s hlavičkou, ten to prevedie. Nikto z nás nebude vedieť, kto to urobil. Tuto má flaštičku s petrolejom, ktorú ukryjeme do krovia pri dedine. V noci o dvanástej vybere flašku a pôjde k stodole, poleje trčiacu slamu a zapáli. Odíde hneď preč a sídeme sa hneď po dvanástej pri ohni. Zabúchame na farára, že horí, zabúchame na kuchárku a pôjdeme ratovať kone a kočiša. Vytiahneme vozík na dvor, aby si mal do čoho sadnúť farár s kuchárkou." Mládenci súhlasili s plánom.

„A teraz si podáme ruky na sľub a na čestné slovo, že o tomto nikdy nebudeme hovoriť. Teraz sa rozídeme, každý v inú stranu. Fľaška bude tuto a kto bude mať zápalku

s hlavičkou, vráti sa pre fľašku a ukryje tak, aby ju ľahko našiel. Domov sa nevrátime spolu. Stretneme sa pri ohni."

Složili sľub, podali si ruky a rozišli sa do lesa.

Nastala noc, v ktorej dľa ľudového podania zaliezajú hadi a všelijakí plazy do zeme na zimný spánok.

Krátko po pol noci vybúšil ohnivý stĺp z farskej stodoly. Kostol a farské budovy stály o samote na kopci, na kraji dediny. Zlovestná žiara osvietila štíhlu vežu. Niekto búšil do zvonov na zvonici. Dedinou sa šíril desivý poplach „Fara horí". Ľudia prebudení zo spánku ustrašene sa hnali k farským budovám. Urobili hustý špalier medzi farou a kostolom a dívali sa netečne, ako ohnivé jazyky ztravujú drevo stodoly a farskej strechy.

Farár obiehal horiecu faru a pokrikoval na ľudí, aby faru ratovali. Z húfu naň volali: „Trest boží na teba!" a iní: „Podpálil faru a chce, aby shorel i kostol!"

„Čože sa už dá fara ratovať?" Na druhom konci požiaru pomáhali mládenci kočišovi vynášať koňský riad. Kone stáli už priviazané k bryčke.

Strecha fary kľakala na povalu, ktorá sa tiež chytila. Farár si ešte spomenul, čo mal v izbe a chcel do vnútra. Mládenec ho chytil za rukáv a odsotil do stranou.

„Nevidíte, že za chvíľu spadne i povala? Chcete sa tam upáliť?"

S úst ľudu ozývala sa temer všeobecná mienka, že farár podpálil faru, aby sa pomstil občanom. Kam sa obrátil, všade stretal nepriateľské tváre. Zostal bezradne stáť.

Pristúpil k nemu jeden zo troch a ukázal na bryčku:

„Sadnite si do vozíka a iďte preč. Vidíte, že sú všetci proti vám. Viete, že tu raz podpalača hodili do ohňa? Ženy na vás ukazujú, že ste to vy!"

Farár doprevádzaný mládencom, sadnul i s kuchárkou do bryčky a pri pomoci mládencov horko-ťažko prebil sa s bryčkou na cestu dole. V dedine už nemal ku komu na noc sa uchýliť. Kočišovi rozkázal, aby išiel do dediny, od-

kiaľ prišiel. V duchu si sľuboval, že do tejto prekliatej bezbožnej dediny nikdy viacej jeho noha nevkročí.

Zavčas rána shromaždila sa obec v chráme, v ktorom už temer dva roky nikto z nich nebol a spievali vrúcne a radostne „Tebe, Bože, chválime."

Úrady skúsily vyšetriť príčiny požiaru, ale nenašly nikoho, kto by bol vedel niečo určitého o tom povedať.

Služby božie odbavovali si zpočiatku sami, neskoršie sa im ponúknul františkán, že im pomôže a že nežiada nič od nich, len aby mu z dom do domu dávali obed a ak bude treba, i nocľah.

14

„ZÁZRAK“

„Idem, pani gazdiná, do Besedy na hodinku. Okolo druhej príde tá „zostrašená žena“. Pokiaľ sa vrátim, poshovárajte sa s ňou, aby neodišla. Okolo tretej príde i pani Hronská z Lipian. Chcela by sa s vami a so Zuzkou bližšie soznámiť. Tak ju niečim pohostite a odkážte Zuzke, aby k nám prišla.“

„Prosím, stane sa, ako si ráčite priať. Pani Hronskú by som i ja rada ‚bližšie‘ poznala. Píše tak pekne o ženách a myslím, že sa rada zdržuje u nás. Len neviem, k vôli komu?“

„Bože, nuž veď je tu toľko pôvabných vecí, taká príjemná vôňa lásky, že sa ja zase divím vám, skúsenej osobe, že to neviete.“

„A na koho že vy myslíte? Na Tomáša, na Zuzku, alebo snáď na moju lásku?“ a gazdiná dala sa do smiechu. „Tomáša má veľmi rada a priala by mu, aby sa vo výbere nezmýlil.“

„Ja sa zase nezdávam, že je to nie Tomáš, ale niekto iný, k vôli komu príde pani Hronská.“

„Myslite si čo chcete, len nesmiete zabudnúť, že ste v dome lekára a že sa o tajomstvách lekárskej prakse nesmie hovoriť. Rozumiete mi?“

„O lekárskych tajomstvách ja sa nikdy s nikým nerozprávam. Ale viem i to, že pani Hronská nie je naším pacientom, pretože je zdravá ako ryba.“

„Majte si po svojom. Tak už pôjdem.“

„S Bohom! A ešte vám poviem na cestu jedno: ženský

zrak vidí všetko na žene lepšie, ako váš mikroskop na sklíčku! Pani Hronskú mám i ja veľmi rada, lebo je vzácna pani a vám praje."

Dr. Malinský pohrozil prstom gazdinej. Usmieval sa, keď kráčal chodbou z prvého poschodia na ulicu mesta. Dole pred domom zastal. Ako to povedala: *i ja* mám rada? Nevadí, keď ju má i moja gazdiná rada! Nepriateľ pred bránami mesta je horší ako ten, ktorý stojí za nimi."

Za chvíľu po odchode lekárovom prišla Zuzka.

„Dobrý deň, gazdinká! Odišiel už pán doktor?"

„Pred chvíľkou šiel do ‚Besedy'. Čo je, Zuzka?"

„Pri obede brat i kapláni zle-nedobre proti nemu. Čo im len urobil? Neviete vy, pani gazdinká moja, niečo od pána doktora?"

„On je tak taktný, že mne, ako bývalej farskej gazdinej, nič zlého nepovie na kňazov. Ale i ja niečo tuším. Nedávno sedel dlho do noci v ordinácii. Na stole nechal maďarské noviny, tie, čo tu u nás vychodia. Boly celé riadky červenou tužkou podčiarkané. Náhodou som sa do toho podívala a čítam, Bože, také nepravdy o našom doktorovi, že sa mi ruky triasly od hnevu. A na jednom mieste bolo napísané meno vášho velebného pána brata s otáznikom. Ja, viete, dosť dobre maďarsky rozumiem, ale pán doktor si myslí, že nerozumiem ani slova, lebo sa nikdy s ním takto nerozprávam."

„A čo tam bolo o ňom?"

„Ani sa ma nepýtajte. Ohavnosti a nepravdy!"

„Prosím vás, povedzte mi aspoň pár slov."

„Hriech je to opakovať: že je neverec, nepriateľ cirkve, že kazí veriaci ľud . . ."

„Takto píšu o doktorovi! Že sa Boha neboja! Takéto nepravdy na neho vymýšľať! Veď skoro to isté si pri obede rozprávali. A potuteľne sa smiali: ‚To si Malinský nedá za klobúk,' poznamenal kaplán Illés. A mňa najviac trápi, že brat je na jeho strane. Bože, keby vedel, čo je to za ohavný

človek, vyhnal by ho z fary. Veď on v katolíckom kruhu štve i proti bratovi!"

„Tak, tak. Verte mi, Zuzanka, že na mňa ide strach z tohoto nepriateľstva. Nejak zle to skončí. Keď sa my ženy pohádame a pourážame, to sú len klebety a skončí sa to v domácnostiach, ale keď sa muži pustia do seba, to je politika a dávajú to do novín a ťahajú to na koniec k súdom! A jaký je v tom rozdiel? Nedorozumenia medzi nami i medzi nimi!"

„A čo Tomáš na to? A kde je?"

„Tomáša dnes poslali z továrne k nejakému úradu so spisami. Mali úraz. Tomáš vie o všetkom, lebo bratia sú veľmi dôverní medzi sebou. Mnoho rozprávajú o politike, o voľbách, o pánu farárovi, o mzdách a bytoch v továrni a čítajú obaja všetky noviny, čo nám chodia."

„I na mňa ide hrôza, pani gazdiná, som ako medzi dvoma mlynskými kameňami. Brat mi robí výčitky, že držím s jeho nepriateľmi a k vám ma ťahá vďaka a oddanosť k doktorovi, no, a láska k Tomášovi. Čo si mám počať?"

Do izby vstúpila pani Oľga Hronská. Spozorovala, že ženy maly vážny rozhovor a že razom zmĺkly v rozpakoch.

„Dobrý deň a prepáčte, že vyrušujem. Ale bola som ohlásená na tretiu hodinu. Snáď vám, pani gazdiná, pán doktor oznámil, že prídem?"

„Nevyrušujete nás, nie, celkom nie. Naopak, sme rady, že nám pomôžete, poradíte, čo robiť. Slečna Zuzka Krasňanová — pani Oľga Hronská, manželka ev. farára z Lipian, ak sa ešte nepoznáte?"

Zuzka sa uklonila. Znala už Hronskú z rozhovorov s Tomášom i z novín, kde boly s času na čas uverejňované články pani O. Hronskej.

Pani Hronská odovzdala balík gazdinej.

„Janíkovi som doniesla vozík s koníkami, pánu doktorovi zápisník a vám, pani gazdiná, šatku na hrdlo na zimu. Prijmite tú maličkosť vďačne."

„Aká ste dobrá a pozorná, pani Hronská ; minule sme sa o tom vo vašej prítomnosti shovárali, a vy nám všetko, čo by sme boli chceli, do daru dávate!“ A hneď rozbalila veľký balík a nevedela prenachváliť dobrotu, štedrosť pani Hronskej a krásu darov.

„Ale aj Zuzke, ktorá, myslím, patrí už akoby k rodine, dám niečo na pamiatku.“ A vyňala z kabelky malý vyšívaný šátoček. Vecičku tak krásnu a jemnú, že Zuzka vo veľkom prekvapení a radosti bozkala ruku Hronskej.

„A Tomášovi, slečno, odovzdajte vy túto knižku. Bude mu milšia od vás, ako odo mňa.“

Zuzka len-len, že neobjala Hronskú.

Prítomnosť pani Hronskej rozptýlila chmurnú náladu gazdinej i Zuzky. V tom bolo práve kúzlo tejto ženy, že kde sa objavila, tam svitla radosť a srdce okrialo žiarou jej dobroty a láskavosti.

„Kým ste nás nepotešili svojím príchodom,“ začala gazdiná, „rozprávaly sme sa o veľkom nepriateľstve medzi velebným pánom farárom, bratom slečny a medzi pánom doktorom, Tomášom a Zuzkou. Pán farár zakazuje Zuzke k nám chodiť a stýkať sa s Tomášom. Je celá nešťastná. No, a načo okolkovať — má veľmi rada toho nášho mládenca. Čo by ste nám vy, pani Hronská, poradili?“

„Moja rada je prostá: láska je nado všetko, treba ísť za jej hlasom. Keď vás Tomáš tak má rád, ako vy jeho, nezklamete sa. Ja by som sa tohoto príkazu srdca držala. Ale, prepáčte, ja ani neviem dobre, o čo ide a preto by som vám nevedomky nechcela nejako zle radiť.“

Zuzka, očarovaná hlasom, chovaním a jakousi príťažlivosťou Hronskej, vyspovedala sa zo svojho trápenia s bratom pre lásku k Tomášovi a pre priateľstvo k rodine Malinských.

„Tomáš nie je rozhýčkaný chlapec. Prebíja sa životom vlastnou silou. Je vážny a čestný šuhaj. Radím vám, slečna Zuzanka, aby ste držali s Tomášom a s nikým iným. Ne-

opúšťajte ho. Ženská pomoc je potrebnejšia mužovi, ako mužská žene. Viem to. Tomáš pri žiare vašej lásky vyrastie vysoko. Tak ho neopúšťajte za nič na svete."

„Tak som si i ja umienila. Ale viem, že ma brat vykáže z fary. Kam sa pohnem? S Tomášom sa ešte nemôžeme vziať. Poraďte mi, dobrá pani, čo si tu počať?"

„I ja sa primlúvam za Zuzku. Píšete do novín o ženách tak pekne. Iste nám niečo rozumného poradíte," pridala sa gazdiná k prosbe Zuzkynej.

„Premyslím a poradím. I pomôžem sama, ak bude treba. Ale tu prichodí i pán doktor, i on vám niečo poradí. Dobrý deň!" a Hronská šla mu naproti, podávajúc mu ruku.

Ale nikto z prítomných nespozoroval, že zápäť za doktorom dvere z ordinačky pomaly, nesmele otvára žena asi 50ročná v sedliackych šatoch. Naraz očuli eksaltovaný výkrik: „Panie moje" a v tom okamihu videli ženu kľačať u nôh doktora Malinského. Zdvihal ju zo zeme a vysvetloval: „To je tá moja pacientka."

Vtom sa ozval hlas ženy zo zeme. „Kľaknite pred týmto lekárom. *Zázrak sa tu stal.* Desať rokov bola som zatratená. Zhrešila som proti Pánu Bohu. Opustená som bola od neho. Vzal ma do moci ten zlý. Večerom sa mi ukazoval ten hnusný s kopyty a chvostom. Chcel ma vziať so sebou. V kostole som sa modlila, i v noci o milosť božiu. A všetko nadarmo. A dnes mi pán doktor pomohol. Vyzpovedala som sa mu z mrzkých hriechov a on ma láskave a dobrotive tešil: nebojte sa, sme všetci hriešni, i ja, i vy a nezatraťujem vás. Pán Boh je lepší a dobrotivejší ako ľudia a skôr odpustí ako ľudia. Veď je náš Otec a vie všetko o nás. A že sme slabí a krehkí a pretože je náš nejdobrotivejší Otec, odpustí nám naše viny. Tak mi to pekne, rúče vyložil. A verím, že mi pravdu povedal. Och, drahý môj, ako mi je už ľahko na duši i so srdiečka spadnul ťažký kameň. Som zase kresťanka, čistá vo svedomí. A u Pána Boha som zase milosť našla."

Malinský jej pohladil tvár a povedal: „Zachovávajte, čo ste mi sľúbila. Starajte sa o syna sirotu, o dom, o seba. A už budete žiť spokojne."

Žena znovu ďakovala. „Pán Boh vám to zaplať. — Ja nič nemám. Daj vám zdravia, požehnaj vás v rodinke i v dietkach. Ďakujem vám za veľký dar zdravia a za vyslobodenie z trápenia. Do smrti vám budem dlžníkom. Po grošoch budem sporiť na môj dlh."

Malinský ju odviedol ku dverám a uisťoval ju, že nie je mu nič dlžná a že svojím uzdravením už mu zaplatila.

Doktor Malinský prisadnul ku stolu naproti pani Hronskej. „Prosím prepáčte chvalospevy mojej pacientky. Je mi pred vami akosi stydno."

„Tedy psychoanalyzou ste ju skúšali liečiť?"

„Áno, je to druhý prípad. A vydaril sa skvele. Vyše desať rokov ju desily prízraky a príšery. Zbavila sa hrôz, pekla a diabla. Ale je to úmorná robota: prekonať prirodzený odpor, stud pacienta. Vymôcť sebeobžalobu, priznanie vedomých i nevedomých pokleskov. Niekdy vám to obšírne vyložím, ak vás zaujíma táto nová, nie práve úctu požívajúca metoda liečebná. Nedoprevadily by ste ma teraz k pacientovi? Nie je to ďaleko — v hájovne hneď za mestom onemocnel chlapec. A vás, Zuzanka, prosím, počkajte tu pokiaľ sa vrátim. Alebo ak nemôžete, prijďte večer. Rád by som sa s vami poradil."

„Ešte si tu trochu posedím a prijdem skoro."

„Áno, rada pôjdem."

Gazdiná chcela ukazovať dary Hronskej, ale táto jej šepla, aby ich ukázala neskoršie. Medzi tým, čo doktor Malinský prezeral hájnikovho syna, prechádzala sa pani Hronská na pokraji lesa. Scéna, ktorú práve prežila v dome Malinského, dala jej viac než dosť látky k premýšľaniu. Nehovorili o tom na ceste do hájovny. Doktor rozprával jej o psychoanalyze. Jeho práca lekárska i politická, to bol ich spoločný záujem, to bolo spojivo ich rozhovorov. A pre-

ca, po celej ceste bola medzi nimi tieň nevyslovenej otázky.

„Vy ma odsudzujete preto, ako som tvrdý ku Krasňanovi?“ pýtal sa doktor, keď sa vrátil z hájovny a keď chvíľu šli vedľa seba mlčky.

„Nie, neodsudzujem. Vy mierite k oblakom — jako orol k nim smeruje a musíte byť voľný rovnako jako on. Bude lepšie, keď sa s nim rozídete. Viete žiť krásne svoj život — máte svoju prácu, máte svoje povinnosti.“

„A vy myslíte, pani Oľgo, že to mužovi stačí?“

„Viem, nestačí. Každý muž musí cítiť vedľa seba niekoho, kto mu rozumie, kto rozumie jeho práci a to vie len žena. Vy by ste žene vedel dať vedomie plnosti života, vy viete okolo seba vytvoriť krásne ovzdušie, tak krásne, že snáď každá žena —“

„Tedy i vy pani Oľga?“ pýtal sa Malinský tíško.

„Ano, i ja.“

15

MÁRNY POKUS O SMIER

Zprávy o požiaru v Poľanách šírily sa po okrese a dľa toho, na jakých ľudí narážaly, udalosť bola posudzovaná buď ako výstraha, že trpezlivosť ľudí je vyčerpaná, alebo ako zločinný, trestuhodný skutok.

Doktor Malinský zúfalý počin poľanského ľudu neodsudzoval bez výhrady, lebo vedel, čo všetko musel tento ľud vytrpeť od neľudského kňaza, ale ani neschvaľoval takýto spôsob obrany. Neveril chýrom, že by kňaz bol sám podpálil faru, aby sa pomstil ľudu a aby uvalil naň podozrenie a tresty súdu, ktorý iste bude vyšetrovať príčiny požiaru a hľadať vinníka.

Po dlhom uvažovaní a po poradách s priateľmi rozhodnul sa, že navštívi farára Krasňana, aby sa s ním dohodnul, čo s odbojom proti církvi v Poľanách a aby sa pokúsil smieriť sa s farárom a nadviazať s ním ďalšiu spoluprácu v okrese.

Ohlásil svoju návštevu na fare a požiadal farára o dôvernú schôdzu na večer.

Pred osmou hodinou vybral sa na návštevu. V tom čase končievala sa večera na fare. Vešajúc klobúk pri dverách prefektáru, Malinský začul hrmotnú debatu, z ktorej ozývalo sa slovo „Kriminál!“

Zaklopal a vstúpil. U stola, pokrytého bielym obrusom, sedel farár a dvaja kapláni. Pre hlučnú debatu nepočuli klopania na dvere, i zdalo sa, že boli prekvapení príchodom doktora, o ktorom asi práve viedli rozhovor.

„Dobrý večer, velební páni," pozdravil lekár a podával rukum rad radom.

„Nedajte sa mýliť v debate. Len by som rád vedel, komu sa chystá ‚kriminál', aby som sa mohol zúčastniť vašej iste zaujímavej debaty."

Farár vstal, vzal fľašu a nalial vína lekárovi, ktorý si sadal ku stolu. Tváril sa, akoby otázku lekárovu nepočul a vyzval ho, aby si pripil s nimi. Lekár štrngnul pohárikami, ale nepil. Blyslo mu mysľou, že velební páni už sú v nálade, ktorú by nedostihol, i keby začal s nimi popíjať. Pamätal sa na podobné prípady, v ktorých nevedel držať krok v pití s podtrundženými a skončilo to pre neho vždy zle. Dnes si neprial, aby sa mu takýto „prípad" prihodil.

„Na zdravie," pozdravil lekár farára a kaplánov.

„Na zdravie maďarským vlasteneckým Slovákom, a tým, ktorí milujú túto maďarskú zem!" vyzývave si štrngal kaplán Illés (Olim Iľanec) s doktorom a potuteľne upieral pohľad do jeho očú. O kaplánovi šla povesť, že ho biskup schválne poslal do Krasna, aby kontroloval a paralyzoval činnosť farárovu. Často chodieval do kapituly a v Krasnom na byt predsedu krajského súdu. Ostentatívne hovoril len maďarsky a na slovenský pozdrav veriacich odpovedal maďarsky. Svojím pozdravom zrejme chcel vyprovokovať Malinského.

Malinský okamžite pochopil úmysel kaplánov a rozosmial sa: „Na zdravie tým, ktorí zostali verní svojmu národu."

„— ktorí milujú maďarskú vlasť a zem, pán doktor Malinský!" odšteknul kaplán Illés.

„Nech žijú irečití Maďari, Nemci, Slováci a trebárs aj Cigáni — všetci, ktorí sa za svoj pôvod nehanbia, pán kaplán Iľanec."

Kaplán Illés tajil svoj slovenský pôvod a v Krasnom dlho nevedeli, akého je pôvodu. Až raz prišla do Krasna ženička, dľa reči a kroja odkialsi z východného kraja slo-

venského a pýtala sa na kaplána Iľanca. Povedali jej, že tu je kaplán Illés, a ona na to, že to je jej syn, ktorému rodičovské meno premenili.

Oslovenie doktorovo „Pán kaplán Iľanec" bodlo ho nečakane.

„Ja som Maďar, zdôrazňujem vám, že som Maďar a každý, kto jie maďarský chlieb, je a musí byť Maďarom! I vy, pán doktor Malinský, ste Maďar! I vy jete maďarský chlieb! A vôbec každý, kto tu žije, je alebo Maďar, alebo vlastizradca, pansláv. A kto je pansláv, nech ide do Ruska."

„Čo ste teraz, to mňa nezaujíma, ale vieme, že vaša matka, sedliačka v kroji, a dľa reči Slovenka z východu, hľadala v Krasnu kaplána Iľanca, svojho syna. Vy o tom asi neviete. Vy ste zrejme ‚korunový Maďar'.*) Vaši predkovia s kočovným Arpádom na Slovensko neprišli. Ale boli už v tej dobe poctiví roľníci a poddaní Mojmíra, alebo Svatopluka."

„Ja som Maďar," kričal Illés, „a neurážajte ma vaším Svätoplukom."

„Ste takým Maďarom, ako je nejaký žid Pinkus, za korunu Polgárom, Maďarom! Hanbíte sa obaja za svoj pôvod a hrešíte proti štvrtému Mojžišovmu prikázaniu z Desatora. Ako kňaz, učiteľ mravnosti, by ste to nemali robiť! A tá vaša politická teoria o jedení chleba maďarského už je zastaralá a dnes neplatí ani v církevnom práve, dľa ktorého sa v stredoveku učilo, že ‚cujus regio, illius religio'. Renegáti vašeho druhu aplikujú týmto starú regulu na chlieb, miesto náboženstvo. To je ubohý pokrok, v dvaciatom století. A konečne i dľa vašej zásady mali by ste byť Slovákom, lebo jete chlieb svojho principála, ktorý je Slovák."

„Nechajte tých zbytočných debát, pán kaplán Illés," vložil sa do reči farár Krasňan, cítiac, že debata stáča sa na nebezpečnú cestu. „Doktora nepresvedčíte a vaše maďar-

*) V Uhorsku vláda dovolila pomaďarčiť meno na žiadosť, opatrenú kolkom za jednu korunu.

stvo vám nikto nemôže vziať. Ostaňme si každý pri svojom."

„Nie a nie! Ja nedovolím urážať maďarstvo! Žijeme preca v maďarskom štáte a v maďarskej zemi!" a začal búchať pesťou na stôl tak prudko, že sa poháriky s vínom prevracaly. „A my všetci sme Maďari, i vy doktore Malinský, i keď budete viseť na šibenici, i vtedy budete Maďarom!" kričal už ako bez seba a ostentatívne vstával od stolu a odchodil z refektáru priraziac dvere za sebou tak silne, že až obloky zarinčaly. Za ním se vytratil i druhý kaplán, ktorý akosi splašene počúval debatu a nevedel, komu má dať za pravdu, na čiu stranu sa prikloniť.

Keď zostali sami, poznamenal Malinský, že ľutuje farára, že mu biskup dožičil takúto čeliadku. Že proti Illésovi je vrenie v meste, lebo provokuje svojím maďarstvom Slovenských občanov. Že si ľudia šeptajú, že je špionom na fare.

„Nemohol by si žiadať biskupa, aby ho odtiaľto preložil?"

„Už som ho o to požiadal, ale biskup mi povedal, že je to jeho najlepší kaplán: spoľahlivý, verný syn vlasti a mravne bezúhonný. A ja rešpektujem biskupovu církevnú autoritu."

„A ty, čo súdiš o ňom," pýtal sa doktor.

„Keby nebol tak divoký Maďar, dalo by sa s ním vyjsť celkom dobre. Je ináčej šikovný organizátor. Pod jeho vedením katolícky kruh rastie a skvetá."

„Maďarizuje. Počúvam, že zakázal slovenský hovor chlapcom i dievčaťom — mal by si sa ty ujať vedenia kruhu. A neposielaj ho ani do školy vyučovať náboženstvo. S deťmi hovorí len maďarsky a posmieva sa ich slovenčine!"

„Nestačím na všetko. Hľadím si viacej robotníctva vo fabrikách, kde sa rapídne šíri socializmus hlavne pričinením tvojho brata Tomáša a kde je mnoho nemanželských detí a divokých manželstiev. Počúvam, že chodíš prednášať robotníkom a že útočíš na církev —"

„— na klerikalizmus a zradu církevných hodnostárov

a kňazstva. To preca vieš dávno. A kedysi sme v tom boli za jedno."

Farár si nalial vína a ponúkal i lekára. Priťukli si. Farár vyprázdnil skleničku razom, lekár omočil pery do vína a odložil pohárik.

„Žiadal som ťa o dôvernú rozmluvu. Prial by som si, aby sme sa nejako vyrovnali. Naša roztržka, keď nie je ani tak zjavná, aby ju ľud videl, preca je len citeľná. Kto má z toho osoh? Ani ty, ani ja, ani náš ľud! Sľúbili sme si v Dúbrave, že budeme pracovať spoločne pre blaho nášho ľudu. A kde sme sa octli? Keby sme pracovali spoločne, taký Illés by nebol možný v Krasnom! Uvažuj o nebezpečí, ktoré nám hrozí všetkým, tebe, mne, celému kraju."

„Z mojej práce nehrozí nebezpečie nikomu. A nezabúdaj, že vo farnosti mám nielen Slovákov, ale i Maďarov, Nemcov a Čechov. Títo si svätej vierny vážia najmenej. I ty si v Prahe napáchnul pokrokárstvom. Ako my môžeme spolu pracovať? Ja, katolícky kňaz, a ty pokrokár, socialista, nepriateľ svätej církve a svätej viery? uznáš, že sme si vzdialení v najdôležitejšej veci, vo veciach náboženských! Moje katolícke presvedčenie mi nedovoľuje, aby som s tebou kráčal po jednej ceste. Tá tvoja vedie do večnej záhuby, k zatrateniu duše."

„Dovolíš, aby som ti niekoľko vecí pripomenul? Predne, že ma znáš takto už dávno, i dávno pred tvojou voľbou za farára v Krasnom. Vtedy ti nevadily moje názory na vieru a církev. Ďalej — kážeš proti evanjelíkom v kostole a pred voľbou si sa uchádzal o priazeň a podporu doktora Zemana a Klasného, ktorí boli a sú evanjelíkmi. Konečne uznaj zase ty, že krom náboženstva, viery a církve máme a mali sme mnoho spoločných a dôležitých vecí: právo, slobodu a reč nášho ľudu. I jeho hmotný blahobyt. Na týchto poliach sme si sľúbili spolupracovať a na ničom inom. A ja ti opakujem a pripomínam daný sľub a žiadam ťa o spoluprácu. Nechajme rozdiele v náboženskom nazie-

raní stranou, tak, ako sme si to kedysi na dúbravskej fare povedali. Pripomínam ti príklad Spasiteľa, ktorý obcoval radšej s publikánmi, ako s pravovernými farizejmi a zákoníkmi. Hromžením ničoho nespravíš, iba nevediacich zatvrdíš v odporu proti církvi a kňazom."

„Ja som preca nič proti tebe nerobil."

„Tvoj kaplán píše články do maďarských novín. Vyzýva ľud, aby mňa, ako lekára bojkotoval. Ty vieš o tom a myslím, že si mu to dosiaľ ani raz nezakázal. Nemysli, že sa toho bojkotu bojím, ale mňa mrzí, že je to *tvoj* kaplán, že ty stojíš za ním a snáď mlčky, alebo i zjavne schvaľuješ útok maďarónov na Slováka, na tvojho priateľa, rodáka, spolupracovníka, ktorý ti nezištne pomáhal, keď si ho o to žiadal, ba i vtedy, keď si o tom ani nevedel. Čo mi odpovieš?"

„Ja som neprestal byť nikdy Slovákom a ani to pred nikým a nikde nezapieram. Ale musím ti pripomenúť, že sú vyššie a svätejšie veci pred Bohom, ako je národnosť, reč a hmotný blahobyt človeka: to je svätá viera, sväté náboženstvo a svätá církev. Som kňaz katolícky a cítim sa viazaný sľubom i svedomím, že budem predovšetkým strážcom a ochráncom tých večných, svätých pokladov."

„Nič nenamietam proti tomuto tvojmu predsevzetiu a povinnostiam kňazským, ale povedz mi, či maďarizácia Slovákov, ich útisk, otročenie, uráženie, ohlupovanie nie sú proti božím príkazom, proti morálke, proti samému Bohu? Ja tvojmu povolaniu rozumiem tak, že ako kňaz musíš stáť na strane ukrivdených, uražených, ponížených, že musíš brániť pravdu a spravedlnosť a že nemôžeš nikdy byť nástrojom násilia, práve preto, že si kňaz, kresťan, čestný človek!"

„To sú všetko svetské veci. Kristus učil: ‚kráľovstvo moje nie je z tohoto sveta' a ďalej: ‚Dajte cisárovi, čo je cisárovo' a konečne, Hľadajte najprv kráľovstvo božie a ostatné všetko vám pridáno bude.' Ja sa budem držať príkladov Spasiteľových a nie vašich, svetských."

„Keby si sa pridržal všetkých príkazov Starého a Nového Zákona, tak by si inakšie hovoril. Ty si vyberal z nich čo sa ti hodí, čo ospravedlňuje tvoju — no, tvoje odstúpenie od Slovenskej Pravdy. Či je tak?"

„Povedal som ti, že som Slovák. Ale musím ti dôrazne pripomenúť, že mne je milší veriaci katolík Maďar, ako neveriaci katolík — Slovák. A preto nech sa ľud radšie pomaďarští a zostane verným katolíkom, ako trebárs aby sa národne prebudil a stratil svätú vieru. My dvaja sa nikdy viacej neoctneme v spoločnom boji, lebo tebe ide len o zachovanie reči a národnosti, mne ide o svätú vieru a církev. Ale to ešte neznamená, že sa musíme znepriateliť. Budem sa za teba modliť, aby ťa milostivý Otec osvietil a dal ti milosť poznať svätú a pravú vieru. Ale musíš uznať, že sa nemôžem s tebou stýkať ani verejne, ani súkromne. Čo by povedali moji veriací, keby ma videli, ako sa kamarátim s človekom, ktorý nechodí do kostola, nepostí sa, píše články proti církvi a kňazom, a hrôza — vyháňa jakýmsi zaklínaním diabla z ľudí! Nie, našim schôdzkam bude koniec. Prosím ťa o to, ale sa na mňa nehnevaj."

Farár bol rád, že mohol všetko toto Malinskému povedať do očú. Mal obavu pri príchode lekára, že sa srazia, povadia, pourážajú. Ale lekár počúval trpezlive a krotko. Či ho snáď presvedčil, získal na svoju stranu? Dopil pohár vína a nalial si nový. Pristúpil k lekárovi a ponúkal ho, aby si prištrngli. Lekár zdvihol pohár.

„Na tvoje zdravie! A na tvoje výklady odpovedám ti krátko. Našiel si si formulku, ako uspať svoje lepšie presvedčenie. Vieš v skrytu duše, že nemáš pravdu a že to všetko je falošs a lož. Bol si iným človekom, akým si teraz. Ja ti nesľubujem modlitbu, ale by som si prial, aby ťa osvietil Duch Svätý, aby si poznal svoje bludné názory. Ale i takto, ako je medzi nami, nezabúdaj, že sme kedysi stáli bok pri boku v boji za práva a slobodu nášho ľudu. Až ti bude zle, spomeň si na mňa . . ."

Farár doprevadil lekára pred faru a rozišli sa, prajúc si dobrej noci.

Farár odobral sa na odpočinok. Dlho trvalo, kým sa uložil na lôžko. Zahasil svetlo a nemohol usnúť. Bol jednak rád, že tak ľahko mohol zničiť kamarátstvo s Malinským a jednak nedalo mu svedomie pokoja, či skutočne nestal sa vierolomným človekom?

„Sľúbil som mu," hovoril so sebou, „že sa dáme spolu do práce. To je pravda! Ale sľub daný nevercovi snáď ani neviaže? Viaže, zaväzuje, či nezaväzuje?"

Bolo mu akosi zle od vína. „Sodu, či kalištek borovičky?" Vstal s postele a vypil nápoj: jeden, dva kalíšky. „Tak! Hreje to príjemne. Sľuby sa sľubujú, blázni sa radujú. To je to pravé. Stojí mi v ceste. Rozišli sme sa a to je koniec. Moji kapláni vykonajú ostatok . . . A predo mňou už stojí cesta široká, otvorená k víťazstvu a sláve."

16

UVÄZNENÁ ZUZKA

Staršia sestra Krasňanova Mária prešla z dúbravskej fary i do Krásna. Bola vydatá a v manželstve nemali detí. Jej muž po presídlení na novej mestskej fare nemal čo robiť, i šiel si opatrovať malé sedliacke hospodárstvo na dedinu, odkiaľ pochodili Krasňanovci. Občas navštevoval ženu na krasňanskej fare. Ale žena ho nemala vo veľkej láske: rád si vypil a rád vysedával so súsedmi v krčmách. Mária bola pracovitá a až žgrlošsky sporivá gazdiná. Zahaľačov nenávidela. Na brata farára bola pyšná, ako každá vonkovská žena a obyčajne mu vykala, alebo oslovovala ho prvou osobou množného čísla: „Ako sa máme?" Ale najčastejšie mu onikala, po spôsobu mestskej a zemanskej slovenskej reči. Nosila sa napoly sedliacky, napoly mestsky. Mladšiu sestru Zuzku nemohla vystáť. V Dúbrave preto, že Zuza vítavala hosťov a sedávala pri stole s nimi a ona bola odkázaná len na kuchyňu. Potom, že Zuza zaviedla akúsi protivnú, ulízanú reč v dome, kdežto Mara hovorila tvrde sedliacky, úmyselne hrubo, až sproste. Tu na Krasňanskej fare už si jej nikto nevšímal. I kapláni sa točili len okolo Zuzy. Mara bola vysoká, tučná, trochu obstarná a nemotorná osoba. Vždy mrzutá, ochotná sa dohadovať. Snáď preto, že mala nejakú žaludečnú chorobu a po kyslom jedle, čo ona tak rada jedávala, dostávala kŕče a bolesti v živote.

Pán farár volal staršiu sestru Markou a mladšiu Zuzou. To malo ten smysel, že Marku si vážil a ctil, ako základ a stĺp domácnosti, kdežto Zuza bola dľa neho len taká mo-

derná slečinka, tveroplach a neposlušné stvorenie. Nazdával sa, že ju v kláštore vychovajú k pokore, k ctnostiam a zbožnosti. A jako sa sklamal! Marka bola ochráncom poriadku v dome, čoho si brat najviacej vážil. Na minútu prichystala raňajky, obed i večeru. Vedela, čo brat rád jie i čo mu škodí, kdežto Zuza by bola ochotná variť dľa receptov z kuchárskej knihy. Z toho boly časté zvady medzi sestrami.

Dnes chcela Zuzka pripraviť na pol siedmu raňajky pre brata, ktorý pravidelne po omši chodieval raňajkovať do kuchyne. Tým získaval čas, vypočul raport gazdinej a udeľoval rozkazy na celý deň. I oznamoval jakí a koľkí hostia budú u obeda, pred obedom, na svačinu, alebo pri večeri.

Zuzka pripravovala čaj, vajíčko, chlieb s maslom a s medom.

„Čo to za gebuzinu kochtíš, nešťastná stvora!" okríkla ju Mara. „Či je to jedlo pre chlapa? Med s maslom! Fuj! všetko sa mi dvihá, keď na to pozrem!" A sobrala zpred Zuzky šálok s čajom a vyliala do nádoby na pomyje.

„Prascom to bude a nie pre pána farára!"

„Deň čo deň má slaninu, alebo klobásu — veď sa mu to musí prejesť! A nechodí do hory rúbať drevo, aby slaninou, masom a slivovicou odbavil aj obed!"

„Ja viem, že by si ty pána farára rada hladom umorila, keby mňa tu nebolo! Ale kým tu ja rozkazujem, to sa ti nepodarí!"

„Netáraj, Marka, prečo že by som chcela brata hladom moriť?"

„Preto, že si ho nectíš, že ho nemáš rada. A hlavne preto, že si sa zbláznila za tým neznabohom Tomášom! Tak je to, keď chceš vedeť! Veď už ani nevieš o ničom inom rozprávať, ako o tom tvojom chýrnom Tomášovi! Hanbi sa, ty dievka edukovaná v kláštore!"

„Mám ho rada i keď ťa to mrzí a budem s ním hrať divadlo v ‚Besede'!"

„Tyáter budeš s ním hrať, kde sa verejne lížu a stískajú, ty nestydatá nehanblivica!“

Zuzka hnala sa varečkou proti sestre pre urážku, keď razom nebadane vstúpil pán farár do kuchyne.

„Čo je to, Zuza? Odlož varechu hneď!“ rozkazoval prísne, skoro s hnevom. „Čo to zase máte medzi sebou?“

Naraz obidve chcely predniesť svoje sťažnosti, takže farár nerozumel ani slova: „Začnite po jednej; najprv Marka, potom Zuza.“

Zuzka sadla si na stoličku k obloku a vzdorovite dívala sa na malé námestie pred kostolom, odkiaľ vychádzaly ženičky.

„Táto ledačina ma chcela udreť varechou, že som jej pripomenula toho usmrkanca Tomáša, s ktorým vraj ide hrať tyáter v ‚Besede‘, kde sú iba luteráni. Nech mi povedia, či sa to sluší na frajlinku z katolíckej fary? Keby to ešte v katolíckom spolku! Nech si len predstavia to pohoršenie u veriacich!“

„Máš pravdu, Marka. Prehovoríme si o tom so Zuzou len čo poraňajkujem.“

„Žiadate si slaninky, uvarila som ju, aby bola mäkšia, alebo klobásky kúštik?“

„Dnes by sa mi žiadalo čaju s mliekom a vajíčko na mäkko.“

Zuzka víťazne pozrela a zdvihla sa so stoličky: „Veď som ja tiež chcela čaj, vajíčko, med a maslo, ale čaj je vraj pre ošípané a Marka ho vyliala tuto do pomyjí.“

„Dajte mi, čo ste prichystaly. Ty, Zuza, pôjdeš so mnou do svetlice. Porozprávame si tam o všeličom, čo ma na tebe mrzí.“

„Len ju nešanujte, pán farár,“ volala Mária za odchádzajúcimi.

Farár a Zuzka kráčali chodbou a schodami do prvého poschodia. Farár otieral prst o steny, rámy a sklo oblokov a ukazoval Zuzke stopy prachu. „Pre svoju zábavu nemáš

času dozerať na čistotu. Na čo ťa tu vlastne držím?"

Zuzka neodpovedala.

Vstúpili do neveľkej „svetlice". Brat si sadol za písací stolík, Zuzka zastala pred ním, ako previnilec pred sudcom.

Brat si chvilku pohrával guľovitým ťažítkom zo skla. Mlčal a premýšľal, ako uhodiť na sestru. Zuzka dívala sa na jeho bledú tvár, z ktorej vyčnieval supý nos. Prvý raz jej toto prirovnanie napadlo. Brat uhodil ťažítkom o stolík.

„Včera si bola dvakrát u Malinských. Čo tam sháňaš?"

„Videla a počula som u doktora niečo, čo by si aj ty pomenoval zázrakom. Videla som ženu, ktorá bola posadnutá diablom a videla som ju uzdravenú, počula som, ako srdečne ďakuje doktorovi Malinskému za vyliečenie. Hovorí sa o tom v celom meste. Nepočul si ešte o tom zázraku?"

„Počul som, ale to sú hlúposti. Lekár si robí reklamu mrzkým spôsobom."

„Mikuláš, mýliš sa. Bola som pri tom. Lekár odmietal chválu, honorár nevzal a hovoril tak láskave k nej, ako dobrý brat, alebo otec. Hovoril, že je Pán Boh milosrdný a dobrotivý a že zná naše ľudské slabosti a že jej všetky viny odpustí."

„Netáraj, Zuza! Neznaboh nemôže chváliť to, v čo sám neverí!"

„Ani jeden z Malinských nie je neznaboh! To sú ľudia zbožní a lepší, myslím, ako mnohí z tých, čo sa bijú v prsia pred oltárom. To je moje presvedčenie."

„Mlč! Ty hlúpa hus! Ošialili ťa! Už ani nevieš, čo hovoríš!"

„Keď chceš, nepoviem už ani slova. Ale ja viem, kto sa z nás dvoch mýli."

„Vo veciach svätej viery a náboženstva ja som pre teba autoritou. Som theolog a ty sa do toho nepleť. Styk s doktorom a Tomášom je pre teba hotovou skazou. Divadlo hrať nebudeš, úlohu vrátiš. Rozumela si? Pred Pánom

Bohom som ako kňaz za teba zodpovedný, za spasu tvojej duše. Ako brat som povinný starať sa i o tvoje hmotné blaho. Doktor Malinský otravuje tvoju dušu neverou, Tomáš ťa vrhá do biedy, keď ťa k sebe vábi. Do nešťastia sa vrútiš, dievčičko! Vidím všetko napred, čo ťa čaká! Preto musím ťa varovať pre tvoj vlastný prospech."

Farár hovoril vážne, úprimným hlasom a zrak jeho prenikal do duše sestry.

„Uznávaš, že ti chcem dobre?"

„Uznávam, ale ja Tomáša neopustím. Nie, nikdy ho už neopustím, lebo ho mám veľmi rada. Vieš ty, bratko, čo je láska?"

Farár vstal prudko. Len ťažko potlačil výbuch hnevu. Sadnul si zase a skúsil ešte po dobrom vyhnať lásku k Tomášovi zo srdca sestrinho.

„Viem o ‚láske' viac, ako si ty myslíš. Počúvam o nej v spovedelnici skoro deň čo deň. Je nebezpečná, hriešna vášeň, ukájanie chtíča, potom zúfalstvo, nešťastie a mravný rozvrat. Chraň sa ‚lásky'. Popros Svätú Pannu, aby ťa zbavila pokušenia hriešnej lásky."

„Prosím ťa, nehnevaj sa na nás. Naša je nie taká, o akej ty hovoríš: je čistá, bez hriechu a poškvrny. Je krásna a povznášajúca. Život by som za ňu dala. Nebudeš mi ju brániť a ani nemôžeš. A doktor žije ako pustovník. Ľudia ho ctia a majú ho veľmi radi, lebo je dobrý, šľachetný človek. A tebe dosiaľ tiež len dobre robil."

„‚Dobrý', ‚šľachetný' — to všetko je reklama! je ctibažný, dychtí po sláve, po vodcovstve. A historia s tým diablom je šarlatánstvo a humbug!"

„Nie, nie, mýliš sa. Videla som ženu a počula som jej slová vďaky za vyliečenie. Je to pravda, ktorú nemôže nikto popierať! Nehnevaj sa preto na doktora a nekrivdi mu."

„Mlč a nepoučuj ma! Kto s diablom obcuje, je sám diabol. Len kňaz má právo a moc diabla zaklínať! Malinský šiali hlúpych ľudí, robí ‚zázrak', aby nevedomí hlásali jeho

moc a slávu. Je to rafinovaný podvod! Tú ženu musel naviesť, aby tárala, že sa jej ukazoval ten nečistý!"

Krasňan sa razom odmlčal. Chvilku stál s výrazom prekvapenia či strachu na tvári. Potom sa prudko otočil a zahľadel sa s okna na námestie. Nastala trapná chvilka ticha. Obrátil sa k sestre.

„Kto videl ešte tú bláznivú ženu?"

„Gazdiná, pani Hronská a ja."

„Falošných svedkov má dosť . . ."

„Dovoľ! To si vyprosujem menom svojím i menom tých dvoch žien!" A chcela urazená vyjsť z izby.

„Stoj! Ešte som ti všetko nepovedal. Od tejto minúty nesmieš sa pohnúť z fary; bez môjho vedomia nevykročíš von z brány. Divadlo, opakujem, nesmieš hrať. K Malinským viac nepôjdeš. S Tomášom sa schádzať nesmieš."

„Ty ma chceš väzniť na fare? Prečo ma trestáš? A máš na to právo?" kládla Zuzka zúfalé otázky. Z očí jej vyhrkly slzy. „Nie, nebudem ťa pokorne poslúchať! Nie som tvoja otrokyňa!" A zase hnala sa ku dverám.

„Ešte jednu pilulku ti dám: Tomáša vyhodia z fabriky! Môže si vziať žobrácku palicu a ísť svetom."

Zuzka sa hrôzou zalykala: nemohla dostať slova zo seba. „Snáď ty — ty — máš — v tom ruky? Či sa Boha nebojíš?!"

„Ano, ja! Generálny riaditeľ mi to už sľúbil. Burič nemá miesta vo fabrike! A pre teba bude len dobre, keď sa ti s očú stratí."

Zuzka stála ako omráčená. Predmety i zem v izbe sa s ňou točily. V očiach sa jej zatmelo. Brat seknul ranu priamo do srdca. Potácajúc sa opustila izbu. Za dvermi ozval sa ostrý vzlykot nešťastnej Zuzky. Šla do svojej izbietky a zamkla dvere za sebou. Pocítila strašnú opustenosť a smútok jej svieral srdce.

Krasňan sa dlho prechádzal po izbe. Hovoril chvíľku sám so sebou nahlas. Hľadal ospravedlnenie pre svoju tvrdosť voči sestre, Tomášovi i voči Malinskému. Zastal

pred písacim stolíkom, kde bolo Umučenie, vyrezávané z dreva bieluškého. Vzal ho so stola do svojich suchých rúk a díval sa do drevenej, pekne rezanej tváre. „Pomáhaj mi, prosím ťa, Umučený Spasiteľu, premáhať nepriateľov Tvojej svätej cirkve!“ Potom uložil Umučenie na stolík. „Som verný sluha cirkve. Budem bojovať proti jej nepriateľom. Malinský vraj vyhnal diabla z nemocnej. Kto mu dal právo a moc nad nečistým duchom? Právo a moc udeľuje cirkev a jej predstavení. To právo a moc mám i ja, ako zástupca cirkve a pastier veriacich. Chce snáď doktor Malinský siahať po moci, ktorá výhradne patrí mne, sluhovi svätej viery? Na čo by som tu bol, keby nejaký neverec vyrval mi z rúk všetko to, v čom je moja sila? Nedovolím, nemôžem a nesmiem dovoliť, aby moja autorita bola vnivoč obrátená! Nepriateľa treba pokoriť, sraziť k zemi. Tak sa stane! Priateľstvu nášmu bude konec. Hada na svojej hrudi sohrievať nebudem!“ Tak a podobne rozmýšľal Krasňan. Cítil sa urazeným zákrokom doktorovým a jednak sa bál, „aby ľud, ten nevedomý a k poverám náchylný“ nepridal sa na stranu protivníka.

17

V ZÁPASE O MILÚ

Tomášovi bolo podivné, že sa Zuzka nikde neukáže. Ani do divadla na skúšky nechodí, ani k nim neprijde, ani ju na ulici nevideť. Cez poludnie vybral sa na faru. Na chodbe ho zastavila gazdiná.

„Čo si prajete, pán Malinský?"

„Je slečna Zuzana doma?"

„Pre vás, pán Malinský, nie."

„Čo to znamená?"

„Pán farár zakázal, aby sa s vami schádzala."

„A kde je preca?"

„No, keď chcete vedeť, odcestovala . . . A tu už nemáte čo robiť. S Bohom." A vošla do kuchyne rázne pribuchnúc dvere pred Malinským.

Nahnevaný Tomáš chvilku rozmýšľal, či by nemal ísť k farárovi? Cez bránu vstúpila slúžka nesúca nejakú nádobu na pomyje.

„Kde je Zuzka, prosím vás?"

„Ak ma neprezradíte, poviem vám."

„Slovo. Prosím, kde je?"

Slúžka sa priblížila tesne k Tomášovi a šepkala mu do ucha, že je zavretá, ale že by ju mohol videť oblokom zo záhrady.

„Klopnite na mrežu tretieho obloka od rohu a iste sa vám ohlási. Počkajte, za chvilku jej ponesiem obed. Ale aby vás gazdiná nevidela!"

„Kde si bola tak dlho?" vyzvedala gazdiná u slúžky.

„Nikde som nebola."

„Ale dvere na bráne už pred chvílkou kloply. Snáď si sa nerozprávala s Tomášom?“

„Nie, ani som ho nevidela!“ luhala červeňajúc sa.

„Uvidíš, čo dostaneš od pána farára, ak si prezradila Zuzin árešt.“

„Zanesiem obed Zuzke.“

„Nie, dnes ho ja zanesiem.“ A vzala pripravený obed pre Zuzku, lebo videla na tvári slúžkynej, že luhala.

Tomáš medzi tým už stál pod oblokom a bozkával podanú ruku svojej milej.

Gazdiná rychle odomkla dvere a zastihla prekvapenú Zuzku, ako sa obracia chrbtom k obloku, aby zakryla návštevníka. Odtisla Zuzku stranou.

„Tak, vy sa nehanbíte za bieleho dňa stáť pod oblokom ako nejaký zlodej?“

Tomáš sa nechcel hádať s gazdinou. Vyšiel zo záhrady a vracal sa k bráne fary. Gazdiná asi postrehla úmysel Tomáša a vyšla na chodbu. Tomáš kráčal proti nej k Zuzke. Zastavila mu cestu.

„K nej nesmiete! Neopovažujte sa!“

Tomáš ju chytil za ruku a násilím chcel si uvoľniť cestu na úzkej chodbe.

Nastala tlačenica a gazdiná spravila nehorázny krik volajúc, čo jej pľúce stačily: „Pomoc! Pomóc!“ Razom vybehli na chodbu Zuzka, farár i kapláni z refektáru. Keď videla gazdiná, že prichádza od chrbta posila proti Tomášovi, kričala znova: „Vyhoďte ho von, pán kaplán!“

Illés hnal sa k Tomášovi. Zuzka vykríkla: „Tomáš, pozor!“ Ale už chytil Tomáša za límec a chcel ho šmiknúť stranou. Tomáš v obrane uhodil Illésa po tvári. Vytriskla mu z nosa krv. Nastala pračka, v ktorej sa Tomáš bránil statočne. Ktosi ho poranil na hlave. Na koniec ho preca len zatlačili až k bráne.

Zuzka usedave plakala a chcela pomáhať Tomášovi. Brat a staršia sestra sa s ňou pasovali.

V bráne sa Tomáš obrátil a do tváre farárovej zavolal: „Ste surový otrokár!“

Na námestí Tomáš vytiahol šatočku a utieral krv s tváre, s rúk a pritláčal ranu na hlave. Vo veľkom rozčulení, nahnevaný i zúfalý utekal do kolonie továrne k priateľovi. Hanbil sa ukázať v takomto stave bratovi a bál sa jeho pokarhania. Lebo si bol vedomý, že svojou návštevou na fare zapríčinil tento ošklivý škandál.

Zuzku po odchode Tomášovom zachvátila nepríčetná zúrivosť: hnala sa na Illésa, bila ho, škriabala a kopala. A kričala: Pusťte ma k Tomášovi! Ja tu nebudem s vami ani minútu! Zbojníci ste všetci! Ošklivíte sa mi! Idem preč!“

Krasňan musel sa silou-mocou premáhať, aby zachoval dôstojnosť kňazského stavu a neporušil svoju autoritu pána domu. Kaplánom rozkázal, aby odišli a Zuzku odviedol do jej väzenia.

„Ten nezralý, surový galgan vyvolal v mojej fare škandál. Pre teba.“

„Pusť ma preč!“

„Preto som prišiel sem. Nebudem ťa držať na fare. Sober si čo tu máš a strať sa mi s očí! Iď si za ním. Sem viac nevkročíš. Frajerské škandále mi tu viac robiť nebudete! Chcel som len tvoje dobro, ty nechceš posluchnúť. Mám čisté svedomie pred Bohom i pred svetom.“

„Áno, odídem hneď! A za tvoju dobrotu i lásku ti ďakujem. Tomáš ma nevyženie!“

Brat smeral sestru s opovržením a voľným, dôstojným krokom opustil Zuzkinu izbu.

V refektári dojedali pokazený obed. Illés štval principála, aby hneď zakročil u generálneho riaditeľa továrne, aby tomu holomkovi dal okamžite výpoveď. Krasňan sa rozhodnul, že napíše dopis a Illés ho zanesie generálnemu riaditeľovi. Illés šiel tedy s dopisom, aby buriča, socialistu, nebezpečného bitkára, ktorý znesvätil posvätenú hlavu duchovného, prepustili okamžite z úradu.

Keď Tomáš prišiel okolo druhej hodiny do úradu, riaditeľ kancelárie nepoďakoval na jeho pozdrav, ale miesto toho podal mu v obálke pripravený plat.

„Ku stolu si nesadajte. Tu máte vašu gážu a opustíte hneď územie našej továrne. Vašej práce už nepotrebujeme. Bitkári a buriči nemajú miesta u nás, ani v našom meste. Rozumeli ste ma dobre?"

„Nemal by som vziať od takých vykorisťovateľov ani tieto peniaze, ale ich budem veľmi potrebovať. A majetku som si u vás nenasporil. Porúčam sa!"

Tomáš vrátil sa k priateľovi. Vyrozprával mu, čo sa stalo. Tento jeho priateľ bol uvedomelý socialista. Pracoval kedysi i v Pešti a stál v čele organizácie robotníckej. Keď Tomáš oznámil, že nemôže ísť k bratovi, poradil mu, aby odcestoval do Pešte, kde je silná organizácia a kde je i mnoho slovenských robotníkov. Tam by sa mohol stať osožným organizácii i slovenskému robotníctvu, ktoré je zanedbávané. Tomáš sa chytil tejto myšlienky. Napísal bratovi dlhý dopis, v ktorom opísal škandál na fare, prosil za odpustenie a žiadal brata, aby sa ujal väznenej Zuzky, kým on sám nebude jej môcť pomáhať. „Idem do sveta hľadať prácu, ktorú by som chcel radostne konať, pomáhať robotníctvu a sebe vydobyť slušné postavenie, aby som sa mohol so Zuzkou oženiť." Zuzke posiela pozdravy a prosí brata dôtklive, aby ju vyslobodil z farského väzenia. List mal zaniesť priateľ Tomášov po tom, ako sa vydá na cestu.

U Malinských dlho čakali s obedom Tomáša. Doktorovi to bolo vhod, lebo písal do novín. Okolo pol druhej prišla volať gazdiná doktora k obedu.

„Tomáš už asi nepríde. Ďalším prihrievaním by sa nám obed skazil. Prosím, nech sa vám páči obedovať."

„Už idem. Pripravte polievku. Mám ešte napísať jednu-dve vety a už bude práca skončená."

Sadli k obedu. Doktor bol veľmi dobrej nálady, lebo bol rád, že mohol prácu skončiť bez vyrušovania. Sotva však

začali obedovať, keď sa zjavila vo dverách Zuzka, udychčaná, bledá, s kufríčkom v ruke. Chvilku zastala hľadajúc zrakom Tomáša.

„Dobrý deň a dobrú chuť, pán doktor! A kde je, prosím, Tomáš?"

„Vítajte, milý hosť náš. Sadnite si sem na jeho miesto, ak ste ešte neobedovala. Ale zdá sa mi, že sa niečo prihodilo?" vítal doktor láskave a žartovne Zuzku.

„Brat ma vyhnal z fary a tak som na ceste, neviem kam. Prišla som vás prosiť o pomoc a o radu. Tomáš nebol doma? Tak ani neviete, čo sa asi pred hodinou stalo na fare?"

„Nie, nič nevieme. Tak si sadnite, odložte kufrík a rozprávajte. A čo je s Tomášom?"

Medzi obedom Zuzka vyrozprávala udalosti z posledných dní na fare. Ako sa s bratom srazila pre „zázrak", pre Tomáša, pre lásku k nemu a keď sa nechcela zriecť schôdzok s Tomášom a návštev u Malinských, že ju formálne uväznili. Potom podrobne vylíčila dnešnú návštevu Tomášovu na fare i pod oblokom v záhrade a bohopustú rvačku na chodbe fary.

„Tomáša Illés zakrvavil, možno, že mu hlavu prebil kvetináčom, alebo iným predmetom. Keď som zazrela krv na jeho tvári, skočila som k Illésovi a udrela som ho, kam som len mohla."

Potom vyrozprávala, ako brat zakročil a ako ju vypovedal z fary.

„Tomáša mi bolo strašne ľúto. Veď boli štyria proti nemu. Bili ho, ako nejakého zločinca!" A dievča nemohlo udržať vzlykot a slzy. „To všetko pre mňa. Pre našu lásku."

I gazdinej vyhrkly slzy. Rychle vstala a utierajúc si tvár bielou zásterkou, vzdialila sa do kuchyne. Chlapček pritúlil sa k Zuzke a hladil jej ruku.

„Nikoho nemáte na svete, kto by sa vás ujal. Ľutujem vás a najradšej by som vás prichýlil pod našu strechu. Ste na ulicu vyhodená sirota, nemáte už ani rodičov, ani rodiny. Nezú-

fajte si —" tešil Zuzku Malinský ako najlepšie vedel.

„Ďakujem vám za láskavosť. Verím vo vašu dobrotu a viem, že vy mňa nešťastnú neopustíte." Chcela doktorovi bozkať ruku. Bozkal ju na čelo a hladil jej mäkké gaštanové vlasy, ovinuté ako venček okolo hlavy, Zuzka sa k nemu túlila.

„Len keby bol tu Tomáš; ale kde je, čo ho zašlo? On by vás iste potešil vo vašom zármutku."

Potom sa vrátila pani gazdiná a začali sa spoločne radiť o osude Zuzkinom.

Gazdiná navrhovala, aby Zuzka zostala u Malinských. Bude treba pozor dávať na chlapca, vychovávať ho a chodiť s ním na čerstvý vzduch. Je chúďa bledé a ona nemá času na prechádzky. I pre ordináciu by sa zišla pomocnica. Často sama nevie, kam sa vrhnúť, či prv nemocných baviť a či starať sa o kuchyňu. Zuzka súhlasila s návrhom gazdinej, ale žiadala si vypočuť mienku Tomášovu.

„Bol by som šťastný, keby sa plán pani gazdinej mohol uskutočniť! Ale uznávam, že bez Tomáša nemôžeme sa na ničom určitom ustanoviť."

Po pravde však lekár nebol celkom rozhodnutý podržať Zuzku v svojom dome. Vedel si predstaviť pomstu Krasňanovu za to, žeby zmaril jeho krutý trest. Ani si nebol istý, ako by verejnosť súdila o veci. Konečne uznával, že starší brat mal aspoň kus práva starať sa o mravný a hmotný blahobyt sestrin a dľa svojho svedomia konať. Ovšem, vyhodiť ju na ulicu nemal. Čo si má počať mladé dievča v cudzom svete bez miesta a prostriedkov finančných? Háklivá je celá táto vec.

Na Tomáša čakali do štvrtej hodiny. Lekár nešiel do kasína na besedu a na noviny. Veril, že sa Tomáš skoro prihlási. O štvrtej šiel k telefonu a volal kanceláriu nemocenskej poisťovne v továrni.

„Tu doktor Malinský. Prosím, je tam môj brat Tomáš. Prosím, dajte mi ho k telefonu."

„Vášho pána brata nemôžem poslať k telefonu, lebo je nie už u nás v úrade. Pred dvoma hodinami bol prepustený od nás. Dostal svoju gážu na mesiac a odišiel."

„Prečo ste ho prepustili? Čo vykonal zlého?"

„Na zakročenie pána farára sme ho okamžite prepustili. Ubil kaplána a surove sa choval i k velebnému pánu farárovi. Aj u nás stále búril robotníkov k nespokojnosti. Nuž, odpusťte, pán doktor, ale my takého patróna tu nemôžeme potrebovať!"

„Ďakujem vám za zprávu o Tomášovi. A neviete, kam šiel? Doma ešte nebol."

„Nevieme nič o ňom; ani nás to nezaujíma," odpovedal nevľúdne pán direktor kancelárie a složil sluchátko.

Zlou zprávou ohromený Malinský musel si na chviľku sadnúť. „Kam sa podel? Čo vykonal, že sa doma u brata neohlásil? Má zlé svedomie, bojí sa, či sa hanbí, že sa tak dal zachvátiť k nechutnej pračke?" premýšľal doktor.

Do ordinácie vstúpil priateľ Tomášov. Akosi hrde, bojovne. Pozdravili sa.

„Nesiem vám, pán doktor, dopis od Tomáša; nech sa páči, a pozdrav od neho vám, slečne Zuzane i gazdinej."

„A kde je?"

„Vo vlaku do Pešte."

„Neuveriteľné! Prosím, posaďte sa, kým list prečítam."

Po prečítaní dopisu doktor sa upokojoval.

„Je gurážny chlapík!" zkrátka poznamenal.

„Sme naň hrdí všetci. Neprosil sa tým vydriduchom v kancelárii. Keď výpoveď, tak výpoveď. Ale my to tak nenecháme. Pôjde deputácia ku generálnemu riaditeľovi a ak ho nevezmú späť, bude strajk. A faru začneme bojkotovať, ako Poľanci."

„Že sa súdruha zastať chcete, je vám ku cti. Ale nežiadam si, aby pre Tomáša boly výluky a prenasledovania žandármi, prípadne súdmi."

„To je už, pán doktor, naša socialistická vec. Tomáša

máme radi a zaslúži si, aby sme sa ho zastali. A voziť sa na nás nikto nebude! Bolo mu ľúto odísť, ale čo mal robiť, taký sebavedomý, hrdý mladý muž?! Buďte zdravý, pán doktor!"

Malinský sa vrátil do jedálne. Gazdiná sedela pri stole a Zuzka bavila sa s malým Jankom, ktorý si odbavil odpoľudňajší spánok a ktorého držala na kolenách.

„Tak, tu to máme. Tomáša vypovedali z úradu a on odcestoval do Pešte za prácou." Ukazoval list Zuzke, v ktorom, ako už vieme, vylíčil udalosti na fare a v továrni.

Doktor znovu prečítal list nahlas.

Dojem z listu bol ohromujúci. Gazdiná uľahčovala si vo svojom hneve ostrými poznámkami, akoby vo svojom pokornom srdci prestala chovať starú úctu k duchovným osobám. Pavlína, stojaca vo dverách kuchyne, prešlapovala bojovne s nohy na nohu, akoby sa chcela vrhnúť na neprítomného nepriateľa. Zuzka zronená útekom Tomášovým, hlboko sklonila hlavu nad chlapčekom. Cítila svoju opustenosť a ani láskavosť lekárova nemohla nahradiť v tejto chvíli zármutku lásku Tomášovu. Zdalo sa jej, že Tomáš neobstál pri prvej ťažkej skúške. Preto mlčky vypočula dopis.

Lekár pochopil mlčanie Zuzkino, lebo ani on nesúhlasil s odchodom Tomášovým. Zdalo sa mu, že sa brat mal s nimi rozlúčiť a že si Zuzka nezaslúžila, aby ju bez slova útechy opustil.

Lekár si bol vedomý delikátnej situácie a veľkej zodpovednosti za Zuzku. Nesmel pripustiť, aby zapochybovala v čestnosť bratovu, o ktorej sám nepochyboval. Hľadel omluviť útek Tomášov jeho neskúsenosťou a veľkým ponížením pred Zuzkou, ktorého sa mu na fare dostalo. V tom smysle premlúval a povzbudzoval Zuzku.

Uradili sa tak, že Zuzka zostane u Malinských pri chlapcovi. Ale Zuzka len smútila pre Tomáša. Upokojila sa až na tretí deň, keď prišiel dlhý dopis od neho z cesty. Tomáš sa priznával k zbabelému úteku, ale žiadal za odpustenie,

lebo sa cítil poníženým, urazeným a zahanbeným pred Zuzkou a bratom, že nemal sily prekonať svoju hrdosť. Zuzke sľubuje vernosť a stálu lásku a terajší stav že považuje za prechodný. Verí, že brat sa jej ujme a nenechá ju na pospas biede a zármutku, čo by musela snášať pre ich čistú, horúcu lásku.

Mužné priznanie Tomášovo vyjasnilo zamračenú náladu v domácnosti Malinských. Zuzka opatrovala dopis ako drahý poklad a čítavala si ho ako radostné poselstvo.

V meste sa mienky rozchádzaly. Boli, ktorí schvaľovali, i takí, ktorí odsudzovali bratov Malinských. Zuzka sa stala hrdinkou dňa. I pani Biela i rodina Klasných boli ochotní vziať Zuzku do domu.

Politická vrchnosť mala o jednu príčinu viac byť na strehu proti Malinskému.

18

BÚRKA NAD SLOVENSKOM

Lekár sedel v ordinačnej izbe za písacim stolom. Nebolo ešte ani sedem hodín ráno. Nemocný ešte neprichádzali. Mal voľnú chvíľu premýšľať o svojej návšteve u farára, ktorá sa tak na márno skončila. Výrok farárov, dľa ktorého by pripustil i pomaďarčenie slovenského ľudu, keby ľud mal prebudením národným stratiť vieru — znepokojoval lekára. Cítil, že je tu nejaký omyl. „Poľanci preca nestratili vieru," rozmýšľal v duchu, „ale chceli sa zbaviť len zlého kňaza, krutého nepriateľa ich národnosti. Boj proti zlému kňazovi neznamená ešte boj proti viere a církvi. Krasňan, štvaný kaplánom Illésom, upadol do tohoto omylu. Keby církev katolícka u nás nestála v službách maďarizácie, ani slovenský ľud, prebúdzajúci sa k národnému povedomiu, nebrojil by proti kňazom a církvi." Tak a podobne sa upokojoval Malinský a dúfal, že sa rozpor medzi ním a kňazom ešte časom dá vyrovnať i po incidente so Zuzkou a Tomášom, ktorý časom vybledne.

Do izby vstúpil Klasného chlapec.

„Tatuško vám posiela noviny. Aby ste si ich prečítali a potom aby ste prišli k nám."

V balíčku boly maďarské a nemecké vládne časopisy, vychádzajúce v Pešti. Vládneho i opozičného smeru. Niekoľko článkov bolo červenou tužkou vyznačené. Malinský dal sa do čítania. Trvalo hodnú dobu, kým bol s čítanim hotový. Ve všetkých útočilo sa na slovenské hnutie, denuncovaly sa osoby, žiadal sa prísny zákrok vlády proti buričom a agitátorom. Najsurovejší útok podniknul „vy-

kúrený“ kňaz z Polian, podpísaný svojím menom v klerikálnom „Alkotnámyi“. Trestať, zavreť, pošliapať vlastizradné zmije — znelo jedným hlasom.

„To si vláda pripravuje náladu pre nastávajúce persekúcie,“ pomyslel si Malinský. „Búrka z Pešti ženie sa na Slovensko. Hromy budú biť u nás. Útoky proti liknavosti našich úradov a súdov posmelia drobných tyrankov v okrese. Kde a kedy a do koho to uhodí?“

Malinský mimovolne vytiahol zásuvku písacieho stolu, kde mal uložené súkromné dopisy.

„Tieto by bolo treba uložiť na bezpečnejšie miesto — ak to začne u mňa, bude iste prehliadka. Maly by tu hojnú žeň.“

Rozhodnul sa, že večer roztriedi dopisy a že dôležité dokumenty o hnutí odstráni z bytu.

Vstúpila slúžka od sudcu Petráška.

„Dobrý deň, pán doktor. Milostpani vás prosia, aby ste hneď, ale hneď prišli k nám. Prišlo im veľmi zle. S Bohom!“ A už sa tratila, ako by ju niekto naháňal. Lekár nestačil za ňou zavolať, že príde.

Vyšiel na ulicu. Stretával ľudí našich i z protivného tábora a zdalo sa mu, že sa akosi chladne, nútene pozdravujú. Ba niektorí z maďarskej strany otáčajú sa chrbtom, ako by ho nechceli vidieť. Šiel popred domom Klasných. Už chcel vstúpiť do brány, ale sa zastavil a pripomenul si, že má hneď, „ale hneď“ navštíviť pani sudcovú. Šiel tedy ta. V zadnom trakte budovy v prízemnom byte stála u obloka pani sudcová. Keď zazrela lekára, rýchle uhla od obloka. Vstúpivšieho Malinského spešne privítala, viedla ho do odľahlej, trochu tmavej izby, do ložnice.

Bolo vidieť na nej nepokoj a spech. Hovorila striedave slovensky a maďarsky.

„Nemala by som vám to prezradiť. Včera sa v budove krajského súdu tajne radili, že čo majú s vami urobiť? Môj muž vás ľutuje. Rozprával mi večer, čo všetko sa proti vám chystá. Pravota, prehliadka bytu, žalár a že udrú na vás

Slovákov i pre ten požiar, čo toho farára podpálili. Pre Boha vás prosím, nevyzraďte ma a dajte si pozor a už choďte, aby vás nikto nevidel, že ste tu boli. S Bohom."

„A prosím vás, milostpani, nepočuli ste, kto bol na porade?"

„Predseda, kapitán, slúžny a ten ohavný kaplán Illés, ktorý vraj najviac štval proti vám, štátny fiskus a niektorí zo sudcov."

„Ďakujem vám a nezabudnem nikdy na vašu pomoc a priazeň."

Malinský sa vracal zadným vchodom na hlavnú ulicu, kde mal byt. Cestou si robil plán, kam dá korešpondenciu a niektoré brožúrky a knihy.

Pred ordinačnou izbou stál policajt.

„Vari ste nemocný?"

„Pán policajný kapitán sú dnuká — bude prehliadka —" šepkal policajt.

Malinský zblednul. Rýchly postup úradov ho prekvapil. Postál chvílku pri dverách, aby sa spamätal. Potom vstúpil.

Na diváni v ordinačke sedel policajný kapitán, ktorý kedysi ponúkal Malinskému miesto okolného lekára. Vstal, keď vstúpil lekár a úradným tónom ho pozdravil.

„Mám vo vašom byte vykonať prehliadku. Vydajte mi kompromitujúcu korešpondenciu a tlačivá protištátneho obsahu."

„Nemám kompromitujúcej korešpondencie a knihovňa je tuto. Ráčte bližej k písaciemu stolu. V tomto oddieli je súkromná korešpondencia a tuto sú účty, poistenia, bankové výpisy a pod. Prajete si prezerať a vybrať, čo je závadného?"

„A skutočne nemáte nič závadného v dopisoch?"

„Nemám žiadneho dopisu zo zahraničia. Tu je korešpondencia s našími redaktormi o založení Slovenského deníka, týždeníka a pod. Potom korešpondencia s našimi poslan-

cami a niekoľko rodinných dopisov, celkom súkromného obsahu. Vyberte si, čo chcete."

„Z Ruska, alebo z Čiech nemáte žiaden dopis?

„Nemám. '

„Na vaše čestné slovo?"

„Áno, na čestné slovo."

„Neukryli ste ničoho pred prehliadkou?"

„Neukryl. Nemal som ani tušenia, že prídete."

„A nejaké ruské brožúry, alebo zakázané knihy nemáte?"

„Nemám žiadnej zakázanej knihy."

„Ani českú?"

„Nie. Ráčte sa podívať do knihovne."

Kapitán prikročil ku knihovni a sem-tam vybral nejakú knihu, pozrel na titulný list a vložil na miesto.

„Máte i hojnú maďarskú literatúru: Vörösmarty, Petőfi, Arany, Jókai, to je zaujímavé. Ako vidím, prehliadka sa skončí negatívne. V dopisoch, naturálne nebudem sa vám hrabať. Prepáčte, že som musel vykonať takúto nepríjemnú návštevu. Bol by som radšej, keby som bol mohol s vami spoločne pracovať, ako váš byt prehliadať. Sluha!"

„Nič sa nestalo! Prosím, ráčte uspokojiť vlastenecké svedomie tým, ktorí vás sem poslali. Ďakujem vám za diskrétnosť pri prehliadke. A keď i nemôžeme pracovať spoločne — preca sa nemusíme znepriateliť. Porúčam sa vám, pán kapitán."

Rozlúčili sa temer ako dobrí priatelia. Kapitán bol rodený Maďar. Bol človek čestný a priamy. Nenávidel tie drobné úskoky a záludnosti u kolegov, bývalých Slovákov. Po jeho odchode Malinský sobral všetku politickú korešpondenciu a poslal ju poštou na adresu Petra Hronského, evanjelického farára do Lipnian. Ak by prišiel vyšetrujúci sudca s pisárom, ten by iste prejavil viac zvedavosti, ako kapitán.

Začali sa trúsiť nemocní. Malinský vyšetroval, tešil, predpisoval a žartoval. Bol vo veľmi dobrej nálade, ako človek,

ktorý z horiaceho domu vyviazne bez úrazu. A nemocní sa upokojovali, nádeje na uzdravenie nabývali a boli vďační za dobrú radu a za ľudské slovo.

Okolo jedenástej prišiel telegram, že redaktor Turánsky posiela Dežerického do Krasna. Príde odpoľudňajším vlakom.

Malinský šiel navštíviť Klasného do banky. Prítomný bol i doktor Zeman, ktorý tu „úradoval" ako podpredseda banky, keď mu to návštevy nemocných dovoľovaly.

Všetci traja utiahli sa do malej poradnej siene; Malinský predpokladal, že Zeman i Klasný už sa niečo dozvedeli o tajnej porade, odbývanej v budove krajského súdu. Čo by v malom mestečku zostalo utajené? Kasina, kluby, hostince, sú preca na to, aby si ľudia pri víne pohovorili, i najtajnejšie kútiky duše odhalili a pri tom čestným slovom sa zaviazali, že nikomu, ani vlastnej manželke o tomto ničoho nepovedia! A potom pri takýchto prísnych a do cti siahajúcich podmienkach môže sa už povedať všetko, i to, na čom sa tajná porada usniesla v budove krajského súdu v prítomnosti pána predsedu a všetkých dľa mena vypočítaných. A ovšem povedalo sa i to, čo kto radil, ako sa rozčuloval, alebo namietal.

Páni v banke boli prestrašení. Nevedeli ešte, že Malinský už šťastne prestál prvý útok vrchnosti. Počuli, že sa budú konať domové prehliadky na bytoch vodcov slovenských. U doktora Zemana bola tiež už prehliadka, ale tento omráčil podkapitána dopisom hlavného župana, ktorý bol zapečatený úradnou pečaťou župana sa zlatým voskom.

„Kde sú takéto dokumenty" — omlúval sa úradník, „tam on nemá čo vyšetrovať." A žiadal doktora Zemana za prepáčenie.

Malinský vyrozprával priebeh vyšetrovania, jeho negatívny výsledok i to, že redaktor Dežerický príde odpoľudnia do Krasna.

Obaja lekári boli dobrej nálady, Malinský viac, ako Ze-

man. Klasný neveril, že by týmito domovými prehliadkami bol nápor vlády ukončený. Preto radil k opatrnosti a navrhoval, aby sa tempo agitácie po dedinách i v meste na čas zpomalilo, alebo i úplne zastavilo. Doktor Zeman snoval myšlienky ďalej a vyslovil podozrenie, či si miestne úrady nezahraly malú komediu s nami, aby nás uspaly, aby nový útok touto komickou prehliadkou maskovaly a nás k nejakému nepredloženému činu nesviedly. Malinský tiež súhlasil s touto mienkou a oznámil, že svoju korešpondenciu poslal poštou na adresu Petra Hronského, kde ju iste dobre opatria. Potom ešte vyrozprával o svojej návšteve i Tomášovej afére na fare i o Zuzkinom osude, všetko dopodrobna. I scénu s kaplánom Illésom, i odmietnutie nabídnutého smieru farárom.

Klasný záhadne podotknul, že či na tajnej porade nebol i kaplán Illés a či on nie je hlavným denunciantom Slovákov?

Malinský uznal chybu, že sa dal vyprovokovať k útoku proti kaplánovi, ale v tej chvíli ešte nevedel, či farár vytrvá pri nás, alebo či tajne nesúhlasí s názormi kaplána.

„Nech je už akokoľvek," ukončil poradu doktor Zeman, „ideme v ústrety ťažkým bojom a aby sme si sami situáciu nezhoršili, nutné je, aby sme sa vystríhali srážok s nepriateľmi a aby sme prerušili s nimi všetky styky. Tým odpadne každá príležitosť ku konfliktom a provokáciam."

Klasný žiadal Malinského, aby s redaktorom prišiel k nim a aby si i doktor Zeman vypočul zprávy z Pešti.

„Radím, aby sme sa neschádzali hromadne na bytoch. Budú nás pozorovať a upodozrievať. O telegramu iste vie už aj predseda krajského súdu. A budú voňať, čo to zase kľujeme? Nech doktor Malinský vypočuje referát a nech nás navštívi po jednom a oznámi, čo nám odkazujú z Pešti."

Pri tom zostalo.

Odpoľudňajším rýchlikom pricestoval redaktor Dežerický z Pešti. Hodne zvážnel a nebol nejakej ružovej nálady.

Sadli si k čaju a krom syna Janka nebol nikto prítomný rozhovoru.

„Pán poslanec a moj šéf ma posiela k vám, aby som vás upozornil na zákroky vlády proti nášmu hnutiu a menovite proti vodcom v tomto okrese. Ten požiar v Poľanoch je im zámienkou k perzekúciam a jako ste čítali v deníkoch maďarských, pôda je už k preháňkam prichystaná. Pripravte sa na politickú pravotu, na prehliadku, na vyšetrovanie a na väzbu."

„Prehliadky už boly, ale s negatívnym výsledkom," podotknul Malinský.

„Dobre, ale tým sa neuspokoja. Možno, že je to len úskok. Prehliadky už boly aj inde. A viac-menej s podobným výsledkom, ako u vás. Ale ja mám sdeliť ešte iné, dôležité veci. Naša vec nie je stratená, to vám odkazuje Turánsky. Vyjednáva sa s národnosťami o spoločný obranný boj proti vláde a madarizačnému režimu. Vyjednávanie je na dobrej ceste. Rumuni a Srbi sú už získaní, pracuje sa ešte na spolupráci s Nemcami. Sú opatrní a nechcú útočne vystúpiť proti vláde. Ale snáď i to sa podarí. Za akciou národností stojí Viedeň, hlavne jedna najvlivnejšia osobnosť z panovnického domu. Žiada si týždenné informácie ústné i písomné. Naši mu ich dávajú. Súhlasí s našimi návrhami na reformu volebného práva, a priala by si, aby sa vláda sverila vernej a spoľahlivej majorite, složenej z národností, zo sociálnych demokratov, z kresťanských socialistov a z pokrokových živlov maďarských. Takáto majorita je možná a z nej by sa sostavila nová vláda, ktorá by sa skladala zo zástupcov týchto strán.

Oznamujem vám to preto, aby ste si nezúfali, keď prihrmia perzekúcie a žaláre. Šovinistická vláda bude hľadeť zachrániť svoju moc pred maďarskou verejnosťou práve prenasledovaním národností a bude sa prezentovať Maďarom ako záchranca vlasti. Tento trik vlády nech vás nemýli. Vláda nemá už dlhého života. Snem bude rozpustený,

oktrojom sa uzákoní všeobecné, tajné volebné právo a na jeho základe vypíšu sa nové voľby do snemu. Nová grupa musí sa na voľbu pripraviť a získať potrebnú majoritu do snemu."

„Plán vami prednesený, ak vám dobre rozumiem, znamená demokratizovanie Uhorska. To je programom naším a radi ho budeme podporovať. Nepáči sa mi na tom len ten ‚vysoký protektor'. Habsburgovia nás už niekoľko ráz zradili a oklamali. Bolo by neodpustiteľnou chybou politickou, keby sa to malo ešte raz opakovať. Nič tak nekompromituje vodcov, ako keď sa dajú napáliť. A v národe zavládne sklamanie a zúfalstvo. Toho nech sa vyjednávači vystríhajú — môže nám dať protektor garancie, že nenechá opozíciu v blate?"

„Na to vám nemôžem odpovedať, lebo nie som do plánu, do jeho všetkých podrobností zasvätený. Ale pripomeniem pánu poslancovi túto námietku!

A ešte jedno. Slovenské rodiny obchádza istý doktor Štefan Drápek. Vydáva sa za verného Slováka, za martyra, ktorého vraj zo seminára vyhodili pre slovenčinu. Je to človek veľmi inteligentný, dobrý debatér, vyzná sa v literatúre slovenskej, českej, nemeckej, maďarskej i francúzskej. Pozná naše politické pomery a skoro všetkých verejných pracovníkov slovenských a českých. Chodil už aj v Prahe a nadväzoval styky s českými politikmi. Vieme z bezpečného prameňa, že stojí vo službách maďarskej vlády; pracuje pre V. národnostné oddelenie v ministerskom predsedníctve. Sbiera dokumenty pre vládu o našom spojení s českými politikmi. Tak niečo, ako dokumenty o vlastizrade a českej, podvratnej agitácii na Slovensku. Dajte si naňho pozor a upozornite našich ľudí, aby sa s ním nedávali do reči a aby mu hľadeli na prsty: ukradne, čo sa mu hodí pre jeho špinavé, špiónske remeslo. Na koniec ešte niečo o vašom bratovi. Je tajomníkom robotníckej organizácie. Stýka sa so slovenskými stavebnými robot-

níkmi. Agituje medzi nimi veľmi horlive. Obávame sa, že ho zavre policia, alebo prinajmenšom pošle ho sem postrkom. Vídavame ho v spoločnosti ošklivej Maďarky, ktorá ho asi štve. Napíšte mu, čo za vhodné uznáte. Bol i v našej redakcii. Nabídli sme mu prácu. Ale neprijal."

Doktor Malinský odprevadil redaktora k vlaku. Potom navštívil Klasného a neskoršie doktora Zemana; odreferoval im o zprávach, ktoré doniesol redaktor z Pešti. Boli potešení, že sa niečo veľkého chystá v prospech utláčaných národností. Nadšenie za plán s „vysokým protektorom" bolo tak veľké, že sa dal nim omámiť i doktor Malinský.

A tak už pokojnejšie a bezpečnejšie očakávali politické hromobitie, ktoré redaktor predpovedal.

Asi o týždeň prišiel sluha od súdu s predvolaním, aby sa doktor Malinský ihned dostavil k vyšetrujúcemu súdcovi.

Sudca, prekrstený žid, Maďar, privítal Malinského nevľúdne, ač sa dobre znali z kasina a z úradných pitiev, ktoré vše konal miesto úradného lekára. Kladol mu veľké množstvo otázok, točiacich sa okolo hnutia ľudového, okolo jeho stykov so zahraničím, okolo zakladania časopisov, jeho redaktorskej činnosti, jeho spolupráci s farárom a okolo voľby farárovej.

Malinský odpovedal stručne, temer jednoslabične.

Na koniec sa spýtal, či má doktor Malinský nejakú závadnú korešpondenciu.

Malinský vo vedomí, že jeho korešpondencia bola už kapitánom policajným vyhlásená za bezvadnú a že sa nachodí na bezpečnom mieste v Lipanoch u evanjelíckeho farára, odpovedal, že nemá žiadnej závadnej korešpondencie, a že už raz bola preskúmaná policajne.

Nato sudca vytiahol zo stola balík, rozviazal špagát a prezentoval Malinskému jeho korešpondenciu, ktorá mala nateraz byť v Lipanoch.

„Je to vaša korešpondencia?"

Malinský prekvapene sa díval na pár dopisov, červenou

tužkou zaškrtaných a rôznymi značkami, výkrikníkmi, otazníkmi a podobným opatrených.

„Áno, je to moja korešpondencia, ktorá bola buď na pošte, alebo z príbytku mojho priateľa odcudzená."

„Súd má právo sa zmocniť v trestných veciach usvedčujúcich dokumentov. Toto sú pre nás ‚corpora delicti'."

„Mohli by ste mi povedať, ako a kde ste k nim prišli?"

„To vám nepoviem, lebo to je úradné tajomstvo."

„Asi to pochodí z krádeže."

„Upozorňujem vás na následky —"

„Ďakujem, viem, že sa to nemá povedať."

„Tedy sa priznávate, že táto korešpondencia bola u vás a že ste ju odstranil?"

„Áno, bola moja a bola úradne prehlásená za bezvadnú. Ráčte to protokolovať."

Sudca diktoval protokol pisárovi a žiadal Malinského, aby ho podpísal. Malinský po prečítaní podpísal protokol, ktorý sa mu zdal, že je mierne, slušne a verne sostavený.

„Upozorňujem vás, aby ste sa nevzďalovali z mesta bez môjho vedomia. Bude snáď treba doplniť váš výsluch, a budú vypočutí svedkovia; aj to je možno, že bude treba vás konfrontovať s nimi. Ale o tom bude ešte neskoršie rozhodovanie."

V meste sa skoro rozchýrilo, že Malinského predvolali pred vyšetrujúceho sudcu. Mnohí ho ľutovali, mnohí sa mu vyhýbali.

Malinský nevedel si vysvetliť, ako sa jeho korešpondencia z Lipian, z bytu evanjelíckeho farára mohla dostať k súdu. Poslal schválne posla s dopisom k Hronským, v ktorom prosil, aby buď pán farár, alebo paní Hronská prišli k nemu do Krasna.

Vrátivší sa posol oznámil Malinskému, že pani Hronská príde, akonáhle bude stačiť. Keď prečítala dopis od Malinského, z ktorého sa dozvedela, že jeho korešpondencia, poslaná na adresu Hronského do Lipian, nachodí sa u súdu

v Krasnom, hrôzou vykríkla a letela do knihovne, kam uložila za radou kníh balík s dopisami. S manželom zprevracali celý byt; nechceli veriť, že by sa balík s dopisami mohol stratiť; hľadali ho v každej mysliteľnej skrýši. Po márnom hľadaní, zmorení a nešťastní rozhodli, že sa pani Hronská pôjde do Krasna čo najskôr omluviť. Muž po obdržaní korešpondencie Malinského radil, aby ju ukryli na pôjde, alebo aby ju žena zavrela do prádelníka. Pani farárka ale uložila korešpondenciu v knihovni v domienke, že tam ju nikto nebude hľadať a ešte menej, že bu ju mohol niekto ukradnúť.

„Čo len bolo v tých dopisoch tak dôležitého, že si zlodej pre ne prišiel?" spýtala sa muža.

„Mňa by viacej zaujímalo, kto je zlodej?"

Pani prišla do zrejmých rozpakov. Spomenula si, že asi pred týždňom dovolila doktorovi Drápkovi, neznámemu človeku, aby si prezrel mužovu knihovňu a aby si niekoľko kníh vypožičal.

„Znáš doktora Drápka? Chodil tu pred pár dňami a odvolával sa na teba, že sa dobre znáte. Želal si prezreť tvoju knihovňu; vychvaloval tvoj vkus a výber z literatúry. Ja som na nejakú chvíľu musela odísť z izby a vtedy sa to snáď stalo. Ale neide mi dobre do hlavy, že by tento inteligentný, dobrý Slovák, znalec českého i slovenského politického života, literatúry, dejín a vôbec človek oslňujúceho zjavu a príjemných mravov spoločenských, že by sa dopustil tak drzej krádeže."

Bránila a omlúvala sa v rozpakoch pani pred mužom. V duchu si nemohla odpustiť, že tak neprozreteľne poddávala sa vlivu človeka, ktorý sa v jej živote zjavil tak neočakávane. Videla v duchu jeho vysokú, štíhlu postavu, čierne prenikavé oči a kučeravú hlavu. Počínal si sebavedome, bol nesmierne výrečný, hovoril o najrôznejších tématoch s istotou znalca a omračoval ju znalosťou českých dejín . . .

„Drápka som len raz videl a nikdy som s ním nehovoril. Jako si ho len mohla pustiť ku knihovne, do separátnej izby?“

„Už sa stalo. Pôjdem sa omluviť do Krasna a prosiť za odpustenie,“ hlásila zkrúšene a potom ešte dodala: „Prečo len ten Malinský vybral si nás, aby sme jeho tajnú a nebezpečnú korešpondenciu opatrovali?“

„To je vec dôvery a istoty, že sverený úkoľ vykonáme správne. Mňa, Olga, nesmierne trápi, že sme to práve my, že práve našou neopatrnosťou dostaly maďarské súdy materiál, ktorým obvinia Malinského a prípadne ešte aj iných.“

„Ľutujem, nesmierne ľutujem! A teba, Peter, prosím, aby si sa na mňa nehneval.“ Hronskej vypadly slzy na tvár a náhle opustila izbu.

Malinský sedel v ordinačke za písacim stolom. Otváral priečinky, či tam ešte niečo závadného nezostalo, a snažil sa pripamätať si, ktoré asi dopisy má sudca a čo je v nich? Neišlo mu to. Bol roztržitý a nemohol si nijako predstaviť, ako a kto ich ukradol? Nechcel pripustiť, že by v tom bola nejako vinná pani Hronská. Ale márne rozmýšlal, o vine i nevine — nič z toho nevychodilo. Treba počkať zprávy z Lipian.

Vstával k odchodu, keď sa vo dverách objavila pani farárka. Privítal ju vľúdne a uviedol do obývacej izby. Usadli. Pani Hronská bola pobledlá, rozpačitá, postrašená.

„Prosím vás, vyrozprávajte mi, ako a kto odniesol balík mojich dopisov od vás?“ začal Malinský. „Z dopisu viete, kam sa dostaly. Mrzí ma, že som vám spôsobil snáď prehliadku bytu a mnohé nepríjemnosti, čo s tým súvisia.“

„Ach, čože sú naše nepríjemnosti proti tomu, čo som vám zapríčinila svojou ľahkovernosťou!“ A začala rozprávať podrobne o návšteve doktora Drápka a jako a kedy si odniesol balík a niekoľko kníh mužových. Červeňala sa, keď zďaleka naznačovala, ako ju tento mladý muž oslnil svojím sebavedomým vystupovaním, svojimi rozsiahlymi znalosťmi a skvelou výrečnosťou a opäť bledla, keď vyslo-

vila obavy, či Malinskému nepripravila veľké, nedozierne nešťastie."

„Vina je v prvej rade na mne, a nie na vás. Urobil som niekoľko chýb. Nemal som korešpondenciu posielať poštou, ale poslom. Netušil som, že už i pošta dala sa do služieb súdu. Ďalej mohol som uložiť balík v Krasnom a neboli by ho objavili. A najväčšou mojou chybou je, že som vás, milých priateľov, do nepríjemnej situácie zatiahol. Prosím vás obidvoch za odpustenie. Obávam sa, že i vy budete mať z toho nejaké poťahovačky. Doktora Drápka bude treba odhaliť pred verejnosťou, aby sa mu naši dobromyseľní ľudia nesverovali. A hlavne, aby pred ním zamykali všetko, čo by mohol odniesť."

„Pre Boha vás prosím, pán doktor, povedzte mi poctive, či som vám veľmi priťažila svojou naivnou ľahkovernosťou," pokorne prosila pani Hronská.

„Nemyslite viac na to, čo sa stalo. Súdy by ma mohly súdiť i bez korešpondencie, v ktorej, myslím, niet žiadnych tajných, vlastizrádných prečinov, alebo zločinov. Naše súdy vedia trestať i na žiadosť vlády, i keď neide o trestný čin. Ale tu je iná mrzutá vec: som pod dozorom a vy, prosím vás pekne, nechoďte už viacej sem na môj byt, aby ste vy i váš muž neupadli do podezrenia, že páchate u mňa velezradu. Nechoďte sem, pokiaľ trvá vyšetrovanie a kým sa súd neskončí. Prosím vás, urobte tak! A ráčte skrátiť túto návštevu, ako len možno. A ešte vás prosím o jedno: Vzali by ste k vám Zuzku, ktorú farár vyhnal z fary, keby sa situácia u mňa tak vyvinula, žeby musela i môj dom opustiť, kde je predbežne ubytovaná?"

„Ochotne, radi ju pritúlime, pán doktor."

Pani Hronská mlčy podala ruku Malinskému a skormútená, smutná a nešťastná opustila byt lekára. Na dlho, či navždy?

Malinský prevádzal ju zrakom a cítil, že odchodí od neho žena — človek, kamarát, ktorého mal rád a ktorého stráca.

19

SMRŤ FARÁRA KRASŇANA

Keď farár Krasňan sadol do farskej bryčky na dvore porubskej fary, už sa smrákalo. V duchu počítal, že okolo deviatej bude doma. V hlave mal nejasno. „Trochu som prebral — no, čo na takej fare má človek robiť celý deň? Jedlo, víno, karty — potvora farár mal šťastie. O nejaké tri stovečky som ľahší. Tak, Jano, pohnime sa.“ Ďobnul kočiša do chrbta, ktorý čakal na sedadle pripravený k odchodu už vyše hodiny. Kone vyrazili akosi prudšie, než farár čakal. Hlava a trup letely mu nazad, len-len čo stačil klobúk zachytiť. „Pozor daj, chmuľo! A kone drž lepšie.“ Ľavý Sivko hlučne odfrkoval. „Ten trik sa mi podaril so sedliakmi.“ Hovoril si v duchu. „Nový administrátor im sľúbil na môj návrh, že ak začnú chodiť do kostola, odíde z dediny. I tu sa búria sedliaci proti kňazovi. Poľanského vykúrili. Kde sa bere to buričstvo v ľude? Ale on, potvora, nepôjde. Kdeže by z takej fary?! — Mám akúsi ťažkú hlavu. No, prebralo sa trochu. A víno — panč akýsi. Nasládlé, fuj, až mi je zle od žalúdku! Spravím to kalíškom borovičky!“ A tak všelijak sa mu to plietlo v hlave. Ešte si spomenul na farárovu kuchárku. Pekná stvora a nemá kanonický vek. No, sesternica. He, he —! A má ho pod komandom: Pán farár, nepite toľko! Bude vám zase zle! — ja, sesternica! S čiernym znamienkom na briadke! Sluší jej to!

Míňali dedinky, kde už nebolo ani duše na ulici. Len sem-tam sa mihlo svetielce v malých oblokoch, ako uháňajú popri domoch. V jaseni je ľud ukonaný prácou poľnou a zavčasu ide na odpočinok.

„Počujte, Jano, ten ručný sa voľajako bojí. Stále sa hádže na podsebného. Čo je s ním?“

„Trocha prechorel, kašľal. Ale už je zdravý. Dlho stál na maštali, nuž je nervózny, ako pán farár povedali. Ešte trochu odfrkuje.“

Ale farár ho už nepočúval. Blížili sa k Orešanom. Spomenul si, že tadiaľto necestoval od tej „príhody“. I dnes šiel vlakom do Poruby — konštatoval si to, akoby nejakú novinku pre seba. Podvedome sa vyhýbal miestu vraždy? Blížili sa pred povestnú krčmu. Farár obrátil zrak na ľavo, na cestu vedúcu k Dúbrave. Ale mimovoľne stočilo mu zrak „na to miesto“. Videl razom všetko. I streľbu zdalo sa mu, že počuje.

„Podur tie kone! Idú ti ako kravy na jarmak! Či spíš?“ hundral nevrle farár. Zdalo sa mu, že vytriezvel. Jano šibnul kone — nerád. A mrmlal pre seba čosi, ako kliatbu. Už by bol ležal na voňavom sene. „A takto sa musí nocou ponevierať, pre lumpácku kompaniu —“ myslel si.

Vyšli z dediny. Cesta viedla pod vysoký kopec a zavše stúpala a zase klesala. Z ľava pozdĺž cesty bolo zábradlie až ku stanici v Krasnom, ktoré chránilo dráhu. A vedľa neho hroble skáľa na ceste.

Tamto vpravo u kopca je pochovaný žid. Kedysi dávno zabili ho zbojníci. Hrob je zanedbaný. Ani vraj nevedia, odkiaľ bol a ako sa volal. Nuž, tu vraj straší. Jano sa prekrižoval. Vtom ručný koň odskočil vľavo, strhnul i podsebeného a bryčka vyletela na hrobľu. Prevalila sa a farár i s kočišom vypadli. Farár zachytil sa na stupátku nohou a pár vterín vliekli ho kone po suchej, nerovnej, skalistej ceste. Cítil, ako mu kožu s tváre zdiera a na temeni hlavy sa mu koža dvíhala.

Na kraji priekopy sedel človek a vedľa neho čierne prasa. Šiel z trhu z Krasna. Prasa nechcelo ísť. Bolo ťažké a akosi unavené. Keď sa voz blížil, pohlo sa a to splašilo koňa. Sedliak pobehnul za prevrhnutým vozíkom. Kočiš

už zastavil kone, ktoré vliekli vozík asi na 100 krokov po nerovnom teréne. Kočiš klial, nadával a držal kone u pysku. Na ceste u hrobľy ležal omráčený farár. Sedliak pomáhal mu na nohy. Nepoznal hneď, kto je a zažal zápalku. Až keď videl z blízka kňazské rúcho a pozrel do tváre, poznal, že je to farár z Krasna, ktorý si utieral z tváre a očú prach. Farár zbadal, že sa mu niečo teplého a vlhkého lepí na prsty. Krv mu tiekla dolu čelom po tvári.

„Poplašili ste nám koňa."

„To nie ja, ale čierne prasiatko. Vediem ho z trhu."

„Kde mám klobúk? Polámal sa vozík?" Farár len myslel, aby čím skôr bol doma.

„Nepolámal. Sadnite si — pôjdeme ďalej —" odvrkoval Jano.

Sedliak hľadal klobúk s rozžatou zápalkou. Našiel ho v priekope.

„Klobúk je tu. Ale ste sa fatálne doráňali. Vy ste pán farár Krasňan?"

„Áno, poďme, bolí ma hlava a tvár páli. A táto krv."

„Mojho syna zastrelili žandári pred voľbami. Veď viete o tom."

„Poďme, poďme. Pomôžte mi, prosím, na vozík. Radšej by som šiel pešky, ale nemôžem."

„Môj syn zostal na mieste mŕtvy. Však viete o tom."

Farára sa chytala hrôza a nepokoj. Blyslo mu hlavou:

„Tento človek vie o všetkom. Snáď mu ten svedok nepovedal? — — —"

Sedliak mu pomáhal do bryčky.

„Tak je to na tom svete, pán farár. To čierne prasiatko kúpil moj nebohý parobok na trhu v Krasnom. Tak ho mal rád. V náručí ho niesol do izby, keď s ním prišiel z trhu. A teraz som ho chcel predať, lebo mi je žiaľ, keď pozrem naň; vidím mrtvého parobka, ako mu neborákovi krv tečie z malej dierky cez košeľu z prsú. Tak to Pán Boh riadi. No, choďte zdravý! Dobrú vám noc!"

„A s tým čiernym prasaťom sa ponáhľajte do dediny, aby sa mi kôň zase tu nesplašil —“ volal kočiš na sedliaka, o ktorom sa mu zdalo, že je tiež podnapitý. Šibnul do koní, už ich neľutoval, lebo i on mal pošriamané ruky — a tie vyrazili ako vo vetre.

Farár sa nebezpečne zakolísal. Kočiš zastavil vozík a presadnul na zadné sedadlo, a podporoval ho ľavým ramenom. Keď boli v meste, kočiš sa spýtal, či zastaviť pred lekárom?

„Nie, domov, na faru. Mám ťažobu a hlava sa ide roztresknúť,“ a stieral krvavou šatočkou krv s tváre.

Na fare kočiš zabúchal na oblok. Vyšla kuchárka. Hýkala a sypela úžasom, keď pomáhala ranenému z vozíka.

„Pre živého Boha, čo sa to stalo?“

„Kone sa splašili, prevrhli vozík a mňa vliekli po ceste. Len chytro do postele. Mrazí ma. A teplej vody do lavóra.“

Kočiš ešte vysvetloval slúžke, ako sa nešťastie prihodilo a nečakajúc ani na zpriepitné, obrátil vozík a ponáhľal sa do Polian.

Gazdiná doprevadila farára do spálne. Uložila ho a len teraz videla doráňanú tvár, čelo a rozbitú kožu na temeni. Chcela poslať pro lekára.

„Netreba, to opatríte aj samy. Len mi dajte niečo vypiť, vody, alebo vína s vodou; som strašne smädný, a koňakul“

Obviazala mu hlavu a išla volať slúžku. Za chvíľku prišly s teplou vodou, uterákmi a s fľašou vína. Farára posadily a hlavu sklonily nad lavór. Umývala krvavú a zablatenú tvár, vlasy a ruky. Voda sa zmenila v krvavú tekutinu. Obchádzala ju i slúžku mdloba z rán a krve. Vo vlasoch bolo plno drobného piesku a na jednom mieste veľká trhlina v koži. Zdalo sa jej, že sa chyža pohybuje, keď sa dotkla vlasov vechtíkom. Obnovily vodu, a nalialy do nej vína. „Víno je dobré na rany“ — a jemne kúskom vaty smáčala rany. Potom ešte priložila plášť vaty na temä, na tvár a obviazala ručníkmi.

„Už mi je ľahšie. Len mi je zima. Dajte ešte kalištek koňaku."

„Už, už, pán farár. A k nohám dáme fľašu s horúcou vodou. To zahreje."

Slúžka odišla, aby svarila vody. Kuchárka si sadla na stoličku k posteli a hladila farára po rameni.

„Je mi nejako zle od žalúdka, prosím . . ."

Gazdiná podstrčila nádobu k ústam.

„Tak, už je dobre! To mizerné víno, panč, sedelo v žalúdku. Vody, prosím. Bolí, páli a hučí v hlave. Ešte prosím koňaku. Koľko je hodín?"

Kuchárka ukázala na stenové hodiny.

„Desať i pár minút, pán farár."

Farár chcel pozreť na hodiny, ale víčka nepovolily, tvrdly, opuchaly.

„Nemôžem pozreť. Tvár opuchá. I koža na temeni akoby sa dvíhala. Čo je to?"

„Pošlem pre lekára. Malinského ráčia?"

„Nie, toho nie. Nie, nikoho. Do rána bude dobre. Svlažte mi tú hlavu studenou vodou. I tvár vodou s vínom. Tak, to je dobre."

Priložily mu k nohám flašu s horúcou vodou, zabalenú do uteráka. Popravily hlavnice a uložily ho k spánku. Kuchárka zostala bdeť vo vedľajšej izbe. Farár dostával horúčku. Driemal a hovoril zo sna. Začal úzkostne stenať. Kuchárka pristúpila na prstoch.

„Nie-strie-ľaj-te! Nestrie-ľajte!" kričal skoro plačtive a zalamoval ruky, prosiac ľudí, ktorí sa mu jako príšera v horúčke zjavovali.

Kuchárka dostávajúc strach z jeho stonania a výkrikov, dotkla sa tváre. Prebudil sa.

„Vody, smädný som . . ." — pil chvatným dúškom a zas usínal a blúznil v horúčke. Kuchárka zadívala sa mu do tváre.

„Pane Bože! Veď mu čiernie a strašne opuchá!"

Ešte celý deň takto opatrovaly nemocného. Radily sa

s babami a všeličo prikladaly. Farár nechcel lekára. Na tretí deň včas ráno po dlhom prehováraní zavolali lekára k nemocnému. Svolil, aby prišiel felčiar Marena, ktorého ľud nie bez príčiny volal „Morenou", alebo „príčinou smrti", ako sa vraj pár razy zapísal v rubrike úmrtného listu.

Felčiar Marena, človek napolo analfabeta, pravidelne chodil k nemocným o dve až tri hodiny neskoršie, ako sa sľúbil. Držal sa múdrej, starej poučky lekárskej, dľa ktorej vraj „medicus juvat, sed natura sanat". K nemocnému farárovi dostavil sa okolo 11. hodiny. Prišiel vyobliekaný, v bielych rukavičkách, vyholený, s fešáckymi fúzikami a s nezbytnou čiernou paličkou so strieborným gombíkom. Vlasy mu už zbelely. Bol to asi päťdesiatnik, ale priameho, skoro vojenského držania tela. Hovoril razom tromi jazykmi, ale každý z nich ovládal špatne.

„Kisty-hant! Jó-napot, pani kuchárka. Kdeže máme also nášho főtisztelendő pána plebána?"

Zaviedla ho mlčky do spálne. Nemala rada tohoto tlachavého pajáca.

„Pán farár, tu je pán doktor," oznamovala nemocnému, ktorý nezbadal príchod lekárov a zdalo sa, že spí. Felčiar dal znamenie, aby ho nebudila. Stal si blízo k nemocnému a poťahoval vzduch do nozdier.

„Niečo tu, eigentlich smrdí," šeptal kuchárke do ucha. „Eine stinkende flegmone! Baj van, pani kuchárka. Na to nech zavolajú konzilium, vedia, ešte druhého doktora."

„A koho?" spytovala sa vyplašená kuchárka tiež šeptom.

„No, ich denke, doktora Malinského."

„Toho nechce. Už som mu to radila, ale nechce ho."

Vtiahol ju do bočnej izby a tam jej líčil hrôzu nemoce. To že je prípad, eigentlich pre špitál. Vysvetľoval jej, čo je flegmóna, že niečo, ako keď v lete maso hnije a sa zosmradí.

„Fuj tajfl, i tu už všetko páchne. Treba hneď otvoriť obloky a pre druhého doktora na konzilium. A nech si

donesie inštrumenty na sebészeti mütét, no, my fachmani vieme, čo je to: vedia — operovať sa bude."

Slúžka z fary zastihla Malinského v ordinačke. Práve sa chystal do mesta na návštevu. Vyrozprávala, v akom stave doniesli farára, čo je s ním. Že už je tam Morena a že by si vzal inštrumenty „na rezanie". I to podotkla, že v izbách je strašný zápach.

Malinský v rýchlosti ukladal do kabely potrebné nástroje, lieky, obväzy, vatu, jodoformovú gázu, jodovú tinkturu i Chlumského roztok, sublimát a všelijaké lekárske potreby.

Vystúpil chvatne na prvé poschodie, kde ho zarazil známy zápach, šíriaci sa otvorenými dvermi z pracovne a spálne po celej budove.

„Dobrý deň," pozdravil felčiara i kuchárku. „Dobrý deň, pán farár," zdravil hlasitejšie u postele. Nemocný sa preberal a pohnul.

„Dobrý . . . mne . . . je . . . zlý," vyslovoval namáhave, zdĺhave. A chytal prerývane vzduch.

Malinský vo chvíľke si natiahol biely plášť, podpálil kahanec pod malým sterilizátorom a ukladal do neho potrebné inštrumenty. Potom umyl ruky a natiahol si gumové rukavičky. Kým sa inštrumenty sterilizovaly, zbavoval nemocného primitívnych obväzov, ktoré miestami boly presiaknuté krvavo-hnisavou tekutinou. Podvihnul skalpovaný lalok kože na temeni: Vyvalil sa zpod neho čiernožltý hnis príšerne zapáchajúci. Ohmatával hlavu, tvár a krk — všade praskaly bublinky plynu. Koža na víčkach bola tmavo-rudá.

„Pán kolega — plynatá flegmona, gázflegmone. A tuším ešte niečo. Všimnite si pohybov dýchacieho svalstva. Pani gazdiná, nepľuval červenkavé sliny?"

„Ráno som niečo takého otierala z úst, keď zakašlal."

„Tedy, pán kolega, i pneumonia."

„Nehéz eset, Herr Kolega!"

„Veru ťažký prípad a moc je toho naraz."

Malinský prevádzal zručne operáciu. Vlasy ostrihal, odstraňoval ešte zbytky blata a piesku pod lalokom kože, potieral jodovou tinkturou odreniny, už skôr len zo zvyku, ako v nádeji, že by to mohlo zastaviť pokročilú flegmónu. Vypĺňal dutinu jodoformovou gázou, namočenou do roztoku. Konečne obviazal hlavu.

Posadili nemocného, aby vyšetril pľúca a srdce. Našiel obojstranný zápaľ pľúc. Pri vyšetrovaní hrudníku, keď sa Malinský naklonil k srdcu, akoby sa nemocný prebral k povedomí.

„Vyženieš — tú — nemoc — zo mňa?" pýtal sa nemocný skoro žartovne. „Diabla si vraj vyhnal z nemocnej." Prítomní nerozumeli otázke; mysleli, že blúzni.

Malinský sťahujúc rukavice a hádžuc ich do roztoku sublimátového, odvetil s porozumením: „Vieš, diabla vyhnať z človeka je možné, ale flegmonu a zápaľ nie. Bacili sú neposlušné." Potom po chvílkovom premýšľaní dodal: „Tvoja nemoc nie je diabol."

Sobral inštrumenty, omyl si ruky a predpísal so súhlasom felčiara vo vedľajšej izbe, po formálne zadržanom konziliume, potrebné lieky.

„Prognóza, pane kolego, je infausta."

„Áno, igen, povedal som kuchárke, že to patrí do špitála. Ja, to je smrť."

„Áno, ani do rána to nevydrží. Tak poďme sa rozlúčiť."

Nemocný zase upadával do stavu bezvedomia. Stále sa zmietal, pokrikoval, dych lapal. Felčiar ním zatriasol a hlasite volal: „Ála szolgája, főtisztelendő, pán farár!"

„Idete už? Malinský — zostane?"

Felčiar odišiel. Malinský na žiadosť nemocného i kuchárky, ktorej šetrne oznámil blízky koniec farára, zostal nejakú hodinku vo vedľajšej izbe a radil poslať pre Zuzku. Rozprávali sa o nemocnom, čo treba ešte robiť, aj o tom, ako ho toto nešťastie stihlo v Orešanoch. Ale doktor už sa

o úrazu dozvedel od pacientov z Orešian, i o čiernom prasiatku, čie bolo a ako ho mal rád zastrelený mládenec.

Pred večerom poslali znovu pre Malinského. Na chodbe ho čakala gazdiná so Zuzkou.

„Už je tu skutočne koniec? Jazyk mu drevenie, schnie a černá, polykať nemôže, dusí sa a volá na vás ‚Pomož mi!' a zase ‚Nestrieľajte!'. Čo to má s tou streľbou, pekne vás prosím?"

„Teraz nie. Až niekedy vám to poviem."

Nemocný bol už zase v agonii, v konečnom boji života so smrťou, v poslednom výstupe božskej tragedie. Lekár siahol na puls. Už ho ani nenahmatal. Sklonil nad nemocným hlavu a zamyslel sa. Potom, ako by sa tiež prebudil z ťažkých myšlienok, zašepkal: „Smrť vlastne očisťuje svet od ľudí. I od teba, ktorý . . ." no, nevyslovil, že aký a kto bol tento človek.

Nemocný nedožil sa už rána, zomrel pred svitáním v tmavej noci.

20

DOSLOV

Náhla, nečakaná a neobyčajná smrť Krasňana vzrušila obyvateľstvo v meste a v kraji. Jedni ho ľutovali, iní videli v jeho skorej smrti „prst boží" za sestru a za priateľov. Doktor pomyslel na bohyňu Nemezis, ktorá číhala v noci na ceste v podobe čierneho tvora.

Ale nech už boly úsudky o nebožtíkovi jakékoľvek, nedala sa ukryť skutočnosť, že po Krasňanovi zostala veľká medzera v radách vynikajúcich postáv nášho mesta. Po dobrom, či po zlom — chýbal fare, veriacim, priateľom i nepriateľom v rovnakej miere. Priatelia ho ľutovali, že sa nedožil dlhšieho veku, lebo že by sa bol iste stal biskupom, alebo aspoň kapitulským kanovníkom a pri najmenšom krasňanským opátom, čo jaksi patrilo kňazovi tejto fary. Snáď by sa bol stal i vodcom katolíckeho ľudu, po čom srdce nebožtíkovo tak veľmi lačnelo — usudzovali v katolíckych kruhoch mesta i okolia.

Toto všetko boly však len púhe dohady. Isté bolo, že do hrobu s Krasňanom zahrabalo sa veľké a nemilé napnutie, ktoré už od rokov udržovalo slovenskú verejnosť v nepriateľskom rozbroji.

Vo všetkých kluboch, kasínach a spolkoch krasňanských — a bolo ich sedem — začali si podávať ruky ľudia, ktorí sa v poslednej dobe akoby ani neznali a i pozoru sa vyhýbali. A teraz bez okolkov a bez vysvetľovania prisedávali si k jednomu stolu a pri čiernej káve, pri pohárik vína spomínali si priateľsky záslužnej práce nebožtíkovej, jeho dobroty, veľkomyseľnosti a neobyčajnej energie životnej.

A ľutovali jeho odchodu, lebo im nastávajú nové starosti, kde nájsť takého kňaza pre mesto a veriacich, akým bol ten, ktorý ich opustil. A boli i takí, ktorí verejne hlásali, že takého dokonalého kňaza už niet v celej krajine, akým bol nebohý Krasňan.

Je to krásny, prastarý zvyk, že po smrti človeka pripomínajú sa len dobré vlastnosti, ktoré majú slúžit vzorom a príkladom pre živých. I my prikryme plášťom zapomenutia nášho hrdinu a snažme sa, aby v našej pamäti pobledly všetky tiene z jeho rušného života. Príroda sladká hrozí sa vraj prázdna a preto vyrovnáva priepasti a medzery; stále borí a tvorí, aby sa mal človek s čím zabývať a neostal stáť nečinne na jednom pevnom bode. A Čas, veľký vládca vteriny a večnosti, vzniku i zániku, smrti i života, láskavou rukou vyrovná všetky protivy medzi „živým" a „neživým", medzi „dobrom" a „zlom". A to len preto, aby dej života nikdy a nikde nebol prerušený, aby nesmrteľnosť panovala na všetkých svetoch od večnosti do večnosti.

A tak tedy ani v Krasnom nezastavil sa život a dielo ľudí.

Sestry Krasňanove rozdelily si značné dedictvo. Staršia Mária vrátila sa na dedinu k manželovi, ktorý si mohol teraz už častejšie skrápať žial za dobrým švagrom. Zuzke odpadly mnohé starosti o hmotnú stránku života. Tomáš sa už dlho neozval z Pešti. Ale potom ju veľmi mile prekvapil listom, v ktorom oznamoval, že sa pripravuje ku skúškam na univerzite a že sa prv nevráti do Krasna, pokiaľ neobdrží titul doktora práv. A prosí Zuzku, aby ho navštívila v Pešti, lebo že by to bol najkrajší deň v jeho živote, keby mohla byť prítomná na jeho promócii na doktora. Zuzka bola šťastná, že sa takto znovu k nej hlási jej milovaný Tomáš.

Bratia Klasných rozšafne si viedli obchod i banku, rozmnožovala sa ich rodinka i majetok. A hlavne mohli vydatne podporovať slovenských bojovníkov a literatúru.

Pani Hronská na jar ovdovela. Chorľavý manžel dostal zápaľ pľúc, ktorému podľahnul. Keď bolo veľmi zle, volali k nemu i doktora Malinského. Pomoci už nebolo, mohol už len láskavým slovom tešiť opustenú vdovu.

Gazdiná Malinského nažívala so Zuzkou v dobrom priateľstve a maly veľkú radosť z chlapca, ktorý pekne vyrastal na školáka.

Illésa hneď po principálovej smrti preložil biskup z Krasna a to na žiadosť vlasteneckých kruhov. Stal sa tak nenáviden ým, že skoro utiekol tajne, nočnou dobou z mesta.

Dr. Zeman akosi rapídne stárnul po nedobrovoľnom odchode kolegu Malinského z Krasna. Pribudlo mu hodne lekárskej práce a táto ho premáhala. Cítil stále únavu, takže musel i za bieleho dňa hľadať odpočinok na lôžku. K tomu sa pridružila politická krútňava, ktorá mrazila a smietla všetku radosť zo života a urobila z neho mrzutého pesimistu.

Vyšetrujúci sudca dotiaľ skúmal, hľadal, svedkov sháňal a vypočúval, pokiaľ nemal dostatok materiálu, v ktorom sa dokazoval zločin buričstva proti štátu a proti maďarskému národu. Potom ho už postavili pred maďarský neodvislý súd.

Malinský po prečítaní obžalobného spisu a dľa menoslovu svedkov bol presvedčený, že trestu neujde. Dežerického zprávy ukázaly sa pravdivými: nielen v našom kraji, ale i v celej uhorskej krajine nastal pohon na vodcov národnostného hnutia. Vlády maďarské nevedely si inej rady so živelným hnutím nemaďarských národov, ako vodcov posadiť za mreže.

Malinský dostal pri súde poldruha roka štátneho väzenia. Lebo nezávislí sudcovia nadobudli si presvedčenia, že všetky buričstva v župe, v kraji, v meste a vo fabrikách nejako súvisia s činnosťou tohoto nebezpečného agitátora. Ako obťažujúca okolnosť sa mu pričítalo štúdium v Čechách a udržovanie stykov s Čechmi. I Tomášov škandál

na fare a poskytnutie útulku sestre farárovej obťažily vážky bohyne Iusticie.

V jaseni nastúpil trest v politickom väzení. S ťažkým srdcom sa lúčil so synkom, so Zuzkou i s gazdinou. Občanstvo vyprevadilo ho mlčky na vlak a dámy poctily ho kvetinami.

Tak osirela jeho ordinácia, v ktorej rád pracoval, liečil a tešil nemocných i zdravých.

Ale preto si nezúfal, lebo veril, pevne veril, že svitne raz deň nad Slovenskom, v ktorom teplé a žiarivé svetlo rozptýli tmu nad mrákotami slovenského ľudu. Malinský neľutoval trestu väzením, lebo vedel, dobre vedel, že väzenie zvýši jeho autoritu u ľudu.

Vedel, že tak to bývalo a vždycky tak bude, že násilie pracuje proti sebe a že tomu, koho chce sraziť k zemi, dáva silu, aby o vzniesol k víťazstvu slobodu a pravdu.

UNIVERZITY K. O. MEN. SKÉHO V BR

OBSAH:

Cestou do dúbravy 7
Priateľia a svätý Ambrozius 19
Bratia Malinských 30
Boj začíná 38
V Pešti 55
Pani Oľga Hronská 74
O Krasňanskú faru 84
Orešanské lúky 101
Voľba a inštalácia farára 111
Len tak mimochodom 119
Zrodil sa nový vodca? 122
Voľby do snemu. Vražda v Orešanoch ... 132
Vzbura proti kňazovi 151
„Zázrak“ 161
Márny pokus o smier 168
Uväznená Zuzka 176
V zápase o milú 183
Búrka nad Slovenskom 192
Smrť farára Krasňana 205
Doslov 214

ANDREJ BIELIK:
SVETLO V TEMNOTÁCH.
(LUX IN TENEBRIS.) *Román.*

Vytlačil a vydal v decembri 1937 Melantrich, úč. spol. Praha. Okrem obyčajného vydania vyšlo 5 číslovaných výtiskov na ručnom papieri Vergé Blanc Pannekoek.

Gejza Vámoš:

ODLOMENÁ HALUZ

II. vydanie.

Román
z ceny Melantricha 1934.

Gejza Vámoš započal svoju literárnu činnosť v časopise „Svoje", ktorý sám redigoval. Tu vyšly jeho novely, ktoré neskoršie zaradil do knihy „Editino očko". Ako v svojom debute, tak i v neskorších prácach (v románe „Atómy boha" a v humoristickej novele „Jazdecká legenda") nezapre svoje občianske povolanie lekára ani fabulou ani kompozičnou metodou. Je to prozaik širokého epického rozmachu a psychologický analytik trochu výnimečných duší. Dej jeho kníh je vždy vedený dramatickým spádom, prerývaným len nervnými, nepredvídanými epizodami. — Román „Odlomená haluz" kreslí postavy slovenských židov v celej ich složitosti, zaujímavosti a veľkej tragike. S prekvapujúcou psychologickou istotou vynáša na svetlo dosial neznáme povahové vlastnosti ortodoxných a asimilovaných židov. Ich bolestnú osamelosť, ich večný strach z okolia, s ktorým nemôžu srásť. A tento kus neznámeho slovenského sveta je zachytený v strhujúcich osudoch bizarných a preca tak životných postáv, že ani na chvílku nemôžeme pochybovať o vnútornej pravdivosti ich osudov.

Broš. Kč 36·—, viaz. Kč 46·—.

U KNÍHKUPCOV

MELANTRICH

Bohatierska doba Slovenska znova ožíva v pokladoch jeho klasického písomníctva.

Z pôvodnej slovenskej literatúry vyšlo v Melantrichu:

S. Tomášik: KLIATBA NA MURÁNI.
Historický román „slovenského Valdštejna" Vešelína. 2 sväz. ľud. vyd. za 4 Kč, viaz. vyd. v 1 sv. 20 Kč.

V. P. Tóth: KRÁL'OVA ŽENA.
Veľký historický román zo 14. storočia. 2 sväz. ľud. vyd. za 4 Kč, viaz. vyd. 20 Kč.

J. Záborský: DOBRODRUŽSTVO V KOCÚRKOVE.
Kniha svojrázneho autora, nemilosrdne šľahajúceho pomery svojej doby. 2 sväz. ľud. vyd. za 4 Kč, viaz. vyd. 20 Kč.

J. M. Hurban: SLOVENSKÍ ŽIACI.
Pútavý obraz zo slovenského povstania r. 1848. 2 sväz. ľud. vyd. 4 Kč, viaz. vyd. 20 Kč.

S. Tomášik: KURUCI, SEČOVCI.
Historický román z dôb postupu tureckej moci v Uhorsku. 2 sväz. ľud. vyd. za 4 Kč, viaz. vyd. 20 Kč.

Ján Kalinčák: KNIEŽA LIPTOVSKÝ.
Povesť o staroslovenských zemanoch liptovských. 2 sväz. ľud. vyd. za 4 Kč, viaz. vyd. v 1 sv. 20 Kč.

Št. Žiranský: MILAN A MILINA.
Novela, ktorá líčí slovenskú spoločnosť v Uhorsku v revolučných časoch okolo r. 1848. 2 sv. ľud. vyd. za 4 Kč, viaz. vyd. v 1 sv. za 20 Kč.

P. Beblavý: DEDIČ MURÁŇA.
Poviedka o hrdinských a ľúbostných dobrodružstvách Janka Tornaliho. 2 sv. ľud. vyd. za 4 Kč, viaz. vyd. za 20 Kč.

U knihkupcov.

MELANTRICH

JOSEF JURČEK
knihväzačstvo
Bratislava, Prayova 12 c

books2ebooks.eu

www.books2ebooks.eu

books2ebooks.eu

University Library of Bratislava

univerzitná knižnica
v bratislave